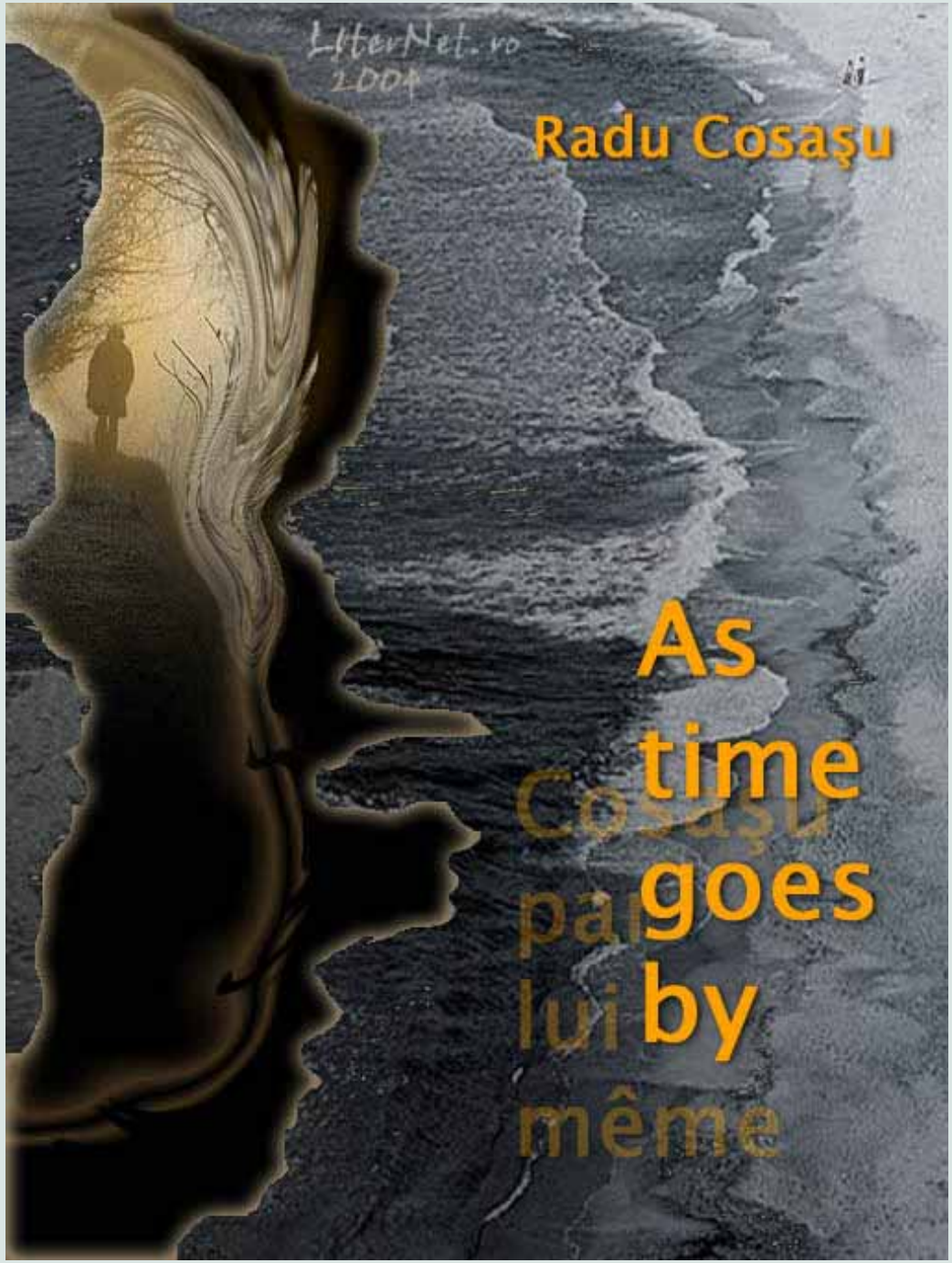
LiterNet.ro
2004
Radu Cosaşu
As time goes by
Cosaşu par lui même

RADU COSAŞU

AS TIME GOES BY
Cosaşu par lui même

Redactor: **Radu-Ilarion Munteanu** rimunteanu@literne.ro

Tehnoredactare: **Geta Rossier** geta_rossier@bluewin.ch
Radu-Ilarion Munteanu rimunteanu@literne.ro

Coperta: © 2004 **Dora Ionescu** dionescu@literne.ro
Editor format Adobe PDF: **Dora Ionescu** dionescu@literne.ro
Ilustraţii (coperta şi carte): **Dinu Lazăr**: http://www.fotografu.ro/ ; office@fotografu.ro

Text: © 2004 **Radu Cosaşu**
Toate drepturile rezervate autorului.

© 2004 Editura LiterNet pentru versiunea Adobe PDF
Este permisă difuzarea liberă a acestei cărţi în acest format, în condiţiile în care nu i se aduce nici o modificare şi nu se realizează profit în urma acestei difuzări. Orice modificare sau comercializare a acestei versiuni fără acordul prealabil, în scris, al Editurii LiterNet este interzisă.

ISBN: **973-8475-63-5**

Editura LiterNet
http://editura.literne.ro/
office@literne.ro

CUPRINS

PREFAŢĂ 4
AS TIME GOES BY 7
ARTA MEA S-A NĂSCUT DIN TEAMĂ 8
CUTIE DE REZONANŢĂ 15
BOLBOROSELI 17
PRIMUL AUTODENUNŢ 26
PRECIZĂRI ASUPRA IDEILOR DOMINANTE 28
AL DOILEA AUTODENUNŢ 31
PRECIZĂRI ÎN PRIVINŢA ZILELOR DE 22, 23, 24 ŞI 25 DECEMBRIE 1989, CÂND AM LUCRAT PENTRU K.G.B. 33
AL TREILEA AUTODENUNŢ, DAR ŞI NOTĂ INFORMATIVĂ, CA ORICE RUGĂCIUNE 35
PRECIZĂRI ASUPRA DRUMULUI MEU PÂNĂ LA PIZZERIA "CUŞ-CUŞ" 38
ALTE MAIMUŢE PERSONALE 40
CUTIE DE REZONANŢĂ 56
VRAJA CINEMATECII 57
AL NU ŞTIU CÂTELEA AUTODENUNŢ 60
CUTIE DE REZONANŢĂ 69
ANONIMUL BUCUREŞTEAN 73
CUTIE DE REZONANŢĂ 78
AS TIME GOES BY 86
ARMONIA CORDULUI BĂTUT DE GÂNDURI 96
CONFESIUNEA 113
CUTIE DE REZONANŢĂ 123

PREFAŢĂ

As time goes by... la pianul lui Cosaşu

Recitind piesele acestui volum cu titlu din Casablanca, m-am gândit — mai în glumă, mai în serios — ce bine era dacă aş fi putut scrie eu măcar unele din ele. Le-aş fi copiat precum borgesianul Pierre Menard pe Don Quijote, dar m-am temut să nu fiu acuzat de plagiat... Mă regăseam în multe din trăsăturile "personajului" cosaşian (nu în toate, desigur, de ce musai în toate?) Numai că... *helas*! nu voi putea scrie niciodată precum Radu Cosaşu. Ceva asemănător mai simţisem, parcă, prin 1993, când, citind "Nostalgia" lui Cărtărescu, mi-am spus că n-are nici rost să devin scriitor câtă vreme nu voi fi niciodată în stare să scriu *aşa*.

Asta e. Să ne resemnăm cu critica literară...

As time goes by... şi vocea răguşită a beţivului Rick, alias Humphrey Bogart, vibrând către pianistul negru, învăluit în fum de ţigară ("*play it again, Sam*!")... "Piesele" reunite aici alcătuiesc, împreună, o antologie de *blues*-uri, sonatine şi şansonete, de nostalgii şi sentimentalisme inimitabil pianotate/bemolate ironic. *Intro*-ul, "Arta mea s-a născut din teamă" (Doamne, ce titlu!), le rezumă într-o splendidă *ars poetica* din care muzica, fotbalul cu "fiţele" şi driblingurile lui, cinematograful, sentimentul subversiv al fricii, "slăbiciunea mic-burgheză", sentimentalismul, ironia, "fragedia", literatura şi... restul fac parte

integrantă. Putem vedea aici şi o întoarcere la dragostea dintâi — pianul, în vremea când bunica micului Oscar Rohrlich dorea să-şi vadă nepotul pianist...

Cartea poate fi gustată de "oricine" — aş putea spune, cam populist, dar aş avea numai pe jumătate dreptate. Adevărata degustare rămâne un privilegiu al *connaiseurilor* cu gustul subţiat, epicureilor artei dedaţi la subtilităţi muzicale şi intoxicaţi de literatură (oare câţi or mai fi rămas?). Aş putea glosa la infinit prin "labirintul" străzilor ce traversează, şerpuitor, "oraşul" acestui bucureştean, dar mă tem că aş deveni pedant. Or, literatura de virtuozitate şi *feeling* trebuie gustată, nu explicată... Ca tot ce e bun, de altfel.

Microbist, reporter, meloman, cronicar de cinema ş.c.l., Radu Cosaşu este, esenţial şi temperamental, un *artist*, un mozartian "oximoronic" şi, din când în când, un "şansonetist" melancolic, un soi de Jacques Brel. Iar Oscar Rohrlich e — cum bine spunea cineva — unul dintre *personajele* inconfundabile ale literaturii române. Deloc întâmplător, fidel marii proze realiste (nu şi... socialiste!), autorul nostru continuă să creadă — şi bine face — în personaj. Adică în om, fără majusculă. "Omagiile" adresate marilor creatori de personaje, lui Balzac şi Malec, lui Flaubert şi Chaplin, lui Gogol şi Mac Sennett, lui Caragiale şi Preda, lui *Tolstoievski*, lui Stan şi Bran, ca şi "lecturile" de mare fineţe ale filmelor lui Tarkovski şi Fellini sunt autoportrete în oglindă, lecturi de identificare transformate în ficţiuni confesive de cea mai bună calitate, scrise în diverse registre cu acelaşi *esprit de finesse* ludic şi emotiv. Ele alternează contrapunctic cu "autodenunţuri şi precizări", într-un du-te-vino al timpurilor "politice", baleind între revoluţii, în labirintul cenzurii şi al "adevărului integral".

Un adevăr integral care nu poate fi decât — în lumea noastră — un adevăr particular, uman şi estetic.

Compus pe mai multe paliere "muzicale", volumul ar merita comentat, cred, şi de... un muzicolog. (Vă daţi seama ce ar însemna o istorie critică a literaturii române scrisă din perspectivă muzicologică, de la — să zicem — I. L. Caragiale, trecând prin Holban şi Sebastian, până la Mircea Horia Simionescu şi Radu Cosaşu? Apropo: din ce "spirit al muzicii" se va fi născut "fragedia" cosaşiană?) Din loc în loc apar "cutii de rezonanţă", mici texte cu caractere cursive ce mediază între "madlenele" personale. Iar din puzzle-ul de clişee politice demontate, de "fetişuri" afective, literare, fotbalistice şi cinematografice, din regrete şi revolte, din slăbiciuni şi elanuri, de iubiri şi spaime se încheagă astfel un film de "epocă" şi de atmosferă. O imagine interioară de o şarmantă, încântătoare, sfâşietoare complexitate.

Citiţi... O să "rezonaţi" de o să vă meargă la inimă.

Paul CERNAT

AS TIME GOES BY

– Cosaşu par lui même –

Când mi se spune, compătimitor, că articolele mele sunt mai bune decât literatura mea, mă simt fericit ca şi cum aş fi scris cel mai bun roman al vieţii mele.

Când mi se spune, cu laudă imputativă, că nuvelele mele sunt "infinit superioare" cronicilor de trei secunde — îmi zic cu convingere mare că nimic nu-i mai frumos pe lume decât un articol scurt exact, apărut într-un ziar.

Doar eu îmi spun în şoaptă — căci nimănui nu-i dă prin cap un asemenea elogiu – că mă prefer ca om în rând la pâine şi la radiografie.

ARTA MEA S-A NĂSCUT DIN TEAMĂ

Arta mea s-a născut din teamă. Am debutat ca fricos şi am creat pentru a birui această frică. Alt scop n-am avut. Am simţit de la prima realizare că atâta timp cât povestesc şi joc în filme, nimeni nu încearcă şi nu vrea să dea în mine. Arta mea n-a fost premeditată, cerebrală, ea a pornit, spontan, din mădularele care-mi tremurau, într-o seară, la colţul aleii Popa Nan, când patru băieţi de pe Ţepeş-Vodă au vrut să-mi fure mingea nouă de fotbal. Atunci, în timp ce mă zbăteam să nu le-o dau, prins ca într-o grămadă la rugby (rugby-ul mi s-a părut, etern, mai eroic ca fotbalul de toate zilele), am emis un urlet ca Tarzan, ei m-au eliberat şi imediat am început să păşesc — nu să fug — ca Stan şi Bran în coada plutonului de soldaţi din «Legiunea străină». M-am dus 10 metri mai încolo, spre croitoria lui Pârâu şi m-am întors, în acelaşi pas. S-au încolonat după mine şi am parcurs distanţa până acasă, în acel pas vesel — de unde, psihanalitic, şi titlul unul film de-al meu, peste 20 de ani, în '58, scris la mare ananghie: «Cinci oameni la drum». În poartă, le-am spus, fără mizanscenă, de unde am luat imaginea. Se liniştiseră. Le-am dat mingea până mâine şi nu au vrut s-o ia: «Mâine, dacă nu ne spui alt film, te snopim». Din această sarcină, s-a născut

tot cinema-ul meu. A doua zi, le-am spus «Robin Hood», cu Errol Flynn. Aduseseră cu ei trei fetiţe de pe Delea Veche. A fost extraordinar. Zăend-ul l-au ascultat cu ochii în pământ. Nu mă bazam pe gestică. Cuvântul era totul. Abia dacă ridicam braţele să le arăt cum Robin Hood sărea din liană în liană. Epica prima. Din balcoanele caselor, părinţi şi bunici mă priveau. Ai mei locuiau la parter, n-aveau cum să mă vadă şi oricum mă visau pianist. După o săptămână — în care am dat «Robin Hood» de trei ori — arta mea a devenit independentă de frica primordială, o uitasem, cream în afara ei, singură tematica păstra ceva din păcatul originar şi nu povesteam nimic blând, lacrimogen, defetist. Arta mea era combativă şi angajată în paralizarea şi umilirea celorlalţi. Pe urmă, am început să mă rafinez, să lucrez cu bună ştiinţă, cu regie, să fiu atent la efecte, să nu plictisesc — vedeam că orice comentariu nu le place, am ucis comentariul — am inventat suspansul, întrerupând atacul unei diligenţe cu propunerea de a trece la o «Regină pe paşi», «Nu! Nu! Nu!» ţipau fetiţele şi băieţii, tăceam savurând clipa, îi lăsam să stăruie, luam mingea şi desemnam: tu, tu, tu, pentru a juca «Regina pe paşi», până când într-o zi am dus lucrurile mai departe şi am jucat cât am vrut «Regina pe paşi», cu cei aleşi de mine, ceilalţi aşteptând să încetez joaca şi să reiau «Cavalcada fantastică». Acceptaseră să fie la hatârul meu. Îi terorizam cu plăcere. Teama înflorise şi se deschisese, fastuos, într-o tiranie a artei mele. Teama nu naşte doar monştri. Orgoliul — ca floare a unei frici spulberate – este parfumul oricărei grădini de om. Îi aveam la picioare şi respiram acest orgoliu, exalat din rugile lor. Am început să fac fiţe. Mă declaram obosit. Emiteam mofturi, îmi era, o dată, prea cald. Altădată mă durea gâtul. O fetiţă a venit din casă cu un sirop. L-am băut încet şi în şoaptă am pornit «Dezmoşteniţii

soartei» cu Wallace Beery şi Mickey Rooney — povestea unui antrenor bătrân şi beţiv care are un cal şi un jocheu cu care câştigă derby-ul "Ce-i aia derby? Vă spun mâine». Aşa am inventat serialul. Aşa am ajuns — nu din cărţi — la «va urma». Elanul epic e condiţionat sistematic de marile dictaturi. Vezi inchiziţia. Vezi ţarismul. A doua zi trebuia să povestesc antrenamentul calului — pe plaja oceanului, galopând printre valuri, dar ca şi Bresson, într-o zi de filmare, nu mi-a plăcut decorul şi n-am filmat în acea zi. Aşa am iscodit o scenografie. Povesteam unele filme în holuri răcoroase de bloc, altele cocoţat pe un gard, unele pe bordura aleii, ca vagabonzii, altele sub fereastra unui pian, ceea ce-mi dădea puterea imperială a unui Visconti, anticipând drumul lui de la «La terra trema», într-un sat de pescari amărâţi, la castelul «Inocentului». Eram un tiran luminat şi nedemocratic: aveam dreptul la oboseală, la relache, dreptul la culcare, dreptul de a expulza, dreptul de a declara persona non grata pe cine doream, dreptul de a spune ce vreau, dreptul de a tace, dreptul de a mă uita urât la cine mă întrerupea, dreptul de a rezuma cum îmi place, de a «tăia» ce nu-mi convenea, de a programa cum îmi venea la gură, de a înlocui un meci de fotbal cu un film şi un film cu o bicicletă, eram atât de puternic prin forţa artei mele că nimeni nu crâcnea şi puteam să ajung la voluptatea de a mă lăsa rugat, conjurat ca un Homer revendicat de şapte cetăţi. Până-ntr-o zi, când, întors din oraş, tata a asistat, de pe trotuar, la «Copiii căpitanului Grant» şi m-a chemat în casă. M-am retras sever şi lent, păstrând acea demnitate de mare regizor care nu se grăbeşte când e chemat la telefon, pe platou, de dl. Mayer, stăpânul său. Tata mi-a contestat dur opera de «Suchianu povestind copiilor». Nu pentru asta mă duce la cinema, la mai multe filme decât văd alţi copii, nu pentru asta

cheltuieşte cu pianul — ca eu să fiu un clovn, o paiaţă, un bufon. Dacă mă mai prinde aşa, mă snopeşte. Aveam de ce-l crede, dar nu trebuia să mă plâng, să mă umilesc, să-l rog. Ajunsesem la o cotă a onoarei care nu-mi permitea să mai dau dovadă de frică, aşa cum marii creatori au o operă care le îngăduie să reziste şi să nu se plece în faţa şabloanelor, bune de intimidat prostimea. Am înţeles să-l birui prin pian. Zece zile am studiat — o vară imposibilă, cu o căldură care-i cerea bunicii să tragă de dimineaţă, ermetic, transperantele, încât ne mişcam într-un fel de noapte bucureşteană — pe întuneric, în hol, istovindu-mă în game şi exerciţii nesărate, punându-mă voluntar sub controlul bunicii (mama — la băi) ceea ce i-a permis să-i spună, la prânz, tatălui meu, servindu-i o ciorbă à la grec (din cauza acestei ciorbe, nu puteam cânta «A la Turca» lui Mozart) că băiatul va deveni un Rubinstein. Atunci, printr-un mixaj pe care nu l-am mai întâlnit în nici o secvenţă a vieţii mele, din curte, a început să se audă ceea ce aş putea numi «Imperialul», adică un concert de ţipete care scandau: «Vrem sonorul! Vrem sonorul!». Bunica a ridicat transperantele şi a rămas cu gura căscată. În pofida ordinului de «a nu te ridica de la masă până nu s-a terminat», am sărit de pe scaun şi tata m-a urmat în curte, era o imagine de Eisenstein (văzută şi de el, la Stiller) — un şir lung de oameni, venind pe zăpadă, la palat la picioarele ţarului, să-l conjure să-i salveze, cu profilul lui Cerkasov, în prim-plan, barba neagră fluturând peste câmpia albă. Când m-au văzut încadrat ca un cocon între tată şi bunică, au trecut la aplauze şi o fetiţă, Angi, a venit sub fereastră şi l-a rugat pe tata, să mă lase să le povestesc filme că ei se plictisesc fără mine. La care tata, demult adult, n-a ştiut ce să le spună şi atunci eu, ştiind cum trebuie stăpânită o emoţie, le-am comunicat că le

mulţumesc, că n-am cuvinte, că-l voi ruga şi eu pe tata şi totul se va aranja, dacă părinţii ne iubesc. Aşa am ajuns, firesc, să duc o politică de copil bun, idilic, conformist, îngăduindu-mi să fiu cabotin, fără să roşesc. Mi-a ajutat nu o dată. Arta mea a luat un nou avânt. Fetiţe în toată firea mi-au propus să ne logodim, băieţi importanţi cu premiul I şi coroniţă pe frunte m-au contactat, prin emisari, să vin la onomasticile lor să-i onorez cu prezenţa mea, am primit daruri de neuitat, colecţii de poze decupate din «Gazeta sporturilor», cu Lengheriu şi Urechiatu, cu Auer şi Sipoş, cu Baratki şi Biavatti, programele pe câte un an de zile de la cinematografe obscure, Nero şi Lira, Buzeşti şi Rahova, cu dedicaţii naive: «Lui Relu care povesteşte mai frumos...» sau cu calambururi, primele calambururi: «Lui Relache pentru a nu cunoaşte ce-i un relache». Până când — spre toamnă, am refuzat categoric să le povestesc o comedie cu Anny Ondra, despre care o fetiţă zicea că mama ei a zis că e delicioasă. «E o tâmpenie» — am afirmat şi le-am explicat de ce — deşi n-o văzusem, fiindcă tata nu mă ducea la filme germane: Anny Ondra e iubita lui Max Schmelling, boxerul care a vrut să-l bată pe Joe Louis, dar n-a putut, iar Max Schmelling e în slujba lui Hitler. Joe Louis nu e în slujba lui Hitler. Anny Ondra e şi ea iubita lui Hitler. Pe oricine iubeşte Hitler, noi trebuie să-l urâm. N-au fost obiecţii şi le-am dat doar un jurnal de actualităţi sportive, cu Joe Louis şi Jessie Owens, în rolurile principale, pentru mine neexistând diferenţe care-i alb, care-i negru. Peste câteva zile, după ce Hitler intrase în Polonia — un instinct care urma să se dezvolte, m-a făcut ca în acea zi să nu dau spectacol, instinctul doliului — patru găligani de la «Mihai Viteazul» m-au prins pe Rondă, colţ cu Mecet şi m-au luat de gât, cerându-mi să le povestesc cum l-a pus Max Schmelling

knock-out pe Joe Louis! N-am vrut să le spun şi prin cap mi-a trecut să urlu ca Tarzan, să merg ca Stan şi Bran, inutil, inutil, inutil, arta mea nu mai ţinea, primele ei impulsuri erau ridicole sub pumnii care-mi arătau cum l-a pus Max Schmelling k.o. pe Joe Louis şi cum va fi curăţată strada de toate filmele mele. M-au lăsat lat, cu o singură idee, pe care, cavaler rătăcitor în alte cinemateci, aveam s-o regăsesc mai târziu, la Delon, samuraiul, — care e femeia ce m-a trădat şi m-a vândut bandiţilor? Aşa a intrat arta mea în zona politicului, a subversivului, a dublei semnificaţii, de care nici o artă mare nu are de ce se feri sau împotrivi, şi nici un copil — de ce se mira sau invoca o vârstă, care să-l poată apăra de minciuni sau un bombardament. Ca şi Fritz Lang, am emigrat din Aleea Popa Nan în strada Cuza-Vodă. Arta mea a intrat într-un con de umbră. Nefericirea mi-a secat inspiraţia. Am devenit dezabuzat, ludic ca Bogart în «Casablanca», am trecut la jocuri: «Frate, nu te supăra», «Capitaly» şi am transformat strada într-un hipodrom. Toţi copiii erau cai de curse, iar eu nu eram campionul turfului — îndrăgostit, am lăsat o fată frumoasă să fie celebra Joppa Hanover. Din când în când, mă cuprindea nostalgia după studioul din alee. Dar un om care a cunoscut, de mic, delaţiunea, turnătoria, rasismul, nu mai e acelaşi, purtam o mască, o mască din scenariile acelea cu actori rataţi care mereu murmură: «Am fost cineva, am fost cineva», spălând vasele într-un port în care cântă Marlene Dietrich. Nu-mi mai era frică, dar pierdusem autenticitatea artificialului şi a inspiraţiei. Mult mai târziu, în armată, pe la 20 de ani, la prima frică faţă de caii adevăraţi din grajd, am apelat la poveşti — un instinct nespulberat mai lucra în mine, ca sticla de Coca-cola care mai bătea pe un telegraf morse în «Ultimul ţărm» — şi am pornit la a povesti «Război şi pace»

băieţilor de la ţară, din jurul meu, noaptea, în dormitor, după stingere. Nimeni nu dormea. Noaptea, cu Bezuhov şi Nataşa, răscumpăram perpetuul eşec al galopurilor mele de zi. Dar aceasta era literatură. La 22 de ani, cu grad de sergent-major avansat la excepţional, lăsat la vatră, m-am trezit îmbrăţişând — cu o patimă al cărui entuziasm îmi ascundea disperarea de a fi pierdut o împărăţie, spectacolul total — meseria de om adult, muritor, incapabil de a mai fi antrenor şl jocheu, cal şl călău, plasator şi Bette Davis, Suchianu şi Jurnal de actualităţi, dirijor si comisie de cenzură, idiot şi serial, prinţ şi cerşetor, sclav şi împărat, aducând astfel, prin această incapacitate, o adeverinţă autentică a seriozităţii.

CUTIE DE REZONANŢĂ

La 20 august 1850 a murit Balzac. Critica literară de mult nu mai numără anii scurşi de la acel atac. S-o lăsăm în pace. Precum Balzac, nu vom putea renunţa la personaj decât riscând să renunţăm la noi înşine. Persoana a treia, dacă nu e amăgire, dacă nu e fum, e o stratagemă pentru a aduce vorba tiptil, în şoaptă, despre mine - cel ce o inventez şi mă inventez odată cu ea. Ideea şcolară după care, în timpul elaborării lor, personajele lui Balzac îşi impuneau singure destinul, încât scriitorul nu mai putea să decidă asupra lor, n-ar trebui să ne deruteze. Ideea aceasta nu spune decât că Balzac avea o putere fabuloasă de a se inventa. Scăpată sau nu de sub controlul creatorului, Eugènie Grandet e Balzac - aşa cum cu limba de moarte Flaubert cel impasibil a lăsat tuturor bacalaureaţilor strigătul său: "Emma, c'est... ". E aici o osmoză fundamentală, un schimb de vieţi interioare pe care din exterior îl ignorăm fie din lene, fie din plăcere naturală de a consuma formule simpliste de genul: "Viaţa şi opera"... Dar există o ţară - unde nu putem ajunge cu aceste comodităţi didactice devenite mecanism bine uns de cale ferată - o ţară de dincolo de negură unde Goriot şi Balzac, Otilia şi Călinescu, Sadoveanu, vânătorii săi şi săpătorii săi de fântâni, Rebreanu, ţăranii săi "proşti" şi dezertorii săi sunt - într-o mare şi limpede lumină solară - una şi aceeaşi fiinţă vie, adevărată, frumoasă cu corp şi idei, palpabilă până la biografie, halucinantă până la vrăjitorie. În această ţară, aflată dincolo de negura blocului meu de

gheaţă, unde cărţile sunt oameni, unde bibliotecile sunt altceva decât cimitire pentru gând şi faptă, acolo nu e nici o neruşinare în a-l vedea pe Cehov la fel de important cât unchiul Vania; acolo muritorul Tolstoi e egal în drepturi cu nemuritorul Bezuhov; acolo Rebreanu e un personaj al lui Bologa, iar Balzac - creaţia supremă a lui Rastignac. Aici, însă, pe telexuri, vibrează şi azi situaţii balzaciene, intrigi balzaciene cu caractere balzaciene. Viaţa continuă a-i face concurenţă. Să fim speriaţi ori de câte ori vom descoperi ceva care nu e în "Comedia umană". Nu vom avea multe ocazii de panică.

BOLBOROSELI

— De ce nu-ţi place să dai interviuri... ?

– Nu suport nici dimineaţa, în baie, să mă privesc în oglindă, bărbierindu-mă... Nu aş accepta să mi se pună pe o carte semnată de mine chipul...

– În ce măsură nu e o cochetărie... ? O demagogie a modestiei... O ipocrizie a setei de glorie... O...

– A câte şi mai câte, ce să mai vorbim? Nu e nici o plăcere în a dori să te simţi bine.

– Nu mă bagateliza: cred că te iubeşti mai mult decât te lauzi că te deteşti...

– Nu, nu mă detest. N-am putut să urăsc pe nimeni niciodată, doar pe mine şi, cu vremea, nici pe mine – totuşi, nu-mi place să mă uit la pozele mele, câte sunt, pe unde sunt, asupra mea în orice caz nu. În schimb, am puterea să mă uit, să-mi citesc manuscrisele, oricât de neîmplinite, oricît de anacronice, oricât de false, de eronate... mai ales cele eronate...

– Nu mă înduioşa...

– Ani de zile am luat această trăsătură a mea drept un masochism. Apoi, cu puţină fantezie freudiană, am constatat că dintotdeauna nu mi-a plăcut deloc să cânt la pian în faţa altora, să mă dau în spectacol, să monopolizez discuţiile într-un salon, să fiu în centrul atenţiei, să domin. Pe urmă, am lărgit sfera observaţiei şi am descoperit cât de puţin suport eventuale elogii, vorbele bune — de orice fel şi oricât de puţine — fără să am, fireşte, iluzia că aş fi modest; mai mult ca orice însă îmi convin controversele, mă simt în siguranţă pe locurile unde mă ştiu vulnerabil.

– Nu-mi vei spune că n-ai orgoliu. Atunci cum scrii?

– Am, dar ţin morţiş să nu-l confund cu autolinguşirea. Autolinguşirea e la fel de periculoasă ca auto-cenzura. Cehov avea o vorbă de câte ori un început de elogiu se îndrepta prea hotărât spre el: "N-aţi observat dacă la magazinul din colţ se vindea marmeladă?" E un exerciţiu foarte bun de vigilenţă împotriva iradiaţiei excesive de sine: a şti să-ţi ţii modestia şi orgoliul la egală distanţă de autolinguşire. O oglindă, un interviu, o poză sunt factori de risc în slăbirea acestei vigilenţe. Oricum, ele captează aparenţe. De aceea mă suport – nu vreau să amănunţesc cât şi cum — numai în scris: nu mă pot uita decât la cel care scrie, la scrisul lui, şi numai la scrisul care se ştie şi se dezvăluie vulnerabil, culpabil; inocenţii, cei siguri pe sine şi pe poza lor, neruşinaţii nu mă prea interesează, nu mi-i simt contemporani.

– De pildă... Dă-mi nume ca să înţeleg. Cu cine nu eşti contemporan?

– Nu-mi place expresia "dă-mi nume"...

– Atunci se poate spune că nu te poţi uita în oglindă fiindcă ţi-e cumva ruşine de... ?

– Nu e chiar cuvîntul, deşi e de luat în seamă.

Cred că e vorba de apăsarea — permanentă, neistovită, indiferentă la succese – a unei vinovăţii. Literatura, pentru mine, nu e o artă, nu e un text, o contemplare într-o oglindă de-a lungul unui drum ci întâi de toate un secret greu de împărtăşit; e ca o dragoste vinovată, bătrână, trăită în ascuns de la primul avânt pînă la ultima tuse hârâită, pe care eşti silit, prin chiar meseria asta de scriitor, s-o dezvălui treptat, continuu, poticnit, folosindu-te de tertipuri, viclenii, convenţii care toate se îndreptăţesc printr-o presiune exasperată a sincerităţii; se naşte o temere, fertilă în măsura în care nu se sumeţeşte stilistic în faţa "blestematului psiholog" Tihon... obiecţia principală, dacă mai ţii minte, la confesiunea lui Stavroghin era încercarea de a se feri, de a se ocroti prin stil de palma şi scuipatul ce i se cuvin...

– Lasă "Demonii"... Dostoievskianismul ţi-e o impostură. Ce e cu temerea aceea?

– E o temere că dezvălui prea puţin sau că dezvălui prea mult. Că prea taci sau că prea sporovăieşti. În meseria asta, tot ce faci — chiar bine — e dubios. Sunt, desigur, zile când această temere se mai îmblânzeşte – atunci apare întrebarea tristă dacă nu ţi-ai pierdut humorul...

– Cum vine asta — temere cu humor... ?

– Vine foarte bine... numai aşa vine...

– Vorbeste-mi serios, chiar fără humor, de ceea ce te temi...

– Ţi-am spus: mă tem de autolinguşire cât de autocenzură. Mă tem de automistificare cât de vocea raţiunii, aceea care te face de atâtea ori din om neom. Mai departe: mă tem — şi în acest domeniu nici un scriitor nu e ipohondru – că n-o să rămână mai nimic de pe urma mea şi ştiu – tot cu temere — că singurul curaj, supremul, ţinând şi de humor şi de îngrozitor, e să scrii fără să te gândeşti la asta... Am tot mai rar acest curaj... Eşti mulţumit de lipsa-mi de humor... ?

– Nu te-am ştiut simţitor la această problemă. Te-ai scrântit întru eternitate? E ceva nou. Ani de zile ai ţinut-o după Orson Welles – "e la fel de vulgar să lucrezi pentru bani ca şi pentru posteritate" – şi acum începi să tremuri la gândul că nu rămâi în istoria literaturii române. Bravo! Ne-am procopsit.

– Am îmbătrânit şi am fost crescut — de şefi ca şi de iubite — în chip feroce. Nu mă plâng — constat doar, clinic, urmările. Nu mai sunt la vârsta când mi se prezicea – vai, de către Mazilu! – că voi muri dintr-un dinte stricat. Am avut dimineaţa o tahicardie – e o clipă care-ţi transmite imperativ durerea că istoria lui Piru nu te ia în seamă...

– Ani de zile mi-ai spus că Piru e un tehnician literar, cum alţii sunt tehnicieni dentari sau ortopedişti...

– Mi-am schimbat opinia. Mii de zile m-am trezit fără să mă intereseze unde voi fi îngropat sau ce loc voi ocupa în istoria literară a ţării mele. Mă simţeam foarte bine fără acest gând. Eternitatea îmi apărea ca un car de silabe gongorice. Până când, într-o zi, m-au speriat foarte tare nişte munţi în soarele verii, la Diham; N-am ştiut de ce, am oroare şi de alpinism... Pe urmă am început să scriu ce mi s-a întâmplat până la acea sperietură în faţa

naturii. Să scriu inventând în limitele adevărului — cum m-a lămurit de curând nemaipomenitul roman al literaturii pe care-l realizează Raicu. Am pornit la primele "Supravieţuiri", am înţeles că adopt un ton nou, dar nu mă aşteptam să fiu chemat de Marin Preda, idolul meu literar, în biroul lui şi să-mi spună foarte tranşant — fără urmă de blândeţe sau de Cruce Roşie, însă cu o anumită solemnitate care-i transfigura monşerismul într-un monseniorat, ceva ce nu-mi venea să cred şi chiar nu credeam în acel moment, derutat atât de facultatea lui de a nu-şi lăuda contemporanii în faţă precum şi de acest dar al meu de a refuza elogiile: "Trebuie să termini cu ideea că mai eşti un tânăr scriitor... cu volumul ăsta intri între valorile serioase ale literaturii române... te rog să te gândeşti de acum înainte la asta... nu-ţi mai poţi permite..." N-aş putea să-ţi spun ce i-am replicat. (Preda a modificat — în corectura celui mai amplu interviu din câte a dat — paragraful consacrat celor în care credea, trecându-mă printre fruntaşii generaţiei, printre care socotea că mă impuneam deodată cu nuvelele acelea...) Ştiu însă că plecând de la Editură, pe strada Nuferilor, mi s-a făcut brusc rău ca şi cum mi s-ar fi dat o veste copleşitoare - nici bună, nici rea — şi m-am oprit, gata să mor, căutând o casă în care să intru, cam în dreptul clădirii, ca să iau un punct de reper, unde a locuit o vreme poeta "Vinei tragice", Ileana Mălăncioiu, necunoscută mie pe atunci, dar care avea să devină poeta preferată printre contemporanii mei. Eu cred în asemenea lovituri de topos... "Psihosomaticul"..., mi-a explicat un doctor de care viaţa mea s-a agăţat de când mi-a diagnosticat cea mai curioasă boală şi cea mai îndelungată, din câte sufăr: puerilitatea. Eu am transformat psihosomaticul lui în psihosomaţia mea. Mă tem de psihosomaţiile mele.

– Eşti, într-adevăr, inadmisibil de neserios. Nu poţi duce nici o idee gravă până la capăt. La toate capetele ideilor tale apare un calambur. Vei muri din calambururi!

– Mi s-a mai spus: "vei muri din voioşie!" Cârnaţi!... Montaigne ştia, din timp, mai mult decât cei gravizi azi de mohorăciune — observă cum acest sufix "-ciune" face mai toate cuvintele triste, până şi "vioiciune" sună trist în cronicile literare — când scria că "cel mai înalt semn de înţelepciune e voioşia continuă..." Unde aş fi ajuns eu, voiosul, la o asemenea stare continuă...? Aha, mai am până acolo... Da' ia stai – de unde ura asta împotriva calamburului? Într-o lume în care toate seriozităţile supreme sunt încremenite fie în arme, fie în porunci, fie în concepte – dovadă că de atâtea ori din concepte şi porunci s-au făcut arme! – calamburul reprezintă una din ultimele libertăţi, reale, ale cuvântului, poate cea mai intimă, poate cea mai propriu-zisă, libertatea lui de literă. Ca şi pe seama tuturor persecu-taţilor, pe seama calambururilor, adică pe seama literelor şi cuvintelor – fără ele care nu s-ar putea discuta dacă literatura se face sau nu cu sentimente bune! — s-au spus fel de fel de vorbe urâte: că se culcă unele cu altele în devălmăşie, că fac copii adulterini, că-şi beau minţile, că nu stau toată ziulica la munca pentru concept, şi paradigmă, la topitul cânepii într-o sagă cât o moşie, venindu-le, aşa, dintr-un pamplezir, să se intereseze şi ce mai e cu rapiţa...

– Să înţeleg că, precum e moda, te-ai cam săturat şi tu de "sistem" în filosofie... ?

– Nu-mi pot permite asemenea semeţ ridicol. Nu sunt filosof — sunt scriitor care am luat primele lecţii de marxism în '48, la Vălenii de Munte ai lui Iorga (altă lovitură de topos!), lecţii extraordinare ca deschidere şi fervoare, de la un filosof ca Henri Wald, unul

din cei mai importanţi cercetători, azi, ai relaţiei dintre limbaj şi gândire, consacrat, totodată, ca şi unul din cei mai străluciţi calamburgii români. E cel care mi-a spus odată că trebuie să am grijă să nu-mi smulg împreună cu rădăcinile mic-burgheze şi pe cele calam-burgheze... Marxist vorbind şi deci poetic, în dragostea mea pentru calambur, pentru jocul de cuvinte, se răsfrânge clasica solidaritate cu toţi cei care făuresc şi, mai ales, suportă ceea ce făuresc. Într-o minune de limbă ca româna noastră — unde găsesc cât se poate de legitim să te frământi o viaţă, o viaţă de artist, o viaţă de filosof, pentru un "întru" sau pentru un "curat murdar" intraductibil dar atoatecuprinzător — eu ţin cu literele şi cuvintele, chiar şi cu cele mai obosite, mai cu seamă cu acestea, stoarsele, epuizatele, exploatatele, dar din care s-au făurit şi continuă să se făurească scările de valori şi de mătase în care cred. Cred că ludicul meu, mizerabila şi compătimita mea plăcere de a mă juca neserios cu cuvintele, constituie tot ce deţin mai serios în planul libertăţii. E libertatea mea — foarte fragică, de altfel, recunosc...

– Ce mai e şi aiureala asta — fragic?

– Adjectivul coborât din substantivul "fragedie". Fragedia e invenţia mea, "iepica" mea, "necuvântul" meu — mai tot scriitorul trebuie să lase lumii un cuvânt, măcar un cuvânt, ca semn că a trecut prin ea, cu un rost. Opera mă înspăimântă ca munţii. Poate că îi putem îmbuna cu câteva litere, cu o legătură între două, trei cuvinte, cât unul singur... Fragedia e construcţia mea pentru a-mi semnala existenţa de ficţionar între două articole – despre Pele şi Mozart – scrise în aceeaşi zi. E un cuvânt, cred, necesar fiindcă fragedul a fost uitat iar tragicul s-a sofisticat până la a deveni, îndreptăţit, o parodie a comediei. Nu am

prestigiul lui Abel Gance să pot declara: "Iau totul în tragic, dar nimic în serios"... Fragedia e o formulă pentru a reda tragicului duioşia şi catifeaua, iar frăgezimii - o dimensiune gravă, ca acea viziune a morţii descoperită de Paleologu în fiecare hohot de râs al lui Zarifopol. Mi-aş îngădui să-ti mărturisesc că acest cuvânt l-am inventat, în tăcere, stând odată lângă acest om extrem de ciudat, Ion Vartic, într-o maşină care-şi făcea plinul, pe o şosea lângă Constanţa, privind amândoi o staţie Peco în ale cărei rafturi se îngrămădeau o mulţime de răţoi Donald făcuţi din plastic... Am simţit, deodată, că suntem fragili ca liniile unui bun desen animat. Mi s-a părut prea clar. Fragicul e o obscurizare necesară a fragilului. A fragilului din Vartic, a graniţei dintre crud şi blând. A graniţei dintre glumă şi criză. A graniţei dintre melodramă si tragedie. A tuturor graniţelor dintre...

- Îmi dai voie să-ţi spun că din punctul de vedere al eternităţii care te obsedează...

- O cunoşti?

- O cunosc într-atât ca să-ţi pot preciza că toţi cei care te-au crescut feroce, cum zici - profesoarele de pian, iubitele care te-au pus tot timpul, nenorocitele, în situaţia să le îmblânzeşti — te-au educat în spiritul ei, al eternităţii. Ea nu arată chiar ca munţii, la Diham, nu e antropomorfă...

- Poate e apropomorfă ...

-...dar e sigur că nu suportă asemenea bancuri. Pentru ea tragicul e tragic, fragedul e fraged, noţiunile clare, iar la sânul ei...

– Care sân... ? Eternitatea are sân... ? Câţi? Ştii că o troică e o doică cu trei sâni... ? Ce te uiţi aşa la mine... ? Nu-s de-ajuns de solemn în faţa tragicului... ? Nu-s, dom'le, nu ştiu să fiu! Eu când aud de tragic, aud vocea crupierului: "Faites vos jeux!"

– În câte cazinouri ai intrat ?

– Bine. Mint.

PRIMUL AUTODENUNŢ

Sunt de meserie nuvelist;

sunt un bărbat matur - recunosc că nu mi-am spulberat toate copilăriile şi nici nu o doresc; sunt un ipohondru - în sensul bun al cuvântului, adică un perfecţionist al sănătăţii, zilnic contrariate;

sunt un liber credincios, capabil să mă rog în faţa oricărei biserici, a oricărei moschei, a oricărei sinagogi şi chiar în templul Raţiunii consacrat de Revoluţia Franceză;

filosofic, sunt un materialist dialectic care încearcă de ani de zile - cu crescând succes - o sinteză cu agnosticismul;

larg politic, sunt un antifascist, blocat între anii 1946-1956, în bolşevism; în următorii 40 - fără să fac din această operaţie un spectacol informaţional, ci doar nuvelistic - m-am deblocat în caragialism, singura politică europeană pentru un bucureştean conştient că descinde din "Momente", - acea carte "de care n-a spus nimeni un cuvînt, deşi e o carte europeană", precum a declarat-o, cu un calm divin, autorul ei; strict politic, în România de azi nu-s nici de dreapta, nici de stânga, nici echidistant, ci cât mai distant, nu intru în amănunte, destul să vă spun că, din această cauză, sunt considerat ca un caracter cu o "gândire moale".

În afară de cei inaccesibili - Tolstoi, Dostoievski, Kafka, Proust, Thomas Mann - îi iubesc fratern, dintre "minori", pe Scott Fitzgerald, Edgar Lee Masters, Ionesco, Babel şi pe

acest Jose Augustin Goytisolo, poet catalan, decedat de curând, căzând pe fereastră în timp ce aranja perdelele camerei (versiunea familiei), dar care a putut aşterne pe hârtie: "Scrisul m-a ajutat să trăiesc, să fiu vesel în mijlocul acestui dezastru, al mizeriei reale şi morale".

Nu suport misticoizii, cei care pot scrie: "Omul bun urcă spre Dumnezeu, omul inteligent se rătăceşte în labirintul propriei gândiri"; cred că a fi bun şi inteligent e sinteza supremă, la fel de dificilă în realizare ca deviza sub care-mi trag zilele: "la totul în tragic şi nimic în serios". Din cauza ei, toate prejudecăţile mă socotesc un ludic; nu sufăr din cauza asta, nu mă împotrivesc. Încă am încredere în Extraveralul care-mi face bine, ceea ce mă descalifică în faţa celor mai mult sănătoşi decât deştepţi, dezechilibru mai grav decât se crede; sunt un anxios întru totul îndreptăţit, dat fiind că trăiesc într-o epocă în care confesiunea e valabilă doar ca autodenunţ, iar rugăciunea ca notă informativă.

Îmi plac enorm varza, cartofii, mazărea, usturoiul, ciupercile, salatele, prefer legumele fructelor, rămânând un inflexibil carnivor.

Nu mă simt bine la mare şi la munte – prea multă eternitate! –, ador oraşul, cafenelele şi chioşcurile lui de ziare.

Joc bridge la nivelul unui excelent jucător de belotă – cea mai dispreţuitoare expresie a expertului Omar Sharif, la adresa vreunui partener pe care nu-l mai doreşte în faţa ochilor.

Deocamdată nu am izbutit să scriu – cum cerea Tolstoi – cu convingerea că sunt ultimele mele rânduri.

Caut un Tihon.

PRECIZĂRI ASUPRA IDEILOR DOMINANTE

Supravieţuirea – ceva întotdeauna umilitor.
Utopia – ceva sistematic neplăcut, suspect de "stânga".
Duplicitatea – ceva scârbos.
Dialectica – termen, fireşte, marxist-leninist.
Soarta – totdeauna nedreaptă.
Inteligenţa – "asta n-are importanţă, dacă nu există caracter!"
Caracter – de bronz, dar, în general, nu se găseşte.
Înfrângerea – totdeauna ruşinoasă.
Lenea – veşnic de înţeles.
Invidia – ceva normal.
Democraţia – o prostie; şi o aiureală.
Rezonabil – o ironie.
Ironia – o măgărie.
Interesul – totdeauna odios.
Şoferii, vatmanii – nişte criminali.
Pietonul – un dobitoc, dar o victimă permanentă.
Obrăznicia – totdeauna fără ruşine.
Munca – niciodată bună (că "altfel o luau americanii" – reflecţie încă de pe vremea tiranului).

"Marfă" – elogiul cel mai înalt.
Berica – singura reclamă care ţine.
"Nu se poate!" – cea mai frecventă şi realistă expresie a uimirii de fiecare zi.
"Nu ştiu" – hotărât, o minciună!
Tragicul – o farsă a melodramei.
Abisalul – ceea ce, categoric, ne lipseşte.
Binele – totdeauna retroactiv.
Răul – ca la francezi, o certitudine.
Intelectualii – cei mai mari şmecheri.
Sindrom – o boală din alea noi.
Ipohondria – ceva foarte injurios.
Politica – o curvă, o ştie şi un copil.
"Stânga" – toţi nomenclaturiştii şi securiştii.
"Dreapta" – "tot ăia!"
Schizofrenic – înjurătura supremă.
Imposibil – să zicem un Partid Moderat Român.
Irelevant – ceva neserios, oricât ar fi de enervant,
Vitalitatea – o caracteristică, precum talentul, precum hărnicia.
Mizerabil – orice serviciu şi veceu public, orice hotel, orice pateu la o recepţie, orice guvern şi, mai ales, orice compromis.
Pragmatic – ceva foarte urât, dar necesar.

Nenorocirea – "prost lucru" (definiţie mai veche, uitată, de la Caragiale).
Presa – creierul sau – la fel de valabil – câinele de pază al naţiunii.
Legionarii – toţi răi, fiecare în parte bun.
Comuniştii – toţi foarte răi, toţi oportunişti, unul, doi ceva mai ca lumea.
Ruşii – o pacoste.
Americanii – uită-te la Seinfeld, cei mai mari idioţi!
Nemţii – cei mai antipatici.
Englezii – cei mai mari ipocriţi de când lumea.
Francezii – niciodată la nivelul culturii lor.
Israelienii – zi mai bine evreii...
Evreii – ei au inventat cel mai bun răspuns: "mai bine nu mă întreba".
România – când nu e Mare, e disperată.
Disperat – cine nu e disperat?
Ticălos – găseşte-mi unul care să nu fie ticălos?
Dolarul – ce să mai vorbim?, o porcărie.
Sărăcia, nevoile – obligatoriu legate de neam.
Neam – obligatoriu legat de râu şi ram, fandacsia e gata.
Indiscutabil – totul.
Insuportabil – totul.
Echilibru – a se căuta în dicţionarul de barbarisme.

AL DOILEA AUTODENUNŢ

Am nevoie de un Tihon, am nevoie de un Tihon, de un confesor, căruia să-i încredinţez ce am pe suflet, să-mi asculte autodenunţul, mă devorează remuşcările, mă înconjoară demonii, pentru prima oară simt că am o potenţă, o chemare dostoievskiană autentică, eu, simplu scriitor român, al unei literaturi care niciodată n-a fost pătrunsă şi copleşită de acela, n-am fost dostoievskian, nu văd vreun păcat, si ce dacă n-am fost?, nu ne venea bine, o ştiau din '30 şi Eliade şi Călinescu şi Camil şi Ionescu şi Sebastian, de unde mama dracului să fim dostoievskieni?, cehovieni, da, proustieni, da, balzacieni, oho, caragialoeminescieni mai presus de toate şi orice păcate.

Caut un Tihon. Nu-i de găsit. Toţi Tihonii, mi se zice, sunt dubli, tripli, ca ştecherele; n-am violat nici o fetiţă, am făptuit ceva la fel de grav, de nu mai grav pentru mulţi de-ai mei din acest oraş, unde câinii vagabonzi îşi caută căţelele pe marile bulevarde, în faţa supermarketului şi a caselor exchange:

Am lucrat 72 de ore pentru KGB! Nu vreau să aduc fraze, fraza l-a pierdut pe Stavroghin - am lucrat pentru Centrul Mondial al Răului (şi ce dacă în clipa aceea lucra mână în mână cu C.I.A.?), începând din ziua de 22 decembrie 1989, orele 14,38 când am ieşit cu alte mulţimi tot de kagebişti scandând în Piaţa Romană, din adâncul inimii: "Ole, ole, Ceauşescu nu mai e!" Mi-ar fi uşor să spun că nu ştiam în clipa aceea ce Kirilov îmi insufla acest urlet mântuitor, - nu sunt dispus să-mi acord nici un drept la inocenţă.

Trebuia s-o ştiu, "făceam jocul KGB"-ului, sunt sătul de intelectualii care se dau lebede, disociind între "a face jocul" şi "a fi". Disociaţi, disociaţi, domnilor, ceva tot o să rămână: culpa!

Îmi trebuie un Tihon special, recunosc, un Tihon cu cunoştinţe politice la zi, căruia să nu fie nevoie a-i explica pe larg că, în acea clipă, dacă mi s-ar fi spus că fac jocul C.I.A.-ei, Mossad-ului, ba chiar al unei părţi din Securitatea atâtor eminesciano-caragialeni, tot nu aş fi încetat să răcnesc. Să fiu fericit. Îmi trebuie un Tihon care să înţeleagă cel puţin că am fost un kagebist fericit, lucrând - din acelaşi plin sufletesc - şi pentru grupul Springel care în revista sa publicase un articol celebru în Bucureştii acelui an: "Salvarea României se numeşte Gorbaciov" - circula din mână în mână, mi-l dăduse un prieten cu care şi azi sunt prieten, deşi ca monarhist ce e, mă face mereu de ironic. E corect. Îmi trebuie un Tihon care să înţeleagă acest greu suportabil oximoron: Hyperioni şi Mitici, curaţi şi murdari, făptuind tiranicidul oribil şi îndreptăţit, toţi am fost 72 de ore kagebişti mai mult sau mai puţin conştienţi!

PRECIZĂRI ÎN PRIVINŢA ZILELOR DE 22, 23, 24 ŞI 25 DECEMBRIE 1989, CÂND AM LUCRAT PENTRU K.G.B.

Ca să merg până la rădăcina, sau culmea, remuşcărilor mele, nu pot ascunde ce am făcut în următoarele 72 de ore, până pe 25: după ce pe 22, în jurul orei 16, ni s-a strigat, acolo, în Piaţa Romană, să fugim acasă "că vin 2000 de terorişti de la Sibiu", i-am ascultat şi am stat două zile sub pat, fiindcă la noi, pe "Căderea Bastiliei" (avem şi toposul blestemat!) s-a tras încontinuu, ca la balamuc; desigur, tot azi, reiese că ascunzându-ne sub pat, am încălcat ordinele kagebiştilor care ne chemau în stradă, să apărăm radioul şi televiziunea; conştiinţa mă sileşte, fără să mă laud, a preciza că am recuperat această eroare, formând, în zorii zilei de Crăciun, numărul de telefon al actorului meu preferat, unul din cei mai iubiţi pământeni din jurul meu, cel care anunţase la TV căderea lui Ceauşescu - nici azi nu ştiu "al cui" era, problemă grea, căci scriitorul de lîngă el, poet minunat şi revoltat pe măsură împotriva dictatorului, era, din vară, de când îl arestaseră la domiciliu, "vorbit" în tot oraşul ca "omul lor", aşa e cu demonii la noi, caragialoeminescienii! I-am dat, deci, telefon actorului care ne deschisese auzul - sub Ceauşescu! - la un alt Eminescu (suntem câţiva care facem urât când se bagatelizează rezistenţa culturală!), era, cred, 6 de dimineaţă şi i-am urlat în infernul tirurilor de mitralieră: "Pino! Omorâţi-l!" E ceea ce vroia şi K.G.B.-ul, aflu azi... N-am nici o scuză. Am urlat din ură şi spaimă - cele mai puternice sentimente pe

care mi le dezvoltase tiranul, ca să mă exprim simplu, fără psihologism excesiv, suspect oricărui Tihon. Adevărul e aici unul singur: doream un tiranicid. Al cui joc făceam? Cred că al meu. Simplu scriitor român, vroiam să cadă în sânge tiranul ca să-mi pun liber gândurile pe hârtie. Nu există nimic mai legitim decât ca un scriitor să urască de moarte tirania. Ce scria pe toate zidurile cetăţii? "Moarte tiranului!". "Moarte cizmarului!" A adăugat vreunul: "respectând drepturile omului"? (Ar fi fost prea multe litere...) Şi ce mi-a strigat actorul? "Radule - nu pot s-o fac, fiindcă n-am mai fost chemat acolo de ieri dimineaţă!" Chemat? Unde acolo? N-am mai putut vorbi, se trăgea mai cumplit ca niciodată, - care Tihon m-ar crede dacă i-aş spune că în clipa aceea am simţit că *rien ne va plus... les jeux sont faits...!* Nu există dostoievskianism fără ruletă (*y compris* rusească!), mă aia pe orice KGB, CIA sau Mossad, am prieteni care la auzul veştii că tiranul a fost împuşcat au deschis o sticlă de şampanie. Eu eram la un bridge - care Tihon m-ar putea acuza? - cu încă trei persoane fericite că, în sfîrşit, *putem licita fără Ceauşescu.* Al cincilea bridgist era o figură proeminentă a liberalilor români; fusese închis 14 ani la Aiud, fusese eliberat în '64, de 4 zile părea şi mai înalt - cum ar fi spus Gogol - şi mai inteligent şi mai cult; stătea într-un colţ şi - până îi venea rândul la un nou rober - scria articolul de fond pentru primul număr al *Liberalului;* scria repede, în vizibilă inspiraţie; când s-a aşezat la masă, ne-a anunţat orgolios că articolul era gata, până la titlu: "Gorbaciov - omul secolului". Al cui era? Al cui este? Putem trăi fără să ştim "ai cui" suntem?

AL TREILEA AUTODENUNŢ, DAR ŞI NOTĂ INFORMATIVĂ, CA ORICE RUGĂCIUNE

Domnul meu,

lângă cenzoriţele cu care n-am avut nopţi, ci doar fraze de tăiat din manuscrisele mele, ştiindu-le numele, deşi erau secrete –

tovarăşa Bibi (sau Bebi?), tovarăşa Gutui, tovarăşa Schwartz,

doamna (singura doamnă) Pandelescu, care mi-a spus odată că sunt pe mâinile "tovarăşei Zamfira" cu volumul meu de *Supravieţuiri,* în 1975 – lângă Domniile lor nu aşez, în capacitatea mea dezgustătoare de a simpatiza cu toţi bipezii, în numele prezumţiei de omenie, decât pe aceşti 4 (patru) tineri domni de la masa din faţa mea, care m-au salutat din vârful bărbiilor, trecând la tăierea şi îngurgitarea pizzelor aburinde;

sunt 4 (patru) dintre cei mai acerbi anticomunişti din publicistica noastră (foşti critici literari, dar cine mai face la noi critică literară?), care, mulţumită *Supravieţuirilor* mele*,* la care se repezeau să scrie, le-au fost asigurate ani de zile demnitatea opiniei, subversivitatea frazei, inteligenţa, rezistenţa la ceauşism, buna dispoziţie morală şi intelectuală, unul dintre ei ajungând să mă pună, în '88, lângă Cioran în preferinţele sale şi cine ştie care cenzoriţă s-a făcut că nu vede şi a lăsat fraza într-o revistă obscură, dar nici o revistă nu era, pe atunci, obscură.

Domnul meu, îmi vine să oftez cu diftong, "Doamne", acestor veseli şi mândri anticomunişti de azi le-am dat ieri - o, nu singur, eram mulţi scriitori buni - libertatea limitată de expresie, fără de care capitalişti notorii până poimâine nu m-ar întreba, rapid, pe stradă, înainte de a intra în marile hoteluri: "tot curat, domnule dragă, tot curat?"

Ironiile mele sistematice le sună apolitic, ambiguu, echivoc, ca tot ce e democratic, nici pro, nici contra, doar alături.

Le apar straniu, apatic, antipatic, insuficient, ei fiind inapţi să priceapă cum poţi şi de ce trebuie să fi azi, simultan, disident la Iliescu, Constantinescu, Manolescu şi Blandiana. Imaturitatea politică e încă mare; ea ignoră necesitatea, cea mai stringentă, aceea de a fi ironic. My Lord, mulţumescu-Ţi că mi-am păstrat rădăcinile mic-burgheze pentru care am pătimit ca un Chaplin cu şuturi în fund, incapabil însă a mă da victimă şi inocent, fiindcă nici n-am fost, cum o să fie vreodată un scriitor bun, inocent? Cei patru cer încă un rând de Tuborg. *Les anges ont soif.*

Intru într-o criză de Tolstoi, Anatole France şi, parcă, Proust - căci o simt ca un fel de astm! - şi îmi vine să mă duc la masa lor şi să le spun tot ce cred despre "comunista lor ură anticomunistă", ca şi despre intenţia mea de a debuta din nou; adică mă ia cu sinceritate. Dar intră pe uşă, ca un transatlantic de frumoasă, celebra manechină aşa-zisa Pepsi, de la casa "Super Mode" şi toţi patru se ridică, într-un singur elan, frângându-se brusc peste scaunele lor, oferindu-i astfel - ca într-un *musical* vechi de pe Broadway - un loc la masa lor. În toată pizzeria asta, cred că eu sunt singurul care ştie cine e mama acestei minuni: tovarăşa Gutui de la Direcţia Presei cu care "am lucrat", în taină, prin câteva telefoane

nocturne, *Ficţionarii* (Ed. Cartea Românească, 1983). Nu văd nici un păcat în asta - ţin să precizez.

Altfel, am avut numeroşi cenzori buni, atât de buni că tot ieri, plecând de la o fostă iubită - iubitele mele, cel puţin, aparţin vechilor structuri! -, m-am întâlnit cu o poetă care m-a claxonat din *Peugeot*-ul ei; ea mi-a zis (Miron Radu Paraschivescu ne-a lăsat vorbă grea, să nu punem adjectiv, "mare" sau "mic", lîngă "poet"), coborînd geamul portierei:

"Ieri am venit de la Paris, am avut un succes enorm, din cele două volume apărute sub nea Nicu, am făcut unul singur, am comprimat tot tragicul lăsat de Mugur, puteai să auzi cum sună, abia aşa se înţelege de ce am rezistat, treci pe la mine să-ţi dau volumul!",

şi mi-a lăsat cartea ei de vizită, "Editura Bufonul", *directrice,* în germană, engleză şi română, "de ce Bufonul?"

"o să-ţi explic!" şi vru să pornească, n-am lăsat-o: "doar peste cadavrul meu, acum îmi spui!",

râzând, m-a tras spre ea şi mi-a şoptit la ureche numele poetului român care a lăsat această frază: "stilul e omul, spuse un bufon", apoi îmi sărută tandru lobul urechii şi mă respinse, întrebându-mă galeş, dar serios: "vrei să mergem într-o duminică la mormântul lui Mugur?"

Doamne, îţi scriu din pizzeria "Cuş Cuş", în timp ce la difuzor se cântă: *God save rock'n'roll to you.*

PRECIZĂRI ASUPRA DRUMULUI MEU PÂNĂ LA PIZZERIA "CUŞ-CUŞ"

Am coborît din casă pe bulevard, pe malul stâng, pe *"rive gauche",* să-mi cumpăr "România literară" şi vânzătorul - un bătrânel din *Umiliţi şi obidiţi*- mi-a spus blând: "n-am mai auzit de literara asta de pe vremea lui Ceauşescu..." Mi-am cumpărat ziarele, inclusiv *Le Monde-ul* la zi şi am auzit lângă mine o femeie tânără spunându-i alteia care muşca dintr-un covrig: "nu încetez să mă minunez ce jigodii sunt oamenii". Am mai făcut câţiva paşi în soarele toamnei şi un tip falnic îi explica unei fete care spăla vitrina *Casablancăi:*

"... şi nu înţeleg de ce? L-am înjurat cu cel mai mare bun simţ". Deodată - deşi în aer nu plutea nici un "deodată" - am văzut la câţiva paşi, contemplând o vitrină a unei marochinării, o doamnă din Paris care, de cîte ori vine la Bucureşti, impută tuturor, la bridge-uri şi recepţii, că nimeni, la noi, nu pricepe cât de bun şi generos e Occidentul, descriindu-l ca pe un om în carne şi oase, precis, concret, să-l pipăi şi să strigi "este!". Ca s-o evit, m-am concentrat într-o pungă de popcorn, crizele de antropomorfism fiindu-mi mai nesuferite decât cele de reumatism.

Zece metri mai încolo, spre Romană, un bun cunoscut mi-a întors elocvent spatele, prefăcându-se că studiază preţul unei cărţi într-adevăr foarte groase, mi-a fost clar că de alaltăieri seară a rupt relaţiile, cînd, la bridge, m-a făcut de toate cele din cauză că sunt un moderat, un călduţ, o gelatină, un împăciuitorist pe care orice Dostoievski l-ar scuipa din gură... îi replicasem blând - "cu acel ton blând care exprimă o hotărâtă scârbă de viaţă",

asta din cine e? - că indignarea lui a masacrat un contract de 4 pici "fezabile de orice guguştiuc apolitic".

M-a cuprins un puseu de revoltă - aşa-i zic - şi m-am uitat în jur la această lume tânără de pe malul stâng: câţi dintre ei erau liberali când eram exclus, în '56, din redacţie pentru liberalism mic-burghez? Şi câţi dintre antimoderaţii ăştia ştiu ce înseamnă împăciuitorismul? În faţa bisericii Visarion, un tip dezinvolt, elegant, 60 şi ceva de ani, înalt pensionar aşa cum există înalţi funcţionari, îi spunea unei doamne care se închina apăsat: "...o iubesc pe Marga de 45 de ani, dar ne certăm zilnic ca şi cum am avea în faţă o eternitate..."

Mi-am amintit imediat că "tonul blând în scârba de viaţă" e al lui Caragiale, ceea ce mi-a dat o energie din nimic, singura valabilă. Am vâslit spre Piaţa Victoriei, delta fluviului meu bucureştean, Oximoronul, mult mai viguros decât orice Dâmboviţa. De câţiva ani buni, simt că trăiesc pe Oximoron, precum alţii pe Lotru, Loara sau Amazon. Când sunt întrebat unde l-am găsit, răspund - "ia un dicţionar şi-l vei găsi, e un afluent al Styx-ului."

Astfel, cu cordul bătut de gânduri, am intrat în pizzeria Cuş-Cuş, cifra 45 fiind cifra mea favorită.

ALTE MAIMUŢE PERSONALE

Mă uit la mine ca la un ziar în care fiecare ştire mi se pare senzaţională, istorică şi fără precedent. Mă uit la mine şi mi se pare că mă găsesc exact în acea redacţie a unui jurnal englez unde directorul afişase pentru redactori această indicaţie fundamentală : "Lumea a început azi-dimineaţă şi nimeni dintre dv. nu trebuie să ştie că Elisabeta e regina Angliei...". Şi pentru mine lumea începe în fiecare dimineaţă, lipsa mea de memorie şi de cunoştinţe antedatate uimindu-mă pe zi ce trece. Probabil că această lipsă de memorie îmi asigură o oarecare prospeţime în reacţii, o oarecare vigoare pe care obişnuinţa o identifică cu tinereţea — dar nu e aşa şi mai ales nu am de ce să mă bucur. Fiindcă tocmai această prospeţime mă face vulnerabil la orice veste de pe cuprinsul meu, şi-mi măreşte dureros capacitatea de a mă înspăimînta şi de a fi uimit de fiecare senzaţie pe care n-o pot trăi decât senzaţionalist, ca un reporter care nu ştie nici măcar că Elisabeta e regina Angliei...

Fiecare sufocaţie mi *se* pare nouă şi fără precedent. Fiecare vertij e nemaipomenit, încerc, fireşte, să nu exagerez, ba chiar să nu mă analizez, să iau un ziar în mână dar şi acolo constat că lumea se uită la fiecare accident de tren ca la un răsărit de soare, în loc să urmeze sfaturile altui englez care ne propunea să fim uimiţi nu de ciocnirea a două locomotive ci de faptul că milioane de locomotive şi de avioane trec unele pe lângă altele fără a se lovi... Simt că nu-mi ajunge aerul, uitând că nici ieri nu mi-a ajuns şi totuşi am

scris şi am citit psalmii, Babel şi "Le Monde". Nu sunt deloc leneş, urmez în litera ei porunca arghezianã "nici o zi fără un rând", dar deodată vine o lungă pâlpâire în sufletul meu — ca să nu-i spun inimă — şi am impresia că aşa ceva n-am trăit şi nu mi s-a mai întâmplat. Ideea celor din jur este blânda înscriere a acestor fenomene printre fenomenele înserării de ieri, de alaltăieri, de totdeauna: "... ce, ieri n-ai avut o ameţeală ?", "...nu ţii minte că acum un an la Sinaia... ?". Nu, nu ţin minte deloc că anul trecut, la Sinaia, mă durea zilnic, între 4 şi 6 după-amiază, ochiul drept, gata să-mi explodeze... Nu ţin minte nimic, aşa cum nimeni nu-şi mai aduce aminte de cutremurul de la San Francisco şi fiecare cutremur e "cules" cu litere groase în ziare. Mi se propune atunci să mă obişnuiesc cu această neobişnuită capacitate de a trăi fără memorie psihică: "ăsta eşti tu !"..., "acceptă-te aşa cum eşti...", "eşti puţin nebun, poate e o nevroză!"...

Aici — eu surâd. Eu surâd foarte sănătos, vesel şi fără nici o angoasă în cuget şi în simţiri. Fiindcă sunt la vârsta când cântecele de leagăn mă fac să râd sau — pentru a nu apărea prea crud — să surâd. Oamenii aceştia sănătoşi vor să mă aline, să mă adoarmă, să mă alinte cu "neobişnuitul", să mă liniştească cu perspectiva unei boli nobile şi curate — dar eu nu mă las tras pe sfoară de linguşelile lor, de blândeţea lor ipocrită. Prefer să surâd şi să mă înseriez singur.

Deschid deci televizorul şi văd "Robespierre"-ul lui Rolland. Mă uit atent, ca în ziarul din mine, şi constat cu imensă şi bruscă linişte că însăşi Istoria, măicuţa noastră a tuturor, suferă de aceeaşi lipsă de memorie ca şi organismul meu psihic, că şi Ea e tânără,

viguroasă, proaspătă ca în prima dimineaţă a lumii, complet neinformată cine e regina Angliei.

La vârsta Ioanei d'Arc, descoperisem opera şi mergeam la şcoală, dimineaţa, pe Olteni, spre "Matei Basarab", cântând în mintea mea "Trubadurul", de la uvertură până la "la trupul meu în dar, dar iaaartă-l pe trubadur..." Intram în liceu cu Aria Spadei. Mă trezeam în laboratorul de chimie cu aria lui De Luna : "Eu să-l iert pe-al meu rival, curată nebunie..." Şi deodată revenea Leonora : "la trupul meu în dar, dar iaaartă-l pe trubadur". Nu mi se părea nimic ridicol în spectacolul meu interior. Nu mă întrebam de ce are loc, de ce am nevoie de el. Mă trezeam cântând în forul meu interior, — după aceea repertoriul s-a lărgit şi s-a îmbunătăţit.

Aveam — şi mai am — zilele Aidei. Am avut multe şedinţe grele în care, extrem de concentrat asupra subiectului şi problemelor, auzeam deodată: "Doi băieţi avea bătrânul conte..." Nu-mi venea să râd, cineva în adânc îmi interzicea atât plânsul cât şi batjocura. Cineva avea grijă să schimbe placa pe acel gramofon din întuneric şi puteam auzi — într-un context inadmisibil — "Vivat vinul ce-nspumează..." Nenumărate arii aveau — şi mai au — cuvintele deformate, malformate de mine, congenital, ceea ce nu-mi dă nici un frison de incultură. Fiindcă opera asta nu ţine de cultura mea, ci de dezinformarea mea.

Nu stau să veghez nici la corectitudinea melodiilor, nici la exactitatea apariţiilor sau la rigoarea în sensuri a uverturii la "Maeştrii cântăreţi", izbucnită foarte realist în clipa urcării mele într-un taxi. Lucrurile ajung până la impudoare, până la taină, până la durere: sunt

zile monstruoase însoţite de uvertura la "Liliacul"! Vreau să schimb placa, cer ceva corespunzător, ştiu că există atâtea opere corespunzătoare monstruosului din realitate, nu, cineva se încăpăţânează şi-mi execută în cap numai uvertura la "Liliacul", cu orchestra din Viena, de Anul Nou, cu Willy Boskowski la pupitru, dirijor cu floare la butonieră, în faţa unui strălucit parter de fracuri şi hermine. Imaginea nu se potriveşte, muzica e cu totul străină momentului — alămurile bat voioase, viorile vieneze scânteiază frenetic. Nu mă pot opune. Mi-e bine. N-am cui da socoteală. Nu mă pot bagateliza, nu văd nimic ridicol: posed o inconştientă şi permanentă stagiune lirică.

Minunate sunt zilele vieţii mele când deodată — ca o migrenă, ca un junghi pe nepusă masă, fără explicaţii, ca lacrimile într-o nevroză — mi se face dor de Caragiale. Mă poate ţine aşa o zi, două, trei, pe urmă îmi trece, se duce şi iar vine, din te miri ce. Cu nici un scriitor din lume nu am o asemenea relaţie de dor — dor ca de tata, aş putea spune, deşi ştiu că nimeni nu mă crede; în zilele acelea mă simt alt om, toată melancolia, toată nostalgia, acea tristeţe atotînsoţitoare a dorului se transformă într-o extraordinară energie veselă, mă simt ca un copac intrând în primăvară, înţeleg arborii în care urcă sevele

primăverii. Mă cuprinde o sfâşietoare bucurie de a trăi, de a mă mişca, de a râde, de a sfida teama şi de a uita de moarte. Nu, nici Shakespeare nu-mi dă un asemenea gust al vieţii în lume şi în România.

Dealtfel, în acele zile de intensă şi vibrantă aiureală, în care toate-s cu susul în jos, în care văd şi eu enorm şi simt şi eu monstruos, nu citesc alţi scriitori, nu-l citesc nici pe nenea lancu, fiindcă ştiu că nimeni nu se poate compara cu el. În acele zile de dor, Caragiale e mai mare ca toţi cei care îmi vin în minte şi am constatat că în acele zile toţi îmi vin, ca dracu', în minte. Necitind nimic — Balzac, Tolstoi, Malraux, Thomas Mann părându-mi-se palizi pe lângă "O lacună" — nu merg nici la teatru, cu atât mai puţin la cinema unde aş descoperi imediat câtă moftangeală se ascunde în "Anul trecut la Marienbad" şi ce moftangii, la urma urmei, călăresc în orice western, în acele zile, când toată tristeţea se strânge în acest strigăt fastuos: "eu sunt Bibicu, nene lancule!...", nimeni nu rezistă, nimic nu ţine, din toate se alege praful, frenezia fiindu-mi chemată de un singur şi mare adevăr, acela care nu se poate formula altfel decât în aceşti termeni danteşti: "pleacă, dom'le, că nu mai ai nici un haz!"...

...Ne dăm noi, oare, seama — iartă-mi-se acest accent retoric, dar aşa e când "ne aşteaptă damele, Lache!" — că în această formulă de geniu se ascunde taina oricărei mari comedii, a Comediei însăşi? Marea tragedie a oricărei comedii mari, marea comedie a oricărei tragedii serioase, de aici începe, de la această replică finală a "amicilor": "pleacă,

dom'le, că nu mai ai nici un haz !..." — refuz al lumii, refuz al evidenţei, refuz al spectacolului şi al clovnului de serviciu.

Nevasta amicului — cea care avea părul "de ziceai că-i făcut cu ferul" — era sora şefului frumos după care toate femeile întorceau capul, acesta-i singurul adevăr, adevărul inadmisibil de evident, "dar cum credeaţi?". În faţa evidenţei nu se mai poate râde, evidenţa nu mai are haz, esenţa nu are niciodată haz, adevărul nu e de râs, e strigătul primarului din Gogol după ce se află că revizorul nu a fost revizor: "De ce râdeţi, domnilor? De cine râdeţi, domnilor? De dumneavoastră râdeţi!"...

Marea comedie impune râsul de tine însuţi la descoperirea unui adevăr deloc vesel, deloc hazos. După o comedie adevărată, viaţa mea nu mai e minunată, nu mai sunt sigur de mine, nu mai sunt rege al naturii, nu mai ştiu cât e ceasul, nu mai ştiu câte steaguri sunt la primărie, mă simt un Pristanda la cheremul implacabilului, nu mai vreau să văd pe nimeni, vreau să fiu singur — aşa s-a născut acest strigăt, poate cel mai patetic strigăt din adâncul comediei: "pleacă, dom'le, că nu mai ai nici un haz! Vreau să râd de mine însumi". Râsul de tine însuţi e o autodevorare, o tentativă de sinucidere. După care, dacă-ţi dă mâna, poţi renaşte...

Nimeni nu a reuşit ca nenea lancu ("muzica! muzica!") să facă atât de evidentă lipsa de haz a esenţei, într-o ţară unde — cum zicea Eugen Lovinescu înainte de război — tocmai evidenţele sunt, de regulă ("muzica! muzica!"), cele mai ignorate adevăruri.

Reviste şi jurnale zac pe biroul meu — într-o frumoasă natură moartă. Sunt într-un fel de grevă, mă autosabotez, n-am nici o întâmplare năzdrăvană de relatat, de deconspirat. De cinci zile nu mai ştiu ce-i aceea viaţă la "ultimile ştiri" sau "lumea în 24 de ore" şi mă călătoresc pe teritoriul vast numit eternitate, adică citesc o carte. De mult, dinainte de Yalta, sferele de acţiune s-au clarificat pe vecie: literatura se ocupă cu eternul, ziarele cu efemerul, cu perisabilul de trei secunde. Mă supun — nu pot fi un teritoriu al nimănui. De cinci zile sunt al lui Anton Holban. "Bunica se pregăteşte să moară" e o carte de nuvele seducătoare şi acaparante. Tonul e minor — dar scriitorul e dintre cei puţini şi aleşi care au ajuns ca pe un ton minor şi modest să facă o literatură a orgoliului major. Totuşi — dacă mă gândesc bine — înainte de Anton Holban, am devorat "Demonii" lui Dostoievski şi am simţit tot timpul că nu numai în jurul meu, al bibliotecii mele, dar şi în jurul întregii literaturi a lumii se face vid. Carte de potop, de cutremur, de cataclism natural — după care totul devine incompatibil cu totul, gândul nu mai suportă florile, iarba îţi devine indiferentă iar biblioteca — o fiinţă stranie. Ce mai vor toate cărţile astea? În adânc, scrupulos vorbind, Dostoievski nu-ţi mai permite o pasiune pentru Hemingway, un amor pentru Holban, îţi interzice o noapte cu Scott Fitzgerald, pentru a cita pământeni. E totuşi de mirare cum oamenii pot face luni de zile exerciţii premergătoare unei debarcări pe Lună – exerciţii de imponderabilitate, de respiraţie, de orientare — dar pentru trecerea de la o carte mare la o altă carte mare, de la un autor fundamental la un alt autor fundamental, nu li se pare necesară nici o pregătire specială în afara alfabetizării şi a bacalaureatului. Ei nu au simţământul că Dostoievski e o planetă, cu atmosfera ei, cu legile ei proprii de gravitaţie, —

iar Balzac e o altă planetă, cu alte legi, cu alt aer, cu altă climă. Nu poţi păşi pe planeta Gogol cu acelaşi mers, cu aceleaşi mişcări deprinse pe planeta Tolstoi. Ţi se cere o altă respiraţie, imponderabilitatea spirituală e alta, plutirea *e* diferită, tensiunea arterială pe "Cehov" nu coincide cu aceea de pe "Faulkner". Clima acestor planete e atât de deosebită încât nu e deloc greşit să accepţi că, în substanţa lor, ele se opun una alteia, se interzic între ele — dar noi, cu vocaţia noastră de cosmonauţi muritori şi pedeştri, nu ne dăm seama (nu ne dăm seama că singurul antrenament valabil pentru a face faţă la schimbarea de presiune ar fi o viaţă trăită intens, cât mai intens, aici, pe pământ) şi debarcăm când pe una când pe alta, fără nici o spaimă, conform ideii noastre de veşnici vagabonzi: "azi aici, mâine-n Focşani"...

Se pare că a citi e o operaţie lumească, terestră, când, de fapt, e o mişcare într-un cosmos şi a trece de la "Don Quijote" la "Răscoala" nu e deloc mai uşor decât a păşi prin vid, printre stele moarte şi meteoriţi frenetici...

...Ca să fiu sincer, mă macină un dor adânc după ziarele mele; un dor parşiv, derizoriu răzbate până aici, departe, la pagina 231 din Holban, un dor de ducă printre pacheboturi şi primusuri care sar în aer, pe pământ, în două rânduri, în trei secunde. Un strigăt din copilărie îmi ţiuie în inimă: vreau acasă!

Niciodată nu m-am îndoit de noi, balzacienii, noi, oamenii care am făcut din "Comedia umană" — Biblia în care se găseşte Povestea tuturor poveştilor de preamărire, preacădere, preacântată de Călinescu, preacitită de Faulkner, singura carte pe care o citea tot timpul,

deschizând-o după poftă, la întâmplare, pentru a se mai întâlni — zicea el — cu câte un om...

Niciodată nu m-am îndoit că noi, balzacienii, ştim să rămânem inflexibili, mândri şi demni în faţa destinului care ne-a confruntat cu atâtea popoare de stendhalieni, proustieni, thomasmannişti şi chiar gidieni care, toate, şi-au găsit câte un cronicar prevestitor al pieirii noastre, deşi toată lumea ştie cum l-a slăvit Tatăl-nostru-din-rafturi-de-cărţi pe dl. Stendhal, toată lumea ştie ce legătură deloc ocultă e între Comedia noastră şi aceea a Timpului Pierdut sau a Casei Buddenbrook...

Noi, balzacienii, risipiţi prin toată lumea, suntem însă un popor literar nu numai inflexibil în faţa veştilor proaste dar şi foarte tolerant. Ne-am lăsat mult ironizaţi, bagatelizaţi, minimalizaţi, defăimat ca să nu mai spunem imitaţi. Ce ne pot face nou bietele ironii omeneşti? Cu ce ne pot întuneca viaţa nevolnicele calomnii ale celor muritori? Ni s-a spus că suntem plicticoşi, schematici, prea realişti, lipsiţi de mister şi de halucinaţie... Am ajuns de râsul lumii literare: "încă un Balzac..." devenise o glumă lejeră la adresa oricărui debutant care-şi începea istoria în cadenţa noastră nemuritoare: "Într-una din frumoasele zile ale verii anului 183..., un tânăr elegant trecea pe..."

Nu am murit din nici o ironie, din nici un pamflet. Suntem prea tari pentru a nu fi îngăduitori cu neputinţa. Au murit toţi cei care ne-au dispreţuit sau ignorat. Au rămas şi au supravieţuit cei care ne-au iubit şi ne-au apărat în sufletele lor sau pe faţă. E o lege stranie. Dacă nu un blestem.

Atunci m-am hotărât, într-o dimineaţă, să nu mai urc nicăieri, să ies din valea asta strâmbă şi să fug mai spre câmpie, la Liviu Rebreanu. Am trecut prin Măieru, prin Rebrişoara, am început să mă simt mai liniştit, ca un cosmonaut care reuşeşte să reia legătura cu centrul său vital şi spaţial. Nu fusesem niciodată la Prislop, la Năsăud, am intrat în casa aceea şi mi s-a părut, deodată, ca în acele revelaţii mistice, că în curând îmi va fi bine şi mă voi însănătoşi. Cred că totul venea din manuscrisele lui, din prima lor pagină, din caligrafia lor nemaipomenit de senină, de clară, de calmă, ca un început de lume imposibil de clintit, ca ipoteza cosmogonică cea mai convingătoare a literaturii; minute întregi nu m-am putut mişca din faţa acelei pagini având în cap, ca titlu — subliniat cum se cere la şcoală — "Iţic Ştrul, dezertor" şi care începe sfâşietor, decisiv şi fundamental ca răsuflarea acelei cosmice vaci în timp ce păştea pe tăpşan: "— Hai, Iţic! — Hai, don' caporal*..."*

De când am văzut scrisul acela — stranie terapeutică — trăiesc cu binefăcătoarea teamă că s-ar putea să nu pricep ce zăcăminte de linişte dorm în pădurea din mine.

..."Tant qu'on parle, Il y a de l'espoir. Şi în faţa morţii, viaţa, *la vie,* atâta cât este, *est precieuse:* fiecare minut are tot atâta valoare cât... Cendrars, care pierduse un braţ în timpul primului război mondial..."

Cred că pot anunţa pe această cale o mare şi durabilă victorie a subsemnatului: am găsit în sfârşit o probă olimpică la care pot concura până la sfârşitul vieţii. Nu e de ici, de

colo, ca la vârsta mea, cu o scurtă viaţă de fotbalist (extremă-stângă la 16 ani) şi numai cu exerciţii matinale de gimnastică, să te poţi prezenta olimpic.

Proba se numeşte "eqlokkhusek" şi face parte din jocurile olimpice ale Alaskăi care s-au desfăşurat în septembrie '71, la Fairbanks. Două echipe stau faţă în faţă, foarte serioase. Una dintre ele începe jocul, adică începe să se strâmbe serios şi cât mai caraghios, încercând să-i facă să râdă pe adversari. Dacă adversarii nu râd — ei au câştigat. Dacă izbucnesc în râs — au pierdut. Pe urmă, se pune mingea la centru — ca să zicem aşa — şi încep ceilalţi, tot serioşi, schimonoseala şi grimasele cât mai comice. Şi aşa un alt timp. Cine râde mai puţin — acela câştigă.

Cu toată modestia, mă simt foarte dotat pentru acest joc, îl pot practica atât în apărare cât şi în atac, pot să nu râd ore întregi şi-i pot face pe alţii să râdă de mine zile întregi, pe scurt: cred că pot deveni campion olimpic la "eqlokkhusek", nu numai printre eschimoşi şi nu numai în Alaska!

Nu voi uita niciodată cât de transfigurată a fost realista mea bunică, în urmă cu zece ani, în acea zi cînd Brunea-Fox mi-a dat un telefon, acasă, să mă întrebe: "dragă, de ce n-ai venit?" Nu eram acasă. "Să-i spui că l-a căutat Ferdinand de Lesseps"... — a glumit cosmonautul, căci de când văd uriaşii aceia la televizor, îndreptându-se spre rachetă, eu numai cu Brunea îi compar, ca statură şi suveranitate. La 75 de ani, cosmonauţii vor avea neîncovoierea şi carura lui Brunea. Aşa ar trebui ei să arate la 75 de ani. Bunica mea era în ziua aceea - dacă pot spune aşa - nebună de fericire, şi o spun cu multă grijă fiindcă ea nu

a ştiut niciodată ce-i aceea nebunia, nici din durere, nici din fericire. Dar în ziua aceea vorbise cu Brunea-Fox, după cum i se divulgase domnia-sa în finalul convorbirii. Idolul vieţii ei de cititoare a ziarelor — şi ea nu citea decât ziare, pentru că romanele erau poezie şi neadevăr — a fost dintotdeauna Brunea. Primul mare scriitor de care eu am auzit de la ea a fost Brunea-Fox. În ziua aceea, bunica mea mi-a cusut ciorapii, fredonând un vals de Lehar. Idolul vieţii mele — pe vremea idolatrizărilor — a fost Bogza, pe care bunica — sincer vorbind — nu-l înţelegea. I-am explicat: "Cum a fost pentru tine Brunea, aşa e pentru mine Bogza"... Mi-a replicat: "Nimeni n-ar spune la telefon că e Ferdinand de Lesseps... cât umor, câtă imaginaţie",... Să-i fi spus că în literatura română Bogza e chiar Ferdinand de Lesseps, cel visat de Brunea? Bunicii nu-i spuneau nimic metaforele şi istoria literară. Iar azi Bogza vine şi ne spune - cu acea autoritate de imperator care civilizează o lume de atâtea ori pustie în sentimente fundamentale — că Brunea-Fox, nimeni altul, este prinţul reportajului românesc, întemeietorul acestui gen, peren ca atâtea din ierburile care cresc printre dalele templului. După ce am citit minunea aceea de articol închinat de Geo Bogza întru slava lui Brunea-Fox — nimeni nu ştie ca Bogza să sărbătorească şi să plângă trecerea omului prin aer, prin timp şi prin nori, cu acele uimiri şi frăgezimi tragice la care a ajuns doar Chagall — am luat buna mea foarfecă, am tăiat "Contemporanul" şi am pus minunea la locul ei, în dosarul meu de minuni personale, la care nu permit nimănui accesul. După care m-am întrebat: ce facem ?

Mai întâi, îmi binecuvântez timiditatea şi ziua în care am jurat să nu mă apropii de idoli ci să dau doar tandru, perpetuu şi angoasat ocol.

După aceea, mă surprind vârându-mi creioane în buzunarul hainei. Nu pot pleca fără ele. Sunt creioane mici, cu gumă în vârf. Cu cât sunt mai mici, cu atât sunt mai bune. Şi nimic nu mi-e mai drag ca guma din vârful lor.

O, să ştergem, să scriem şi să ştergem cât mi mult, să rămână pe manuscris praful selenar al gumei mei peste pagina cu doar două-trei rânduri scrise, Brunea şi Bogza sunt dintre acei superbi iniţiaţi car ştiu să citească o pagină albă. Un ferpar alb, fără nume.

Cumpăr cămăşi, creioane, ziare, cafea, urc în taxiuri şi troleibuze şi pe pereţi, - la fiecare pas la fiecare gest văd fără teamă, fără ruşine, într-o fraternă halucinaţie, hălci mari din "*Rubliov*", peretele alb cu amprentele negre ale inspiraţiei, aerostatul din cârpe şi fum căzut la marginea unui râu, gâzele sale, câinii săi, caii săi, merele acelea de foamete. În "*Copilăria lui Ivan*", caii mâncau mere. Ar trebui să găsesc puţin tact, puţină decenţă, puţină eleganţă, câteva cuvinte cu care să mă ocolesc, să mă despresor din acest asediu şi acest confesional, dar vine acela, psihologul blestemat şi întreabă:

- De ce, de ce această grijă de ridicol? De ce această boală la dumneavoastră? Nu sunt bolnav — e tot ce îndrăznesc a striga explicit, nu sunt bolnav, sunt ridicol dar nu sunt nefericit, sunt ridicol şi nu sunt întunecat, dimpotrivă, de atâtea zile de când l-am văzut, de când m-am uitat doar la el mă simt străbătut de un cutremur iluminat, tot aşa cum el nu e un film bolnav, nu e un film întunecat, dimpotrivă, cu fiecare suferinţă el descoperă o lumină tot mai adâncă, cu fiecare păcat — o nouă înţelegere, cu fiecare tăcere — dangătul unui clopot, patetic ca o corabie beată. Nu găsesc tact, decenţă, măsură, doar acest strigăt

binefăcător în voia căruia mă las dus ca un butuc pe firul apei, până mă ciocnesc de barca lui:

În acea clipă izbucneşte scena de vis — niciodată apărută în vreun cinema — a bisericii devastate după măcel, când începe să ningă, când fulgi mari cad peste cadavre (ca fluturii aşezaţi pe morţii lui Malraux), când Rubliov priveşte inocenta violată şi un cal, singur, mare, fără şa, intră pe uşa bisericii cu pas liniştit, ca un ultim înger exterminator întru "linişte morală şi înaltă seninătate chiar în suferinţă", cum i se spunea cândva acolo, între demoni, iar aici se formulează aşa: "Nimic nu-i mai cumplit decât să ningă într-o biserică"...

Într-o vineri noapte, cred că am atins apogeul vedeniilor. Aveam o bună posibilitate de a mă despresura, de a mă muta într-o lume mai puţin crudă, fără păcură şi smoală, pe un tărâm mai civilizat, la 400 de ani distanţă de Rubliov — unchiul Vania se trezea totuşi speriat noaptea, se ducea la barometru, constata că vremea e aceeaşi, o vreme bună să te spânzuri, în camera de alături fratele-kneaz, fratele-tiran îşi lua pulsul terorizat de anghina pectorală a lui Turgheniev şi la confluenţa pulsului cu barometrul apărea imensa declaraţie de dragoste a lui Ivan Petrovici către femeia aceea minunată care i se smulge din braţe, şoptindu-i sălbatic din colţul unei camere: "Eşti dezgustător". Unchiul Vania, rătăcind prin casă, îl găseşte atunci pe doctorul Astrov jucând de unul singur biliard, cu o ghitară lângă el, cu paharul de vodcă aproape — marile visuri halucinatorii ale lui Astrov după un pahar de vodcă, cu oamenii care pângăresc natura, cu omul care trebuie să fie la fel de frumos pe dinăuntru ca şi pe dinafară, şi multe alte vedenii. Nu, începe să plouă. Astrov n-are puterea să predice, el ia ghitara, unchiul Vania se strânge lîngă el, şi amândoi încep să cânte o

romanţă sfâşietoare şi simplă, din două sentimente a căror îmbrăţişare întotdeauna mi s-a părut monstruoasă: speranţa şi resemnarea. Şi în timp ce ei cântă, regizorul se deplasează uşor spre masa de biliard unde a rămas gol paharul de vodcă. Prin tavanul spart al casei pustiite de vrajă, cad în pahar picături mari de ploaie. Bărbaţii cântau, apa se strângea în pahar, picăturile de ploaie, obsesive, grave, fundamentale se transformară deodată în ninsoare, casa aceea devastată de doruri inutile căpătă proporţiile bisericii cu doi mucenici ai nesfinţeniei cehoviene care aşteptau împreună cu mine, ca acolo, în adâncul camerei, să apară un cal, fără şa, călcând spre ei cu pas liniştit şi exterminator.

Am ajuns să confund ploile cu ninsorile, paharele cu bisericile, acoperişurile lumii şi ale timpului, ghitarele cu caii, sfinţii cu femeile, durerile şi romanţele — încât a doua zi când Astrov îşi calcă jurământul făcut Soniei că nu va mai bea, n-am avut nici o cutremurare, precum Rubliov mut în faţa măscăriciului cu limba tăiată, după zece ani de ocnă.

"*Rubliov*" nu e un film, ci o miraculoasă întâmplare a vieţii noastre de psihologi blestemaţi.

...N-ar trebui să uit, — îmi spun şi eu acum, lucrând la un bilanţ fără tandreţe — n-ar trebui să uit că cea mai frumoasă poveste a lui Scott Fitzgerald a fost scrisă în clipa când urla că "nu mai poate să scrie nimic" şi un prieten, mare director de revistă literară, i-a spus: "Scrie măcar atâta: nu pot să scriu nimic, scri-o de o sută, de o mie de ori, şi-ţi public manuscrisul ăsta"... *E nevoie — ca să scrii bine — de un urlet, de un prieten.*

N-ar trebui să uit că un cerb s-a rătăcit într-o dimineaţă de noiembrie pe pista aeroportului parizian, nimeni nu ştia de unde vine şi ce vrea printre avioane, nimeni nu voia să-l împuşte, dar ce se putea face dacă cerbul a "atentat la securitatea pistelor" şi a împiedicat decolarea unui "Caravelle"?... E nevoie de cerbi, e nevoie de "Caravelle", de ce mai e nevoie de gloanţe?

N-ar trebui să uit de Hideo Tanabe, actorul japonez, de 24 de ani care, covârşit de importanţa rolului său în piesa "Vacanţele unui curelar", a repetat de atâtea ori scena spânzurării sale, până când, într-o bună zi, taburetul i-a alunecat de sub picioare şi a murit spânzurat de-adevăratelea. E nevoie de un mare rol, e nevoie să repeţi îndelung, dar de ce e nevoie să ne urcăm şi să ne încurcăm printre taburete?

CUTIE DE REZONANŢĂ

Testamentul lui Mezz Mezzrow, unul dintre marii clarinetişti ai muzicii de jaz, om la 70 de ani, cu jumătate de secol muzical în cârcă, primul creator al unei orchestre mixte formate din 7 negri şi 7 albi, cetăţean american alb care a cerut ca pe paşaport să se menţioneze că e de "rasă neagră", fiinţă omenească având un număr egal de prieteni şi duşmani. Testamentul sună aşa: "Cînd mă voi cărăbăni, nimeni să nu ţină doliu. Aruncaţi-mă pur şi simplu într-un cuptor, amestecaţi-mi praful cu lac, trageţi-mă la ştanţă şi scoateţi un disc. Scrieţi pe eticheta lui: "Aici zace Mezz, ajuns în sfârşit la el acasă... Luaţi discul şi duceţi-l în Harlem unui copil în zdrenţe. Ca monument, asta-mi ajunge".

VRAJA CINEMATECII

Vraja din "*Casablanca*" cred că vine din chipul într-adevăr straniu pe care-l capătă întâlnirea fericită dintre o coincidenţă obscură şi o teroare evidentă. O poveste normală (de amor) se întâlneşte cu o poveste mare, anormală (a războiului). Asta e tot. Lucrurile iau foc, ca ori de câte ori o scânteie se întâlneşte cu o masă evidentă de gaze sumbre. Filmul nu e într-atât de grav pe cât e de emoţionant şi de obsedant – deşi există critici competenţi care merg mult mai departe decât subsemnatul şi acordă filmului lui Curtiz "un stil magic, un sens oniric, un romantism devastator, un caracter irealist chiar", ceea ce dovedeşte până unde se poate delira cu "*Casablanca*" (filmul preferat şi al lui John Kennedy), ceea ce însă nu-mi surâde niciodată când am în faţă un film sănătos, puternic şi normal.

Obsesia coincidenţei, nimic altceva, sentiment nu mai puţin sfâşietor decât "un stil magic", cred că asigură toată mişcarea sufletească a filmului şi tot din ea s-a născut acel cântec celebru al negrului Sam -"Când trece timpul" – manipulat cu o eficacitate emoţională rar întâlnită. Melodia apare întotdeauna la timp pentru a întreţine obsesia obscură, ea se întâlneşte exact *când* trebuie cu Marseilleza, născând cu necesitate acel spaţiu în care Rick nu poate să se întrebe altceva decât: "de ce tocmai acum?". E întrebarea-cheie care leagă totul — odată cu cântecul, căci unei asemenea întrebări nu-i trebuie mai mult decât un cântec pentru a deveni totalitară şi "*Casablanca*" are acest cântec, fără de care n-am plânge când se intonează, în transă, împotriva terorii, "aux armes, citoyens!".

"De ce ai venit aici?" îl întreabă comisarul Franţei libere la Casablanca. Rick ("de cetăţenie: beţiv") răspunde: "Pentru ape minerale...". "Ape?" "Am fost informat greşit...", spune fără nici un surâs, Bogart. Dar când o simte prin preajma sa, în cafeneaua lui, Bogey reprimă orice sarcasm, privind cum se cuvine, panoramic şi patetic, în spaţiu şi în istorie: "Sunt atâtea cafenele în lume - şi ea vine tocmai aici. De ce?". E răsfrângerea întrebării de la Paris: "De ce tocmai acum? De ce ne-am întâlnit tocmai acum? Ce făceai acum zece ani?". Şi replica ei — din aceeaşi încrengătură de dulci sarcasme, de naive rezistenţe, de necesare ştrengării, replica ei în stilul şi în braţele lui: "Acum zece ani, îmi plombam un dinte...". Pentru ca această perpetuă perpelire, perpetuă pendulare între deriziune pudică şi patetism să-şi găsească împlinirea în acea şoaptă beată către Sam, în frumuseţea acestei enigme care dă cea mai exactă dimensiune coincidenţelor angoasante: "Sam, dacă aici e decembrie, ce oră e la New York?" Poate că aici e toată magia şi poezia filmului - în amalgamul coincidenţei cu necesitatea luptei şi cu politeţea disperărilor, în coktailul dintre ruletă, aeroporturi, marseilleze, paşapoarte, canalii, generoşi şi alte o mie de amănunte tandre, în liniştea cu care replici fundamentale: "dacă încetăm să respirăm, pierim, dacă încetăm să luptăm, lumea va pieri", se culcă naiv, se mângâie şi trăiesc cu: "e o încântare să te pot privi...".

Şi mai e, desigur, acest legendar Bogart care leagă polii şi bateriile tuturor emoţiilor, printr-un singur gest tăios, printr-un surâs duplicitar, hotărât să se opună oricăror melancolii, incapabil să-şi poarte armura de fier, îndrăgostit doar de trenciul său vulnerabil şi pălăria sa de fetru, cu orbitele încărcate de neliniştea sumbră a timpului, cu buzele sale

gata oricând pentru un rictus derizoriu, cu mâna mereu pe trăgaci, gata să tragă, dar ezitând mereu în adâncul său, mereu tentat de un armistiţiu, fie şi dubios, cu hazardul, cu frica, cu nefericirea, etern suspicios al păcii dintre individ şi singurătatea lui. E în Bogey, în neputincioasa sa dezabuzare, în iluzoria sa bravadă, o privire de lup care cere fiecăruia un curaj animalic. Poate fiindcă aici, în "Casablanca", e unul din foarte puţinele cazuri când e îndrăgostit pe faţă şi nu face pe nebunul, cerând pianistului să cânte melodia de dor pe care i-a interzis să i-o fredoneze fiindcă-i aduce ghinion, aruncând disperat paharul cu whisky de pe masă. Caz foarte rar la Bogey care obişnuia să fie totdeauna - cum zice mitologia sa - cu un pahar de whisky înaintea celorlalţi.

AL NU ŞTIU CÂTELEA AUTODENUNŢ

(avertismentele chinezeşti fiind, oricum, mult mai numeroase, lumea pierzându-le şi lor, şirul şi totuşi suportându-le...)

Înainte de a ajunge la Ierusalim, conform indicaţiei lui Tihon, m-am oprit la Tel Aviv, exact în colţul dintre strada mamei mele, Bar Kohba şi strada Cernihovski. În februarie 1990, la nici o lună după Revoluţia din România, venisem cu soţia mea, a treia, "Eroica", o constănţeancă frumoasă şi energică - *Milaia maia* dispăruse în întunericul spaimelor noastre cardiofobe şi adulterine - care, după o săptămână de la aterizare, îmi ceru să-mi cumpăr singur *Le Monde* de la Librăria Franceză din Centrul comercial de pe Dizengof unde mă duceam zilnic, însoţit de ea; m-am speriat ca la Moscova, ca la München, şi i-am spus că nu pot, să vină cu mine; ea mă ameninţă că mă lasă aici, în plină stradă, şi se va duce să-i povestească mamei mele în ce hal ajunsesem; i-am scâncit să nu facă asta. Atunci, îmi propuse acest pact: eu să mă duc singur şi ea mă va urmări şi nu se va mişca din acest loc, până mă întorc; dacă mi se va face rău, va alerga până la mine. Erau, într-adevăr, câteva sute de metri, m-ar fi putut însă observa doar până în capătul străzii, numai că acolo strada se bomba uşor, se întretăia cu o alta pe care circulau multe autobuze şi acolo era un semafor care ieşea din raza privirii ei; trebuia să aştept "verdele" pentru trecere, iar după traversare, coborând spre Librărie - nici o sută de metri! - nu mă mai putea vedea deloc, ajungând în situaţia unei nave cosmice care pierde contactul cu baza ei de zbor. Mintea

calcula toate complicaţiile şi femeia îmi cerea să plec, să am încredere în ea; am pornit, inima îmi bătea puternic, de câteva ori m-am uitat fără ruşine înapoi - ea stătea, cum îmi promisese, nemişcată, acolo unde o lăsasem; aşteptînd la semafor, m-am rugat *Şema Israel* şi cu aceste cuvinte am traversat, ieşind de sub controlul singurului om care ştia, în clipa aceea, de viaţa mea pe pămînt; m-am încordat cât am putut ca să nu alerg bezmetic, stârnind panică, de la semafor până la Librăria Franceză, zona invinzibilă şi contaminată. Pe sub acel *Şema Israel Adonai Eloheinu...,* cineva avea grijă să-mi şoptească obscur, fără nimic tragic, parcă dimpotrivă, că poate aici, într-un oraş unde toţi vorbesc în ivrit, rugăciunea va fi mai uşor şi mai repede recepţionată decât în gară la München sau pe panta care ducea la o ambasadă română sau într-un pat adulterin sau...

Am intrat tremurând ca un "bebi, iar?" în librărie, hotărât să fug cât mai am timp până la infarct sau damblá, numai că doamna casieră - o splendoare pe care o fixasem ca provenită din Nisa, Coasta de Azur intimitându-mă de mic copil - îmi aminti cu o vizibilă plăcere că sosise şi *Le Nouvel Observateur,* mi-l reţinuse aşa cum o rugasem din prima zi, îmi arătă că l-a pus între *Le Monde* şi *Libération,* la Tel-Aviv permiţându-mi şi acest lux de stângist pe banii mamei; înfrigurat, am scos din buzunar hârtia de 50 de şekeli dăruită de mama cu o seară înainte - "să ai la tine întotdeauna un ban!" - şi cât timp casiera îmi numără restul şi îmi puse ziarele în sacoşa încântătoare a Librăriei, m-am trezit întrebînd-o "de ce nu există în tot Israelul o stradă Isac Babel...? Cum e posibil...?, toate orăşelele au o stradă Rotschild şi nicăieri nu i se dedică lui Isac Babel o stradă... nu e un scandal?" Mă luase cu limbariţă - o, *Adonai Eloheinu,* un semn bun!, *tant qu 'on parle ii y a de l'espoir...* -

ea mă linişti: nu e nici un scandal! Pentru orice stradă trebuie să se discute la Primărie, dacă familia, urmaşii, admiratorii, vor o stradă... *le cas de Max Brod...,* se contactează Primăria, se negociază o sumă, o donaţie; ei îi era clar că familia lui Isac Babel – *je connais parfaitement son oeuvre et sa tragedie* – nu s-a interesat unde trebuia; îmi explica totul cu politeţea cuvenită unui intermediar de elită.

Mă jur în cel mai curat stil evreiesc – ceva în genul: aşa să uit de rele cum uitasem de infarctul meu – că nu am plecat fără s-o întreb, apropo de Max Brod, dacă explicaţia ei e valabilă şi pentru Kafka.

"Nici Kafka nu are stradă în Israel! De ce ? E socotit prea morbid...? E o răzbunare a tatălui său, a familiei...?" Ea încercă o nouă frază amplă, dar eu am ridicat vocea şi i-am rostit adevărul integral: – *C'est impardonnable! Babel et Kafka n'ont aucun droit à la memoire, ici, en Israel... C'est impensable! Or...*

Cineva intră în librărie şi se îndreaptă spre noi, ea îmi zîmbi larg şi într-o melodioasă franceză îmi propuse un *à demain, monsieur...* M-am întors impardonabil de liniştit la femeia mea care, fugind spre mine de cum mă văzu apropiindu-mă, îmi mărturisi extrem de agitată că i-a venit să înnebunească... "de ce a durat atâta?... nici nu mai ştiam dacă ai Extraveral la tine..." Aveam de ales dacă să-i spun sau nu? Şi anume ce? I-am arătat sacoşa frumoasă cu ziare, am scos *Obs*-ul proaspăt şi i l-am aşezat cu grijă, cu tandreţe... cu ... (nu pot preciza...) la reverul pardesiului, atrăgîndu-i atenţia să nu-i povestească mamei nimic din cele petrecute, să aibă întotdeauna ca lege: nu da amănunte! Şi cât mai puţine

precizări! Ea se prefăcu că nu mă aude şi, cu independenţa ei de spirit, continuă în acelaşi sens:

– Am crezut că ai leşinat!

– E posibil, dar înclin să cred că am avut un puseu caragialian... ceva de Lache descoperind o lacună în Israel...

– După toate, mai eşti şi vesel! şi, instinctiv, ca să nu-i alunece în timpul mersului, strânse la piept – poate şi pentru a-mi transmite că mă iartă *Obs*-ul la zi.

După 10 ani, am stat cât am stat la colţul dintre Bar Kohba şi Cernihovski, până ce doi tineri au scris de-alungul zidului care împrejmuia parcul din faţa mea, parcul King George, în engleză, ceea ce pe româneşte ar suna aşa: "Prea multă realitate produce efecte psihice nocive."

După care – mama mea între timp murind şi fiind înmormântată, departe, la Holon – m-am dus direct la Ierusalim, dând ascultare lui Tihon.

Exact – Dumnezeu le aranjează pe toate; eu nu aş fi îndrăznit.

Acum 50 de ani – tot primăvara – mă despărţeam, într-o după-amiază, definitiv, de primul meu amor care durase de la 9 la 16 ani. Ea mă chemase din aleea Popa Nan unde locuiam amândoi, pe strada propriu-zisă, ca să-mi spună că mama ei n-o mai lăsa să meargă cu mine la Milano pe Calea Călăraşi, fiindcă eu intrasem în UAER care era "o organizaţie ce ţinea cu Stalin, iar Stalin omorâse tot atâţia oameni cât Hitler".

(Mi se păruse o absurditate şi-mi interzic a mă disculpa)

Ea nu-mi cerea să-mi schimb opţiunea. Ea mă anunţa că nu vom mai merge la Milano, aşa cum nu vom mai merge la *Nisa,* sau, săptămâna viitoare, ascunzându-ne de părinţi, la *Barcelona,* departe, ca să vedem *"Ora 6, după război".* Mama ei n-o mai lăsa să vadă nici un film rusesc, nici cu mine, nici fără mine, nici măcar la cinema *Pache* – Pache, prima noastră aventură, dincolo de alee, dincolo de biserică, traversând strada Rondă, luând-o pe Macet, tăind Matei Voievod, până la Elena Doamna, colţ cu Mătăsari. Locul divorţului nostru era în faţa bisericii Sfinţilor Constantin şi Elena, peste drum de-o biată cizmărie şi o vulcanizare în jurul cărora se adunaseră câteva odăiţe mizere, într-una din ele locuind Milică, recordmanul străzii în proba de fond – de 12 ori turul aleii Popa Nan. La sprint, aleea din cap în cap, campioană era ea, alergând fără să-şi ţină sânii, măricei, drăguţi, cu un început de inteligenţă în sfârcuri. O pierduse – dacă admitem că inteligenţa se poate vădi până şi-ntr-un deget al piciorului – o pierduse, era clar şi fără de tristeţe, nu era nevoie să mă obosesc dezbrăcând-o cu privirea, deşi mai eram capabil de această mediocritate virilă. Sub soarele şi cerul Ierusalimului, cu Zidul Plângerii în faţă, cu Via Dolorosa la picioare, Cel care le aranjează pe toate îmi îngăduia să-i văd, prin bluza subţire, contururile complicate ale unui sistem de copci dintr-un sutien abundent, căci pierzând într-o direcţie, câştigase (cu un fiu la Londra, altul la Chicago şi unul mort în Liban) în generozitate şi într-un fel de omenie calmă şi monotonă. Sirotând un suc de portocale, am ajuns – după copii şi rude – la cinema. – Mai există *Nisa* în Bucureşti? (Nu mai există) Se intra pe lângă Cişmigiu. (Exact – prin intrarea Zalomit.) Mai există *Milano?* Mai există *Barcelona? Dar Volga? Dar Paris?* (Ai ceva din dicţia japonezului în *Hiroshima, mon amour.)* Era *Select,* vis-à-vis de Palatul

Telefoanelor... (E un teatru de păpuşi...) Lângă *Select* era un cinema unde cântau în pauză Steve Bernard şi Kiki Marcov *(Odeon...)* Am văzut acolo, *Luana...* (Nu cu mine, nu mai eram împreună, de mult, de la *Ora 6, după război.)* L-am văzut la noi, la Cinematecă, acum câţiva ani... e încă extraordinar! Am auzit că ai devenit critic de cinema, ne povesteai foarte bine filmele în alee - niciodată nu am înţeles de ce n-ai plecat de acolo... - Am avut un prieten, acum 25 de ani, eram la prima terapie... (De ce ţi-a trebuit psihiatru?) Din cauza lui Stalin, din cauza lui Ceauşescu, din cauza ta, din cauza mea - Freud n-a cunoscut cazul meu, n-a întins pe divan niciodată un comunist anticomunist, nu ştiam nimic de freudism (Prefer Montgomery Clift...) Nu mi-a dat niciodată un antidepresiv, mi-a spus că n-am nevoie, că sunt bucureştean, mă lăsa să-i povestesc oricât despre străzile Bucurestiului, simţeam câteva clipe că mă fac bine, el insista, avea o metodă a lui, am consacrat două şedinţe Popa Nanului, Bisericii... (N-au dărâmat-o?) Ne-am luat rămas bun - el pleca legal în Elveţia, prin '77, după cutremur la o benzinărie, pe lângă Statuia Aviatorilor. Mai ştii unde-i...? Noi n-am ajuns niciodată până acolo... (Cum e un rămas bun la o benzinărie?) Mi-a spus-o clar: «Numai nebunii mai pot iubi Bucureştii, nu-i meseria mea, eu încerc să-i vindec»... (Poate că avea dreptate) Avea dreptate, dar adevărul este că, după ce-a plecat, încă 10 ani n-am mai putut să ies singur pe stradă, scriam, publicam, nu eram nebun, critica zicea că descriu foarte bine Bucureştii, străzile, cinematografele, parcurile, şoferii. Cred că-i tot ce ştiu să fac. M-am făcut bine imediat după ce-a căzut Ceauşescu, într-o lună, ca din senin, ca prin minune, la Tel Aviv, dacă e voie să vorbeşti de minuni şi la Tel Aviv, nu numai la Ierusalim; 20 de ani am crezut că-s bolnav de inimă şi nu eram decât bolnav la cap; m-am făcut bine

pe drumul dintre casa maică-mii şi Librăria Franceză... Din Bar-Kohba până în Dizengof - m-am tratat cu aleea Popa Nan; nu mai am nevoie de psihiatru, fiindcă nici unul, dacă-i bun, nu poate defini normalitatea... (Mai trăieşte Milică, mai există...?) Milică, nu mai ştiu, cred că a murit, dar abia acum sunt nevindecabil. Sunt liber şi scrântit din cauză că toţi sunt apucaţi de gândul normalităţii. Un oraş întreg vrea să fie normal, e obsedat şi înnebuneşte din asta. Se poate înnebuni din dorinţa de a fi normal. Săptămâna trecută am luat-o de la statuia Pache până sus la Mihai Bravu, să caut o adresă, am trecut de Şcoala lancului şi de *Notre Dame,* mai erai în Bucureşti când *Notre Dame* devenise *Jdanov?* (Nu...) toate numerele caselor erau schimbate, se sărea de la 114 la 210, acum Bulevardul Pache s-ar putea numi Labirint (Mai există Labirint...? Tramvaiul 7 mergea pe Labirint, avea staţie la Mecet...) Iarna e prea frig, vara e prea cald, parcurile au devenit maidane, au rămas neterminate blocuri enorme, fără ferestre, schelete de beton, ceva de Dresda în Piaţa Senatului, unde era *«Gioconda»* (La *«Gioconda»,* am văzut *Drumul spre stele...)* Nu cu mine, eu nu mai pot să cobor pe stradă, la noi, pe Boteanu, până la colţul cu Franklin se ţin scai oameni care mă întreabă dacă n-am de schimbat dolari, mărci, mă cred străin, încep să mă întreb, ca nebunii, logic, ce am pe faţă; ca să mă înţeleg cu şoferii le spun că sunt din New York, «cât îmi ceri pentru un drum până în Popa Nan?, am o mamă care mă aşteaptă cu masa...» Mă cred, îmi iau mai puţin dacă le spun ce-o să fie, ce se zice în America, ne normalizăm sau nu? Cobor la noi, la Biserică, nu pot să le spun că nu ştiu, că trăiesc cu «nu ştiu» ca un agnostic. E singura soluţie; dacă vrei să fii sincer, liber, normal, scrântit. (De unde ai bani ca să fii aşa?) Merg mult cu taxiul, n-am maşină, mi se spune că sunt taxicoman; mi-am dus

să-mi cumpăr casa de la Stat, am luat-o pe Academiei, în jos, pe lângă fostul *«Excelsior» (Modelul* cu Rita Hayworth...) Exact... ca să ajung la ICRAL - ăsta nu-i un cinema, la noi toate revoluţiile trec pe la ICRAL - ţineam la piept o sacoşă mare, de nylon, cu 15 milioane de lei. Mi se uscase gâtul, ziceam c-o să mi se facă rău ziua în amiaza mare şi, până o să vină Salvarea, o să-mi fure banii. Care-i nebunia totală? Îmi place, e interesant, nu mai prinzi nicăieri o nebunie ca asta...

- Nu înţeleg absolut nimic din ce-mi povesteşti. Ar trebui să pui un bilet, acolo, în Zid şi să-L rogi să fii sănătos.

Şi fiindcă Dumnezeu le vede pe toate, repet: eu n-aş fi îndrăznit, ea plăti cele două pahare cu suc de portocale şi-am coborât de pe esplanada Zidului spre Cinematecă, unde lucra de 15 ani, la Arhivă, departe de Zid, de Via Dolorosa, şi de El Aqsa, e aşezată divin Cinemateca la Ierusalim, turiştii nu aleargă s-o vadă, oază de inocenţă într-o vale înverzită, e mult de mers, mie îmi tremurau picioarele mai rău decât pe strada Academiei cu milioanele acelea strânse la piept. Nenorocirea eternă a Ierusalimului e ca şi aceea a uliţei infantile, nu o voi dezvălui, nu cutez. La poarta Cinematecii, sub ochii unui cinefil care intra, i-am pipăit pe spate - în scurta noastră îmbrăţişare - catarama dură de sub bluza subţire, văzând peste umărul ei, un afiş anunţând *Casablanca*.

- N-am vrut să-ţi spun decât că la Bucureşti am descheiat primul nasture la bluza unei fete.

- Greşeşti, ca de obicei. Era la Poiana Ţapului.

– Probabil... toate greşelile mele provin dintr-o analiză neglijentă a patetismului. Alţii îşi neglijează glicemia: (Şi mă luă din nou limbariţa mea sănătoasă): Eu nu ştiu să-mi reglez patetismul, dar nici nu cred că-s ultimele 5 minute. Aici e nenorocirea. Sau farsa – pentru a nu fi apocaliptic.

Ea refuză să vedem împreună *Casablanca;* mă conduse pînă la intrarea în sala de proiecţii a Cinematecii şi mă lăsă, acolo, singur; hotărât că m-am simţit mai bine decât la Poarta Raiului.

CUTIE DE REZONANŢĂ

Ce mai e nou în Casablanca, după a 114-a vizionare? De mult, această non-capodoperă mai tare ca toate capodoperele, acest eternel retour al tuturor cinematecilor nu mai are mister pentru sexageraţii care se uită la ea ca Bogart la Ingrid Bergman cu acea replică de falsă platitudine, devenită cod: "e o plăcere să te pot privi". Demult se ştie că rezistenţa acestor bune sentimente vine din puterea de iradiaţie a actorilor, secret de cinema la care cele mai nobile idei nu au întotdeauna acces. Demult se ştie că în '42-'43, Casablanca s-a realizat la repezeală, la rasoleală, cu Ingrid nerăbdătoare să înceapă filmările la "Pentru cine bat clopotele" (tot antifascist, dar se compară?), cu "Bogey" nervos, uitându-şi replicile, cu acest As Time Goes by - devenit imnul îndrăgostiţilor din ultimii 50 de ani - care nu a inspirat, la prima audiţie, nici o încredere. Chiar parodiată genial de Woody Allen în toate clişeele pe care le emană - balonzaidul lui Rick, pianul şi pianistul negru, porunca hârâită: Play, Sam!, triumful virtuţii la toate vârfurile triunghiului, conştiente de cuadratura cercului în care se învârtesc - dusă, ca Bolero-ul, până la modulaţia finală, Casablanca rezistă ca Marseieza aceea tot mai vorbită de rău din cauza versurilor ei abominabile, dar inepuizabilă în eficacitatea ei emoţională, lacrimogenă şi liberală, căci fără Revoluţia aceea de la Paris de unde ar mai fi apărut liberalii care o urăsc de moarte?

Adevărul e că, la Cinemateca din Ierusalim, tocmai la momentul Marseiezei m-am blocat. Dând lacrimă curgătoare, ca tot omul la "aux larmes, citoyens!", mintea a încremenit în întrebarea: cine mă manipulează? Rouget de Lisle, Münzenberg, Bogart sau propriul eu? Noi în a 118-a, 119-a vizionare erau politica la zi şi ultimele lecturi în problemă: Furet, Koch, "Sfârşitul inocenţei", cartea care, la Bucureşti, înnebuneşte dreapta şi stânga cu ultimul adevăr în materie: grandioasa intelectualitate antifascistă din anii '30-'40 ar fi fost "lucrată" de diavolul acela cominternist, Willy Münzenberg, lichidat, într-o pădure din Franţa, prin '42, nu se ştie de cine, de KGB sau de Gestapo, poate de amândouă, toate lichidările secretând oximoronul. Cu o forţă pe cât de sumară, pe atât de obsesivă, ideea - în inteligheţia bucureşteană - e una singură: antifascismul e un stalinism. Prin urmare, Casablanca asta sfântă ca un hymne à l'amour nu ar fi suspectă de...? Nu sună Marseieza prea antihitlerist şi prea puţin, chiar deloc, antistalinist, încălcînd "egalitatea" zilei? Nu e prea antifascistă pentru gustul de azi întru totul - care egalitate? - anticomunist? Nu e prea de stânga? Aburindu-mi-se ochelarii la Marseieza şi în egală măsură la As Time Goes by, nu mă dovedesc un antifascist blocat în cominternism?

Cedând la aceste provocări ale dreptei care-mi iubeşte stânga şi ale stângii care-i dă zilnic dreptei mele periuţa de dinţi, m-am uitat la acest Victor Laszlo - antifascistul după care Gestapoul alerga prin toată Europa ca după un comunist de căpetenie: Paul Henreid, actorul, are într-adevăr alura, dezinvoltura, facies-ul unui cominternist devotat, uscat, stângaci în ale iubirii şi ale "vieţii personale", cu o bombare elocventă a pieptului şi convingerilor într-o retorică a cauzei drepte. Dar ceva încalcă schema: e patetic până la

imprudenţă, emotiv mai presus de disciplină. Marseieza dirijată ostentativ într-un bar de noapte din Maroc, pentru a riposta aroganţei cu care hitleriştii îşi cîntau, într-un colţ, melodiile lor insuportabile, Marseieza asta care adună energia tuturor, ca un front popular în care se înscriu până şi prostituatele colaboraţioniste, e de o naivitate inadmisibilă, e o cădere în provocarea duşmanului, servindu-l perfect şi "obiectiv". Inocenţă? I se spunea spontaneism, sentimentalism mic-burghez şi se pedepsea ca un liberalism odios. Marseieza asta care-mi ridică un nod în gât putea să-l ducă, peste un deceniu, la ştreang, ca probă decisivă într-unul din procesele prin care stalinismul lichida antifasciştii neblocaţi în prosovietism. După moartea lui Stalin şi Raportul lui Hruşciov ar fi fost reabilitat cu, eventual, statuie. Peste alţi 40 de ani, comunista ură anticomunistă se va uita urât la monumentul lui ridicat după '56. Celălalt, Rick, practică ostentativ cel mai nesuferit, cel mai derutant, cel mai suspect, cel mai duşmănos discurs din punctul de vedere al tuturor propagandiştilor şi agitatorilor din "reţea": ironia şi, mai cu seamă, autoironia. American fără de lucru, Rick luptă pentru Abisinia împotriva fasciştilor, pentru Spania împotriva franchiştilor, fuge din Parisul ocupat de hitlerişti şi naufragiază la Casablanca "pentru a face o cură de ape minerale"; se dă de naţionalitate "beţiv", are cinismul adolescent, joacă invulnerabilitatea emoţională, hotărât să nu-şi mai rişte capul pentru nimeni până apare ea, aceea care-l lăsase singur, în gara pariziană, "cu o mutră comică fiindcă eram răvăşit". E formula perfectă - antipatică foarte, ca tot ce e comic şi ambiguu, intransigenţilor de pe ambele maluri ale Styxului. Inocenţă? I se mai spunea individualism mic-burghez. Rick e mai degrabă un antifascist blocat în John Huston, regizorul preferat al unuia, Humphrey

Bogart, care, peste un deceniu, va fi chemat în faţa unei comisii americane pentru cercetarea antiamericanilor din studiourile hollywoodiene, în faţa căreia se va ţine demn şi ţeapăn. Nu s-a încercat acolo a se acredita că până şi Casablanca a fost un film în slujba Moscovei, a Cominternului, poate chiar finanţat de Münzenberg...? S-a renunţat repede, într-un hohot de râs, printre puţinele înregistrate în instanţă. Un ziarist ar fi urlat, scos din sărite: "Idioţilor! Dacă totul e propagandă comunistă, de ce n-a dat hitlerismul o «Casablanca»?" În următorii ani, filmul a devenit un mit al kennedys-mului (las' că ştim ce a fost şi cu ăla...) şi al universităţilor americane bolnave de "inocenţă pacifistă". Se pare că inocenţa asta - obsesie a maniheismelor - n-are sfârşit. Nici nu există. Există însă un slow-fox de 2 secunde în care "Bogey" şi Ingrid dansează la Paris, într-un bar; la a 125-a vizionare, mi s-a părut că-i văd pentru prima oară. Şi dacă slow-fox-ul lor era în slujba Cominternului, exact ca mine făcând jocul KGB-ului, la Bucureşti, pe 22 decembrie, în 1989, cântând: Olé, Olé, Ceauşescu nu mai e!?

Mă autodenunţ că ieşind de la Cinemateca din Ierusalim şi îndreptându-mă spre Zidul Plângerii, l-am salutat, în gând (precum învăţasem la Moscova, la Moscova, în curtea princiară a Nataşei Rostova), pe Münzenberg:

"Te salut, Willy, în numele celor care nu ne căim mai mult decât e normal,
în numele Demonilor, al lui Tihon care încă te aşteaptă,
al celor care îngână Internaţionala ca pe un tango".

ANONIMUL BUCUREŞTEAN

Ca anonim bucureştean, demult ştiu că marile filme, filmele fundamentale, filmele care încetează a fi chiar filme, trecând deodată în altceva - în aburi, în câmpii, în văi, în barcarole, în baricade, în copilării şi în halucinaţii vitale - se leagă între ele prin canale, prin vene şi artere, prin procese osmotice obscure, prin tainice vase comunicante, prin obsesii epidemice, dintr-o răsuflare, dintr-o privire, dintr-o idee, dintr-un strănut bun conducător de microb, de febră şi delir. Marile filme ascultă de legea aceea patetică elaborată de Whitman: toţi oamenii formează un singur trup, prin care circulă acelaşi sânge - de aceea marile filme, ca în "Firele de iarbă", sunt fraţi şi surori, ele sunt solidare, creînd o umanitate a lor, o confrerie a lor, o Veneţie a lor — cu punţi şi suspine comune — o Scandinavie a lor, cu fiorduri care comunică în secret, cu strâmtori de trecere foarte înguste care, odată străbătute, te aduc în faţa unui ocean însorit, dându-ţi fior de viking puternic şi invincibil. Marile (sau fie doar bunele) filme sunt ca marile fluvii care-şi creează

geografia lor barbară şi ireală, permiţându-ne să vedem - cu ochi măriţi de groază şi de încântare, dacă avem asemenea ochi - cum Rinul se varsă în Mississippi, Loara în Dunăre şi chiar Volga în Caspica, precum visează Cehov în marea sa descoperire.

Aşa stând lucrurile din când în când — căci nu toate filmele sunt mari, bune şi supuse nebuniei evocate mai sus, pe scurt - mărturisesc că pentru mine n-a fost deloc prilej de uimire să constat, în acea săptămână luminată a trecerii de la "*Rubliov*" la "*Clovnii*" şi de la "*Clovnii*" la "*Rubliov*", cum vin unul spre altul, cum se îmbrăţişează şi se mângâie sub acelaşi cer, cum îşi vorbesc şi cum murmură întinşi pe acelaşi câmp, cum se îmbolnăvesc împreună, cum delirează împreună, pentru a se vărsa împreună la confluenţa aceleiaşi delte de viaţă, dragoste şi moarte.

Nu trebuie să urci cu aerostatul mai sus de turla bisericii pentru a vedea şi înţelege fraternitatea dintre Tarkovski şi Fellini, confreria dintre "*Rubliov*" şi "*Clovnii*", se vede cu ochiul liber — din acelaşi loc — sâmburele raţional din care se hrăneşte cutremurarea lor de copii ai secolului. Severitatea, ascetismul, greu suportabila gravitate ale unuia sunt pe măsura frivolităţii, neruşinării şi insuportabilei veselii ale celuilalt. Intensitatea tristeţii e aceeaşi, forţa imputării e comună. Rubliov impută aceleaşi pierderi ca Fellini: pierderea marilor seninătăţi, cedarea păcătoasă şi nedemnă în faţa spaimelor şi fricii. Rubliov amuţeşte în faţa lumii violate sălbatic. Fellini îşi pune o găleată în cap, după ce a privit o lume în care nu se mai poate râde ingenuu şi copilăreşte. Rubliov impută dispariţia credinţei în armonie - Federico, lipsa râsului, a naivităţii esenţiale. E aceeaşi mânie, aceeaşi obsesie. Exuberanţa unuia e complementară cu solemnitatea celuilalt. Patetismul lor e la fel

de zguduitor, iar recuperarea lumii, după pierderile şi iluminările fiecăruia, se face cu aceeaşi credinţă incandescentă în artă: Rubliov redescoperă invenţia, creaţia, culoarea, caii, viaţa şi pictura, Fellini - nu mai puţin nebun - după acuza sa, înfiptă ca un topor de clovn în capul altui clovn, regăseşte filmul, spectacolul, carnavalul, strigătul mântuitor al facerii în perpetuă sărbătoare şi naivitate.

Cui i se pare că privesc prea de sus cele două fluvii, îi propun un alt canal de legătură, un canal secret, pe care nu-l pot deconspira decât din acest punct de vedere, al aerostatului cu care urcăm şi cădem zilnic din turla bisericii pe pământ, în minunata noastră activitate de înţelegători: e drumul de la măscăriciul lui Tarkovski la măscăricii lui Fellini şi mascările lor. Imediat după prologul acelui necunoscut care cade la margine de apă, cu balonul său din cârpe, aburi şi piei - Rubliov întâlneşte bufonul, clovnul vremii, nebunul vagabond (jucat de marele Rolan Bâkov, cândva clovn!). Frenezia lui îl fascinează. E o ipostază a artei, a libertăţii ei interioare, a artistului spontan şi inconştient cu care lumea intră în contact, veselă, fără suspiciuni, fără păcat, cu o ispăşită plăcere — răspuns cu totul ciudat şi neaşteptat la problematica lui, la neliniştea sa. E aici o deşănţare nevinovată; o subversivitate a vieţii, absolut inocentă, o neruşinare al cărei caracter sfânt Rubliov nu o poate ignora. E una din rarele clipe în care simţi că Rubliov încearcă să surâdă, că ar putea surâde, împăcat pentru o clipă cu realul. (Fiindcă "Rubliov" nu e doar un film fără cer — cum a remarcat prea bine Tarkovski - ci şi obsedat de lipsa râsului şi a zâmbetului, de unde o nouă deschidere spre "*Clovnii*"). Vin jandarmii, străjerii — sau cine-or fi - şi-l ridică; îl interzic, îl bat, îl chinuiesc, îi smulg lira şi tamburina. Rubliov priveşte mut. Clovnul nu va

dispare, în cel mai riguros montaj creat de la Eisenstein încoace de o conştiinţă care suferă şi visează liberă printre gâze, rădăcini şi oameni — Tarkovski îl readuce pe Danilo în faţa lui Rubliov, în dangătul marelui clopot. Măscăriciul apare după căderea omului-Icar şi reapare în triumful omului-faur. Va reapare după 10 ani de ocnă, cu limba tăiată.

În celălalt montaj delirant — al clovnului care-şi caută rădăcinile psihologice ale vocaţiei sale de clovn, ale creaţiei sale de saltimbanc, de Zampano şi de Rubliov, care cândva a trimis, peste Roma, un elicopter purtând un Crist! — în acel episod excepţional al confesiunii sale de copil al secolului care a iubit donquijoteşte, de mic, comedianţii, Fellini aduce la suprafaţă o scenă uimitoare prin puterea de asociaţie şi vehemenţa trimiterii la Tarkovski, la clovnii lui, la jandarmii lui, până la chiar acea tăiere a limbii, săvârşită întotdeauna în întunericul fricii. E scena şefului de gară — clovn involuntar înconjurat de clovnii de la ferestrele trenului local. De câte ori, caraghiosul, în imbecilitatea lui, semnaliza plecarea trenului prin sunet de trompetă — măscăricii din vagoane, într-un elan vital, cu o ingenuă izbucnire a fiinţei lor libere şi deci pline de umor, îl batjocoreau bâzâind trivial, vesel şi minunat din buze. Era marele lor spectacol înainte de a-şi pune gâtul la jug, era circul lor, bucuria lor de dimineaţă, actul lor de defulare, muzică şi neruşinare; batjocoritul aduce, fireşte, jandarmii, apare ofiţerul fascist, sinistru, pe peron, veghind la plecarea trenului în condiţii normale. Clovnii de la ferestre înmărmuresc. Nu mai e timp, nu mai e spaţiu pentru comedie, viaţa devine deodată cruntă, sălbatică, infernală (comedia — susţin toţi clovnii — e raiul pierdut), dovadă că pur şi simplu ei nu mai pot bâzâi din buze, nu mai pot râde, nu mai pot cânta; li s-a tăiat limba, precum au fost etern ameninţaţi, copiii. Şi în

locul acelui sunet trivial, murdar, dar sfânt prin minima vibraţie a libertăţii — în clipa cînd trenul se pune în mişcare, toţi tinerii clovni de la ferestre ridică mîinile executând terorizantul salut fascist, semnul morţii şi al veseliei interzise. Ca şi Rubliov in faja violului, amuţim. Ca şi Rubliov, marele circar Federico îşi ascunde faţa contemplând şi anchetând lumea ludică, violată de mecanica plictisului, urâtului şi poliţiei. Îşi ascunde faţa sub o găleată căzută-n cap... "Neseriozitatea" circarului are acelasi demers şi aceeaşi concluzie ca şi gravitatea irespirabilă, până la durerea cea mare, a pictorului.

lar în atitudinea comună faţă de suferinţa măscăricilor — e filiera cea mai secretă dintre ei, legătura lor cea mai elocventă, într-atât de fertilă şi de grăitoare, încât o stranie pudoare mă cuprinde în deconspirarea ei, o spaimă de solitar, ca trecerea prin strâmtoarea dintre Patagonia şi Everest.

CUTIE DE REZONANŢĂ

La 16 ani, în '46, aveam doi critici de cinema ale căror articole mă fascinau ca Michele Morgan şi Tanţi Cocea; scriau alternativ la Lumea lui Călinescu, după care alergam, nebun, până la chioşcul de pe Şerban Vodă, de lângă o simigerie. Lumea era parfumată cu miros de dovleac cald. După ce o cumpăram, intram în paradisul de plăcintă cu brânză, aburind pe tavă, ceream o porţie, negustorul mi-o tăia cu un cuţitaş care semăna cu acel al geamgiului pentru decuparea sticlei, aşteptam febril să o pună pe farfurie, să o cântărească şi, după ce o înhăţam, mă guduram într-un colţ afumat al prăvăliei, la o masă, şi deschideam revista.

Lumea lui Călinescu o începeam cu "Cronica Mizantropului", dar nu plecam din simigerie, nu puteam savura plăcinta, fără "cronica filmului" semnată săptămânal când de unul, când de altul. De fapt, nici nu-i deosebeam prea mult - era o gură de rai pe care avea loc cea mai importantă operaţie intelectuală a vieţii mele de cinefil: confruntarea de opinii. O zi întreagă mă mişcăm împiedicat dacă nu mă potrivisem, de dimineaţă, cu ei; era deajuns să constat în cronica lor o altă părere, ca să nu mai am poftă de mine şi de plăcinta mea. Căutam să-mi dau curaj, să mă conving că nimic nu-i mai tonic între intelectuali ca diferenţa în idei - nu-mi ajuta şi trebuie să admit, după câteva convulsii cu noduri în gât, că nu mă simt bine şi ziua nu-mi va fi bună. Îmi ziceam că abia aşa, afectat prea mult şi prea meschin de diferenţa în opinii, sunt prost, mult mai prost decât în imaginea pe care mi-o

crea, despre mine, superioritatea punctelor lor de vedere. Nu-mi trecea. Plecam în sus, pe Şerban Vodă, spre Nero, cinema-ul mizerabil în care o descoperisem pe Michele Morgan, ceea ce-i conferea un halo de templu tandru şi secret, chiar după 7 ani de la revelaţie - şi mă încordam să le răstorn argumentele, impunându-le pe ale mele. Nu izbuteam. Propriile idei - presate de ale lor - mă părăseau. Atunci mă refugiam într-un realism de doi bani şi-mi ziceam că, la urma urmei, ceea ce cred doi oameni despre un film n-are nici o importanţă şi nu-i de natură a ne otrăvi viaţa. De câteva ori, mă îndemnasem să le scriu la redacţie - concepeam misive distrugătoare, argumentate temeinic şi tăios, sperând să le fac şi eu o zi neagră. N-a rămas din acest proiect decât o singură scrisoare, de felicitare, pentru unul dintre ei, S. Mladin, după ce-am citit ce a scris la "Drumul spre stele", care rula la Gioconda, în Piaţa Senatului, lângă Operă (Imprecizie: sau la "Luana"... cu Lana Turner, la cinema Orfeu, peste drum de Telefoane, cu orchestra Steve Bernard, în pauză, refrene vocale: Toto Gruia... după care, pe locul acela, s-a ridicat librăria Cartea Rusă... ?) Eram într-un perfect acord cu el. Existau şi asemenea zile, spre fericirea mea. Era o scrisoare în care renunţam la orice orgoliu, la orice violenţă, la orice insolenţă, mă aşternusem ca un miel blând la picioarele lui şi îi mulţumeam, tont şi serios, pentru modul "în care mă învaţă să văd un film", îmi mai luasem avântul să-i amintesc şi cronica lui la "Stan şi Bran eroi fără voie" - "cronică pe care o consider o capodoperă a genului şi pentru care vă iubesc ca pe un frate, căci fraţi suntem toţi acei care-i adorăm în această lume, şi nu în alta, pe Laurel şi Hardy". Era accentul meu de ateu proaspăt, prin care semnalizam că sunt şi progresist şi realist, proces recent (paralel cu apariţia lui Tanţi Cocea lângă Michèle Morgan) nu lipsit

însă de o latură mistică şi nici de prezenţa lui Stan şi Bran: în ziua în care se reluase - pentru prima oară după război - "Eroi fără voie", venisem într-o asemenea stare de frenezie, acasă, încât găsindu-l pe tata într-o criză de inimă, veselia din sala de cinema nu mi s-a spulberat şi plin încă de voioşie, m-am dus la mine în cameră şi m-am rugat Celui de Sus - cum obişnuiam ori de câte ori tatălui meu îi era rău - pe un ton foarte liber, nu chiar impudic, dar nici temător ca altădată, nici umil, nici torturat de moarte. Nu mă puteam gândi la moartea nimănui - acesta era un adevăr. Mă rugam din obişnuinţă, din inerţie, din superstiţie - dar dacă le lăsam deoparte, trebuia să recunosc că nu simţeam vreo ruşine alăturând lângă rugăciunea pentru el, o mulţumire Făuritorului pentru că mi-l dăduse pe Stan, în tranşee, consumând conserve după 20 de ani de la încheierea războiului. Cu această imagine în minte şi cu gemetele discrete ale tatălui meu în auz - cu acest mixaj de neuitat - l-am abordat pe Demiurg, ceea ce a născut un limbaj sincer, voios, de om care nu vrea să facă o dramă din ceea ce trăieşte, care nu someză patetic, şi nici nu apelează cerul, doar în ultimul minut, la ananghie. Mă înfăţişam desigur într-o stare necunoscută în faţa Lui. Rugăciunea nu putea face abstracţie de Stan, acesta era adevărul cel mai profund; nu ştiu ce a înţeles. Cred că i-am cerut ceva peste puterile Lui de înţelegere. Sugeram o coexistenţă între tragic şi comic, divinizându-le şi omenindu-le simultan. Nu mă simţeam neobrăzat sau deplasat. Criza s-a amplificat, a venit doctorul, am auzit tot ce i-a spus mamei mele - "că e foarte grav" - în hol, lângă pian, de unde se auzea desluşit în camera mea, în care Stan stăruia deschizând conserva şi privind pe cer, un avion paşnic, fără să-i pese... Pe un drum numai al lor, comicii mi-l umanizaseră pe Dumnezeu.

Cert este că la scrisoarea către critic n-am primit răspuns, Lumea lui Călinescu dispăru ca şi filmele cu Stan şi Bran, tata muri, eu intrai în presă - unul dintre cei doi începu, să zic aşa, să nu mai semneze, iar celălalt, cel căruia îi scrisesem, S. Mladin, trecu la preocupări mult mai importante la "organul central". Îi descopeream din când în când semnătura sub articole care făceau praf ideologia burgheză - nu eram deloc indignat şi nici intrigat. Şi eu scriam aşa în pagina culturală a Tânărului muncitor, stilizat de cel mai bun dascăl al meu într-ale gazetăriei, din câţi am avut, V. Mîndra. În unele articole împotriva mitului culturii burgheze, criticul meu făcea şi referiri la cinema - eram într-un perfect acord, dar nu mai tresăream ca altădată. Era un acord franc, just, fără farmec, fără fior, fără încordarea spre zilele unui posibil dezacord, fără nelinişti, fără simigerie, fără plăcintă cu brânză. Eram mulţumit - de ce n-aş fi fost? Era plăcerea omului convins, care citeşte idei de care e convins. Nu mai aveam de ce-i scrie.

Prin vara lui '49, la 19 ani, am fost trimis pentru o săptămînă să lucrez în redacţia acelui ziar important, să învăţ câte ceva din munca unei "secţii politice", să-mi adâncesc orizontul. Secţia de politică internă era perete în perete cu aceea culturală, unde ştiam că munceşte zi şi noapte - cum se lucra pe atunci la un ziar - criticul meu preferat. În primele trei-patru zile, mitocosind (semnam deja Cosaşu) la ştirile care vesteau extinderea în toată ţara a mişcării stahanoviste, - şeful secţiei era un bărbat de certă fineţe intelectuală, cu o privire dulce-bleu sub ochelari de mare miop, care citea "La rotisserie de la reine Pedauque" după ce mă instruia tenace că cea mai mare atenţie trebuie s-o acordăm, în redactare, cifrelor, concretului, pentru ca entuziasmul muncii să nu degenereze în formalism şi

demagogie, exact cum cerea Lenin, după cucerirea puterii, când elanul romantic devine insuficient dacă nu se bizuie pe o proză solidă a producţiei şi a productivităţii mărite, lecţie foarte necesară care se încheia cu întoarcerea omului la Anatole France - în acele zile de început ale experienţei mele, acolo, m-am gândit şi m-am răzgândit de câteva ori dacă să intru dincolo, la "cultural", să mă aşez pe un scaun în faţa lui şi să-i spun cine sunt şi ce vreau. Ce vroiam? Asta era - nu vroiam nimic. Vroiam să mă uit la cel care mă fascinase, ca puştan apolitic ce eram, cât Michèle Morgan. Altceva nu doream. Trăgeam cu urechea la mişcarea din camera de dincolo, mă concentram excesiv să respect indicaţiile şefului meu direct - care trecuse în a patra zi la poeziile lui Heinrich Heine - redactam atent ştirile cu "metoda Lidia Korabelnicova la ţesătoarele din Botoşani", şi-mi şopteam că a mă ridica şi a mă duce dincolo, la el, era o prostie şi o probă de umanism exact apolitic de care ne scuturaserăm şi eu şi el...

Până când, în ultima noapte a acelei săptămâni - sâmbătă spre duminică - am fost inclus în "echipa de noapte", pentru a vedea şi cum arată o muncă de "cap limpede", mai ales că apărea şi o "pagină a tineretului", adică ceva în specialitatea mea, a ziarului de unde veneam. Am lucrat cot la cot cu "capul limpede" propriu-zis - am citit totul, cu o atenţie maximă, încordat la fiecare cuvânt, la fiecare titlu, prinzând din zbor nenumărate subtilităţi ale acestei munci fundamentale la orice ziar de partid. Am citit, la un moment dat, toate titlurile unei pagini, unul în continuarea altuia, de pe o coloană pe alta, fără pauză, ca împerecherea lor, prin prelungire, să nu dea naştere la confuzii enorme. Totuşi, chiar înaripat şi încordat cum eram, nu am putut trece uşor peste părerea unui profesor de liceu

care, în "pagina tineretului", cerea "un repertoriu cinematografic mult mai adecvat cerinţelor impuse de transformarea revoluţionară a şcolii", plecând de la premisa, din primul paragraf, că salută "dispariţia idioţeniilor cu Stan şi Bran, Pat si Pataşon etc., lipsite de orice mesaj". Expresia m-a tulburat, în vârtejul sarcinilor revoluţionare, distrusesem multe, desigur, dar faţă de Stan şi Bran, nu mă gândisem ce atitudine să iau. Se ascunseseră undeva, dispăruseră din spiritul meu - totuşi această expresie brutală, subită, imediată, luîndu-mă cu totul nepregătit, mă amărî si mă aţâţă cu o violenţă care-mi interzise o chibzuire prea îndelungă, îngăduindu-mi doar o prudenţă în sesizarea "capului limpede": "Crezi că merg cuvinte ca astea...?" şi i-am arătat, cu degetul, pe "albă": "idioţenii"... A citit fraza - a ridicat din umeri. Am insistat: "Pat şi Pataşon se pot compara cu Stan şi Bran?..." Nici eu nu eram prea inteligent în argumentare, dar simţeam că nu pot spune decât ce-mi venea la gură, deloc cap limpede şi acela se scutură din nou: "Nu văd ce e politic în asta!"... M-am cam răţoit - "vreau să mă duc la controlul de număr." Omul nu mă împiedică, îmi dădu numărul camerei unde-l puteam găsi pe... - şi rosti numele "responsabilului de noapte." Mladin. El nu mă frapa ca expresia profesorului de liceu. Bine, dacă aşa vroiau lucrurile să se aranjeze - am să-l văd cu o asemenea ocazie. N-aveam de ce da înapoi - la urma urmei, Stan şi Bran nu erau idioţi, puteam distruge oricâte filme burgheze, dar pe ei nu, nu era necesar, nu era important, nu erau importanţi, sigur că asta nu e o problemă politică, dar dacă nu e politică de ce să apară tipărit că sunt idioţi? - şi pe coridorul care mă ducea la el, în penumbră, păşind cu vuietul, ca de rotativă, al acestor argumente în cap, îi văzui, deodată, pe amândoi dansând în Far-West, Bran ţinându-l de mână pe Stan, ca într-un menuet şi plutind ca o

milă peste om. Mi se făcu milă de ei - acesta era adevărul cel mai obscur de la care nu mă puteam abate, deşi în perioada aceea mă abătusem de la milă, cu mândrie şi vigoare. Tremurând, am intrat în camera responsabilului de noapte, nu mă şoca nimic în înfăţişarea lui - abia mai târziu, văzând "Război şi pace", cu Bondarciuk în Bezuhov îmi amintisem, frapant, de chipul criticului meu preferat, în acea noapte... - şi, după ce i-am spus cine sunt, strict la obiect, cu numele schimbat, bineînţeles, fără alte referiri, i-am pus "alba" pe masă şi l-am întrebat, arătându-i cu degetul, "dacă putem lăsa asta?" S-a îngrămădit brusc peste "pagina tineretului", parcă brusc alertat, i-am văzut ceafa proaspăt tunsă, un început de chelie în creştet, gulerul cămăşii desfăcut cu o umflătură urâtă sub pielea gâtului, a citit de câteva ori textul profesorului, m-a privit apoi cu o îngăduinţă rece care împietri într-un: "de ce să n-o lăsăm?" Am tăcut - şi eu de piatră. "Ce are?" mă întrebă clinic, ca un doctor, căruia îi aduci un caz de nebunie, trântindu-se în fotoliul său, pe speteaza căruia figurau, la capete, ca două măciulii, două chipuri, în lemn, ale aceluiaşi Voltaire, cine ştie cum rămas de la patronii redacţiei precedente. Am simţit, pentru prima oară de când mă angajasem în revoluţie - timp istoriceşte scurt - că ceva rău o să ni se întâmple, nouă, lui şi mie, ideilor noastre, exact fâlfâitul de aripă din noaptea aceea când doctorul îi spusese mamei mele, "că e foarte grav" şi Stan stătea liniştit în tranşeea sa, iar eu nu mă puteam înţelege cu propria mea rugăciune

- Ce are? repetă, şi mai liniştit. N-are nimic. E totul în ordine.

M-am dus în boxa "capilor limpezi" şi am mers mai departe, din ce în ce mai sfidător faţă de superstiţii, tot mai liber de misticisme, tot mai convins ca ateu, - cei doi dispăruseră din nou, nu simţeam însă nevoia lor, aşa cum nu mai aveam nevoie de un tată.

AS TIME GOES BY

- Sam, ţi-am spus să nu mai cânţi melodia asta! (Humphrey Bogart, în «Casablanca», adresîndu-se pianistului negru care fredona melodia cu titlul de mai sus...)

Precizări, după 45 de ani, asupra "adevărului integral"

1. Cei pe seama cărora s-a pus "conceptul" ca şi acela (subsemnatul) care l-a rostit de la un microfon al Congresului, nu l-au formulat deloc aşa ca "teorie a adevărului integral". Ei nu aveau mintea teoretică pentru o asemenea expresie. Ei erau reporteri tineri, "harnici şi talentaţi" în jargonul de *propagit,* trecuţi bine prin proletcultism, are, după câţiva ani de "reflectare a vieţii de pe teren", au înţeles că nu mai pot minţi şi nu mai pot înghiţi tăieturile cenzurii operate asupra textelor lor. Atât au înţeles. Nu mai mult. Dar nici mai puţin. Ei invocau idealul lor socialist pentru a refuza practica "minciunii comuniste" - termen folosit chiar de Lenin, exasperat deja de presa noii puteri sovietice, a cărei citare abilă fireşte că a înfuriat. Ei cereau - ca

reporteri care visau la o operă literară, "intoxicaţi" deja de destabilizatori ai certitudinilor ca Anatole France şi Isac Babel, proaspăt descoperiţi - să scrie cu toată sinceritatea: ceea ce văd şi încep să înţeleagă, fără să ascundă dramatismul "luptei dintre vechi şi nou", complicaţiile care minau schemele principiilor, încălcând ordinele cenzorilor. Ei au formulat brutal şi *terre-à-terre* o idee: trebuie scris întregul adevăr - azi înduioşător de naivă, dacă nu insuficientă pentru inteligenţele avizate, pe atunci însă, înfricoşătoare; e în destinul multor basme frumoase, acest decalaj în percepţie, exact ceea ce asigură perenitatea ideilor de curaj şi demnitate în viaţa oamenilor. Anacronismul este, deseori, mult mai fertil decât se crede. Era prima oară când se făcea publică o asemenea nesupunere "la ordin" în frontul literar; era primul semn al trezirii dintr-un proletcultism real.

2. În biroul său, şeful *propagitului* şi, deci, al Cenzurii generale - cu mintea lui bine dedată la a pricepe clar ce e duşmănos, din clipa când era informat ce se vorbeşte - a pus acest refuz răspicat al "minciunii comuniste" în termeni pompoşi, deloc frivoli: "aşa-zisa teorie obiectiv-burgheză a adevărului integral". Exista o voluptate a "aşa-zis-ului" pentru a nu discuta nimic şi a reprima tot ce nu convenea celor zise şi scrise, zi şi noapte, la radio, în ziare pe pereţi şi în şedinţe. Pentru a fixa adevărul nu integral cât până la amănunt, trebuie - cu un sarcasm evident - să se consemneze că despre aşa-zisa teorie nu s-a zis nimic în acel discurs scandalos de la primele sale cuvinte. N-a rămas nici o stenogramă, din câte se ştie, ceea ce impune o şi mai mare modestie, preîntâmpinând facila şi detestabila megalomanie a disidenţelor.

3. Pentru a menţine seninătatea epică, e de observat că discursul acela a fost ultimul înaintea ridicării şedinţei, în jurul orei 21.30; sala cu 800 de delegaţi şi invitaţi - Camil Petrescu, prezent la deschidere, întrebase intimidat, privind parterul şi balcoanele: "toţi aceştia sunt tineri scriitori?" - a aplaudat frenetic. Petru Dumitriu, *Pierre le grand* a transmis - printr-un intim - felicitări oratorului. Integraliştii - care, în noaptea aceea nu ştiau că sunt integralişti, aşa cum Don Quijote nu ştia că e Don Quijote - au ajuns târziu în paturile lor, discutând intens la "Cina", avându-l la ureche pe saxofonistul Buză, care însoţea cu "Fetiţe dulci ca-n Bucureşti" felicitările adresate de la numeroase mese. Se aflase în oraş... A doua zi, responsabilii "de la Partid şi UTM" - speriaţi de ceea ce încă nu avea nume, dar poseda deja limpezimea unei grave devieri - au organizat două, trei intervenţii prin care să dea o replică hotărâtă, de pe poziţiile realismului socialist, ideilor de "sinceritate", "complexitate", "contradicţii", propovăduite ieri. S-a întâmplat ceva tot fără precedent: de cum primul înscris la cuvânt a început să demaşte discursul nociv din ziua precedentă, sala a pornit să bată din picioare - ca în Sovietele lui Şolohov - acoperind frazele acelui tovarăş, cerându-i să plece de la tribună, silindu-l să se retragă. Preşedintele şedinţei, un secretar important al CC al UTM, n-a mai putut stăpâni situaţia şi primul Congres s-a încheiat fără a se condamna teoria duşmănoasă.

4. Abia în lunile următoare, frontul ideologic şi-a mobilizat forţele pentru a trece la reprimarea a ceea ce se numea răspicat "adevărul integral". În "Gazeta literară" (mai 1956), teoria era pusă în directă legătură cu "influenţa teoriei burgheze despre libertatea absolută a creaţiei care a putut duce la lansarea unor anume formulări confuze ca aceea a redării

adevărului integral", în salutul CC al PMR adresat Congresului scriitorilor în iunie 1956, ideea - chiar aşa "palidă", cum o va socoti M. Niţescu în 1988 - nu e iertată, ci stigmatizată în două fraze de fier beton: "Realismul socialist asigură cea mai deplină reflectare a adevărului obiectiv. El nu are nimic comun cu atitudinea obiectivist-burgheză faţă de realitate, a aşa-zisei teorii a adevărului integral". Totuşi cinci-şase luni, până în preajma evenimentelor din Polonia şi Ungaria (octombrie 1956), integraliştilor nu li s-a întâmplat nimic rău: lefurile le mergeau la *Scînteia tineretului* în cadrul secţiei de "corespondenţi speciali", în jurul căreia se concentra noul non-conformism, plecau pe teren unde vroiau, contau ca "descuiaţi", aveau prieteni, iubeau şi beau, euforici, patetici, mândri că nu li se publicau anumite poezii şi articole *(Către Marx* a lui Labiş, *Literatura şi starea economică a muncitorimii,* al subsemnatului, interzis la *Scînteia)* pe care le făceau să circule din mână în mână, fără să le pese că ar putea deveni "piese la dosar"; n-aveau conştiinţa că ar putea fi turnaţi (s-a trezit şi ea, repede, odată cu moartea lui Labiş), nici ideea narodnică de a pleca în mase şi cu atât mai puţin aceea leninistă (dacă Nicolae Breban îi numeşte azi "primii tineri leninişti disidenţi") de a le organiza împotriva sistemului; n-aveau simţul primejdiei, prea senzuali în pofta lor de viaţă; se poate spune că o făceau pe deştepţii în cercul lor îngust, deloc rece, încântaţi că-s slobozi la gură cu ideologii de partid care-i acuzau, în intimitate, de intelectualism mic burghez; ştiau de raportul secret al lui Hruşciov, de ceea ce se discuta şi apărea la Moscova, în "dezgheţul lui Ehrenburg", la Varşovia şi Budapesta, dar n-aveau nici un contact serios cu studenţimea efervescentă din ţară; în octombrie, s-au adunat în camera "corespondenţilor speciali" pentru a discuta evenimentele din Budapesta,

trei dintre ei apreciind că nu e nici o "contra" ci o adevărată Revoluţie "cu care trebuie să ţinem" în sfîrşit, în noiembrie, doi dintre ei au fost excluşi din redacţie pentru negativism şi cult al propriei persoane. Nu s-a pus în discuţie "teoria adevărului integral" lansată de ei. De ce? Enigmă. Care se va dezlega.

5. Unul dintre ei - un ardelean al cărui nume a putut suna, pentru antisemiţi, ca derivat din Iţic! - a fost trimis ca lefegiu la o revistă obscură, condusă de cel mai dârz proletcultist din critica literară; celălalt, "oratorul", n-a avut drept la nici o slujbă, condamnat în fapt la şomaj, cu trecerea în dosar a unui articol infamant din Codul Muncii. Erau prea tineri ca vârstă, prea firavi ca talent, pentru ca să facă din toate aceste pedepse o dramă şi să strige la cer sau măcar către presa occidentală. Se fereau de melodramă, de indecenţa literară - dacă tot o rupseseră cu proletcultismul şi cu devotamentele mioape faţă de o cauză tot mai oarbă. Pentru liniştea arhivelor, nu s-a înregistrat nici o solidaritate "dinăuntru" cu ei, nici un interes "de peste hotare"; la "dreapta" suspectându-se că protestul vine de la "stânga", iar la "stânga" lucrând teama "să nu se cadă la dreapta". În fond, norocul lor a fost lipsa, în acel '56, a operei literare. Lipsa operei le-a dat necesarul, curatul, fertilul sentiment al lipsei lor de importanţă în istoria aceea, "de la origini şi până în prezent", care-i obseda. Zvârliţi din "front", luându-li-se pentru ani de zile dreptul de semnătură în presă, urmăriţi în tot ce puneau pe hârtie, ei având trista abilitate de a se preface şi ca "juşti", (ceea ce nu i-a salvat de la o nouă acuzaţie, când au primit "bun de tipar", că fac "o literatură mic burgheză în salopetă muncitorească"), ei nu au negat niciodată că, de fapt, li s-a făcut un bine: luându-li-se reportajul, li s-a dat dreptul la ficţiune. Masochişti cât e util

creaţiei, perverşi într-o modestie care le interzicea să facă elogiul curajului lor - vorba esenţială a lui Caraion, în '68, către subsemnatul: "12 ani de şomaj nu-s 12 ani la Aiud!" - ei au descoperit două proprietăţi ale talentului artistic: tenacitatea de a sta la masa de scris, inventând nu adevărurile integrale ci pe acelea măcar contradictorii, cristalizate din ce ai trăit şi observat; puterea de a produce nu numai caractere epice, dar - precum albina mierea şi şarpele veninul - propriu-ţi caracter, cât de cât rezistent în aiureala generală unde scriitorului bun i s-a spus din timp: "la totul în tragic, nimic în serios".

6. Pentru rotunjirea tragicomicului, să se reţină că lipsa operei, atunci, în '56, le-a oferit şansa nenorocită de a nu fi arestaţi, torturaţi, buni de trecut şi în alte cărţi ale neamului decât în dicţionarele literare; la 30 de ani după aceste evenimente, oratorul din aulă avea să afle că şeful *propagitului* - acela căruia el îi solicitase, în '58, un loc de muncă măcar la un ziar de uzină şi acela dăduse ca rezoluţie verbală: "Nu, să mai facă foame, nu-i va strica până îi ies gărgăunii din cap!" - întrebat de ce nu-i arestează pe instigatorii la "adevăr integral", ar fi răspuns calm: "N-au operă - de ce să-i facem martiri literari?" Trebuie subliniat că omul acela ştia foarte bine ce e o operă literară, aşa cum şi semnatarul acestor rânduri, aşa-zisul orator, are liniştea că aproape tot (de unde atâta adevăr integral?) din ce a trăit prin anii aceia e scris, mărturisit şi ficţionat, fără nevoia, azi, de a modifica o virgulă, acolo, în cele şase volume de *Supravieţuiri* (1973-1989) unde curioşii pot găsi amănuntele pe care numai literatura are orgoliul de a le numi viaţă.

7. În rest, tăcerea orgoliului vital e străbătută doar de o singură întrebare valabilă prin spaima şi hazul ei - aceea a unui tânăr reporter de azi, ascultând povestea asta a "adevărului integral" din gura unui contemporan cu ea:

- Când s-au întâmplat toate acestea?

8. Găsesc necesar să anexez la aceste precizări şi memoriul adresat şefului cenzurii, primit de acela în timpul concediului său de odihnă, citit de dânsul pe terasa unei vile de la Predeal, peste care - după lectură - a pus apostila verbală: "să mai facă foame, nu-i va strica..." împreună cu o sticlă de borviz, ca să nu-l ia vântul.

"Mult stimate tovarăşe R..., îndrăznesc să mă înfăţişez azi în faţa d-voastră pentru a vă ruga respectuos să luaţi în consideraţie situaţia dureroasă în care mă aflu, pe care voi încerca să v-o prezint cât mai concis şi cât mai sincer. Dacă aşa cum se întâmplă - nu o dată - concizia şi sinceritatea vor naşte unele accente prea patetice, vă rog să nu le luaţi ca efecte de stil, ci ca urmări inevitabile ale unui fel de a simţi şi de a fi, propriu unui tânăr comunist. Am fost exclus, la sfârşitul anului 1956, din redacţia ziarului de tineret, mi s-a luat dreptul de a semna în presă şi de a ocupa un loc în frontul nostru ideologic, având în vedere - aşa după cum mi s-a argumentat - cuvântarea mea obiectiv-duşmănoasă de la Consfătuirea tinerilor scriitori, precum şi caracterul apolitic al scrisului meu; sunt acuzaţii dintre cele mai grele şi mai apăsătoare la care - nu vă pot ascunde - conştiinţa mea nu poate adera, aducând împotriva lor o seamă de fapte la fel de obiective, dacă îmi îngăduiţi această formulare:

Din 1947, de când am fost numit redactor la revista Uniunii Asociaţiilor de Elevi din România - m-am rupt de familia mea mic-burgheză; i-am părăsit decis mediul, trăind numai şi numai în mijlocul activiştilor de partid; de la 17 ani, familia mea s-a confundat cu armata comuniştilor; n-am făcut parte din nici o organizaţie de tineret decât din aceea condusă de partidul nostru; când, în 1949, mi s-a cerut să trec printr-o "probă de foc", pentru a înlătura suspiciunea îndreptăţită de existenţa unei surori emigrate în străinătate, am plecat din redacţie la uzinele "Timpuri Noi", calificându-mă frezor, iar de acolo în armată; la capătul stagiului militar, am fost avansat - în mod excepţional - de la gradul de caporal la acela de sergent-major; parafrazând regulamentul militar, pot spune că am servit cinstit Republica; în 1953, deşi eram în primul an al Şcolii de Literatură, conducerea ziarului de tineret mi-a cerut să-mi întrerup studiile şi să revin în mijlocul redacţiei, "proba aceea de foc" dovedindu-se satisfăcătoare; am fost fericit, în activitatea redacţională, în reportajele şi articolele mele literare, m-am străduit, cu toată convingerea, să militez pentru spirit de partid, eliberat de dogme şi primitivism, ostil mediocrităţii şi lozincărelii, capabil să surpindă frumuseţile şi contradicţiile socialismului, în "puncte de foc" ale construcţiei noastre (cum ar fi, de pildă, Bicazul). Aş fi nesincer însă dacă v-aş ascunde cât mă îndurerau unele, şi nu puţine, intervenţii, interziceri, tăieturi în materialele mele şi ale altor tovarăşi, toate operate în numele unui spirit de partid înţeles în mod îngust, mărunt şi temător de contradicţii, mulţumit însă în faţa oricărei prezentări false, ba chiar mincinoase. N-aş putea spune că nu m-am făcut şi eu vinovat de asemenea greşeli, justificîndu-le fie prin disciplină, fie prin devotament, fie prin teama de "a fi original cu orice chip" după o

expresie a d-voastră, individualist, estetizant sau orgolios. Niciodată n-am pus talentul, atât cât îl am, mai presus de devotament. Dar - m-am întrebat ca tânăr scriitor comunist, numai şi numai comunist - nu aparţine tot devotamentului faţă de orânduirea noastră, datoria de a dezvălui dificultăţile la care e supus talentul literar, tot atât de apreciat de Lenin pe cât dispreţuia ceea ce tot el a numit minciuna comunistă? Devotamentul politic care împinge un talent literar la o minciună se mai poate numi devotament? Nu devine el o formă de a linguşi realitatea - ceea ce e incompatibil cu spiritul documentelor noastre de partid, cu estetica realismului socialist? Am socotit cu totul îndreptăţit, logic şi partinic să ridic această problemă în faţa confraţilor mei.

Neascunzîndu-vă acest gând - doresc să precizez că atitudinea mea a fost influenţată de lectura necritică a unor scrieri mai vechi, interbelice, ale lui Camil Petrescu, scriitor însetat de idei absolute, şi a romanului *Jean Christophe* de Romain Rolland, spirit umanist, ataşat, după cum se ştie, de partidul comunist, dar nu întru totul eliberat de unele idei estetizante, cum ar fi aceea a unei creaţii aflate "deasupra învălmăşelii". Fără îndoială că imaturitatea ideologică cu care i-am citit s-a transmis cuvântării mele de la Consfătuirea din aprilie a tinerilor scriitori, îngăduind să se înţeleagă că aş face teoria "adevărului integral", a unui adevăr care nu ţine seama de conjuncturile istorice. Dar chiar şi aşa - deşi nu am formulat nici o clipă titlul de "teorie" intervenţiei mele, într-adevăr insuficient chibzuite în multe puncte ale ei - ţin să subliniez că nu a existat urmă de intenţie duşmănoasă socialismului în tot ce am spus. Nu as putea trăi în altă orînduire decât în a noastră. Greşelile care mi se impută sunt ale unui om care a luptat numai de partea noastră

a baricadei. Niciodată nu am trecut dincolo - nu sunt un duşman, sunt un om de al nostru şi vă scriu pentru a nu fi pus la îndoială.

Ştiu că în asemenea cazuri, nimeni nu poate fi crezut pe cuvânt. Revoluţia nu e chemată să se încurce în subiectivismele fiilor ei. E ceea ce mă face, în ultimă instanţă, să vă rog a-mi oferi posibilitatea unei reabilitări, a unei noi verificări a ataşamentului meu politic şi moral, muncind, de pildă, în colectivul unui ziar de uzină din orice oraş al ţării noastre.

Încredinţându-vă sentimentele mele de stimă şi preţuire...

ARMONIA CORDULUI BĂTUT DE GÂNDURI

În 1947, în oraşul Bucureşti, pe strada Cuza-Vodă, la numărul 80, locuia un tânăr în vârstă de 17 ani, al cărui nume de botez era Oscar. Tatăl său răspundea la acela de Isac, mama, la Melania. Tânărul figura în catalogul clasei a 7-a a Liceului "Matei Basarab", imediat după Rogojină Titus, ca Rohrlich Oscar. Era, desigur, un nume straniu, greu de pronunţat, şi mai dificil de scris corect. "H"-ul şi "r"-ul din mijlocul său cereau o bună cunoaştere a limbii germane, "ich"-ul de la sfârşit nu era nici el la îndemâna oricui. Descoperirea elocventei legături dintre rădăcina "Rohr" şi terminaţia "ich", care ar fi dat în româneşte, literar vorbind, "eu, trestia...", pretindea şi ea o serioasă stăpânire a germanei, ba chiar şi a francezei, care făcuse, prima, din om şi "eu" o trestie, cunoştinţe la care ar fi trebuit să se adauge şi o acceptare a calamburului cu dreptul său de a fi, din când în când, metaforă, drum obscur şi ridicol de acces la înţelegerea lumii şi a numelor ei.

Fireşte, acest "Rohrlich Oscar" devenea într-o singură zi: Rolling, Roli, Rolih, Rori, Roric, Rolic, Rolrih, mai ales Rolrih, şi asta de ani de zile, din prima clasă primară, la Şcoala "lancului", când la catalog, după el, urma, ca o oază de linişte şi senin, premiantul Ruptureanu Teodor; de când acest Rohrlich Oscar înregistrase secreta şi substanţiala diferenţă cu care profesorul, citind catalogul, rostea cele două nume consecutive, îmi dădusem seama că ceva nu va fi în ordine în viaţa acestui băieţel, altfel normal dezvoltat, bine îngrijit în casa sa mic-burgheză, cu tată contabil şi mamă casnică, cu surioară şi bunică, jucându-se, pe atunci, într-o alee a Popa Nanului, cântând la pian, fără talent deosebit, dar dotat cu o pasiune neobişnuită pentru ziare, curse de cai şi fotografii de fotbalişti. Putea alerga până la Mecet după "Universul sport", la 8 ani, în vacanţele de vară; transmitea singur, stând în pat, meciuri de fotbal; povestea filme copiilor din alee; ţinea o cronică hipică, într-un caiet de dictando, deşi nu fusese vreodată la hipodrom, notându-şi rezultatele reuniunilor, subliniind învingătorii cu un creion roşu, ţinând evidenţa recordurilor sale, memorându-le părinţii, armăsarii şi iepele din care descinseseră; în jurul lui, nimeni nu avea patima curselor; tatăl nu era cartofor, nu cunoştea alcoolul şi fuma puţin, cu grijă, bolnav de inimă, cum se constatase după un consult, când se întorsese de la Expoziţia Universală din Paris, unde plecase cu mama, lăsând copiii în seama bunicii, la Slănicul de Prahova; trăiau înlesnit, niciodată luxos, fără o frică excesivă de Dumnezeu; tatăl nu cultiva în copii conştiinţa iudaică de popor ales, avea religiozitatea cuminte, mediocră, ţinând-o departe de orice teorii elitare, exclusiviste; îşi iubea ţara, Iaşii săi, locurile natale, Oradea, unde făcuse armata, la cavalerie, democraţia clasică, lăsându-şi

copiii să se joace cu oricine; poetul său preferat era acela cu statuie în oraşul Bacău - unde se născuse şi acest Oscar - Vasile Alecsandri; de celălalt poet celebru al acelui oraş, Bacovia, în casă nu se discuta niciodată, ca şi cum n-ar fi existat; cultura casei era medie, realistă, raţională şi mai ales sentimentală; romancierul casei era Cezar Petrescu, deşi pe noptiera mamei se găsea în permanenţă un volumaş cartonat, de versuri franceze, "Toi et moi", de Paul Geraldy; pe noptiera tatălui stătea Biblia, în care se prinseseră, la întâmplare, clapele unei mici veieuze de pat; nimeni nu o citea de-a lungul anului; în seara de Paşte, tatăl oficia masa rituală, citea ce era de citit dintr-o carte de rugăciuni, copiii şi familia aşteptau - deloc transfiguraţi - încheierea lecturii rapide, ascundeau azima şi, în sfârşit, deschideau uşa casei, să pătrundă duhul sfânt, după care se aşezau la masă, să mănânce supa şi ce mai urma - mâncăruri de bolnavi în convalescenţă, după aprecierea băiatului, profilat pe şniţele şi ciorbe à la grecque; în cele 7 zile pascale, se mânca şi pâine şi azimă; nu exista stricteţe, dar nici desfrâu; prejudecăţile aparţineau unui liberalism liniştit; arborii genealogici nu se înălţau mai sus de bunici, tatăl tatălui fusese ceasornicar la Iaşi şi murise de tânăr; tatăl mamei fusese pălărier şi, dintr-o septicemie, îşi lăsase soţia văduvă, cu trei fetiţe; exista - pe lângă Dealul Uranusului, pe o străduţă înfundată într-o poartă înaltă a Arsenalului - o străbunică, Vava, mama bunicii de mamă, o bătrânică puţintică la 80 şi ceva de ani, care-şi teroriza energic ginerele şi fiica, părinţi a trei băieţi şi ai unei fete, care toţi ascultau de această octogenară cu ochi duioşi albaştri şi vorbă dură; dar pentru acest Rohrlich Oscar, străbunica nu însemna mai mult decât poarta grea, roşiatică şi ruginită, a Arsenalului care închidea străduţa "sublocotenentului luliu Roşca, căzut în primul război

mondial"; niciodată nu se dusese să vadă ce-i după poarta aceea; de mic, nu-l pasionau genealogiile, rădăcinile, strămoşii, captivat doar de prezent, dominat de ştirile din ziare, niciodată de necrologurile lor; senzual, un simţ prea dezvoltat al realului îi interzicea necunoscutul, speculativul şi abstracţia; credea în scoruri, filme şi jocuri; nu era deosebit de inteligent, dar moştenise de la maică-sa o anume sentimentalitate romanţioasă şi o muzicalitate a urechii cu care dădea impresia că nu va fi o fiinţă ordinară şi îi va plăcea opera; era superficial şi credul, predispus la prietenie, deloc depresiv; de la vreo 9 ani, hotărâse să se facă ziarist - de sport şi de cinema, în toată familia sa - desigur că nu cercetase prea departe - nu apăruse niciodată o asemenea meserie; nu-l interesa tradiţia, iar vitalitatea unui egoism, nici el extravagant, îi îngăduia să nu-i pese dacă tatăl său ar fi fost sau nu de acord cu o asemenea hotărâre.

Capabil de discreţie, acest Rohrlich Oscar nu vorbi nimănui de decizia sa, luată în dimineaţa celui mai frumos 29 octombrie (ziua naşterii lui) din primul său deceniu de viaţă; o soră a mamei lui îl abonase la o revistă teatrală din Bucureşti, "Spectator" - era primul lui abonament la o publicaţie şi probabil singurul din scriptele administraţiei. Era o revistă "pentru manichiuriste" - cum o denumise un văr care studia zi şi noapte medicina, interzicându-şi teatrul şi cinemaul, pentru el "toate problemele fiind grave" - în coloanele căreia cititorul putea găsi cam toate cancanurile culiselor teatrale, o permanentă elogiere a celui mai desăvârşit tenor de operetă român de la Leonard încoace, o cronică a turfului şi, pe pagina întâi, jos, în dreapta, o rubrică celebră: "Din fotoliul 13 bis", scrisă, după cum i se părea abonatului nr. 1 din aleea Popa Nan, extraordinar.

În dimineaţa când primi acasă primul număr din "Spectator" - cadou de ziua lui - acest Oscar Rohrlich îşi zise, aspirând mirosul literelor, parfumul hârtiei şi al etichetei pe care era scris chiar numele lui, "Mă fac ziarist! Jur !" Era primul lui jurământ spontan, nesolicitat de forţe din afara lui, rostit cu o convingere care răsuna foarte puternic în pustiul său interior, unde nu mai avuseseră loc asemenea fenomene patetice; nu luase niciodată hotărâri ele capul lui, singur; avu, deodată, sentimentul unei memorii, al unei puteri de a privi înapoi şi înăuntru şi al unui spaţiu - până mai ieri gol - pe care-l putea popula cu un gând al lui. Îşi auzea pentru prima oară un gând elaborat cu o plăcere şi o lumină care nu veneau nici din cărţi, nici din lecţii, nici din pian, nici din presiunea celorlalţi. Nu-i urcară chiar lacrimi în ochi - cum ar fi putut secreta, deloc perfidă, romanţiozitatea sa - ci se simţi toată ziua ca umflat, ca pompat cu un aer cald, balon julesvernian gata să se ridice la cer într-o călătorie pe viaţă, şi chiar ridicându-se, de unde privirea lui superioară, de-a lungul întregii zile festive, cu o ciorbă à la grecque, şniţel şi lapte de pasăre la prânz, tort cu unsprezece lumânări, seara, în mijlocul multor băieţi şi fete, pe care îi domina cu o optică nouă, a unui proprietar de aerostat; suflă în lumânările cu o forţă mare şi necunoscută, stingându-le dintr-odată; îl rugară să le cânte la pian; îi refuză, distant, şi nimeni - uimitor! - nu insistă; seara, pe la sfârşitul geburtstag-ului, îşi permise - ca un Phileas Fogg, stăpân pe o avere care-i dădea dreptul la o aventură la fel de spontană ca jurămintele sacre - să tragă o fetiţă tare drăguţă şi grăsuţă, Puşi, spre cămară, această Puşi mai dorind nu o felie de tortă, ci "din şuurile alea à la creme pe care ni le-a dat mama ta, imediat cum am venit..." Urechea lui de ziarist fu frapată de legătura dintre prăjitură şi timp; o trase de mână, o duse în

cămară - toată lumea era în sufragerie - descoperi, pe un raft, tatonând pe întuneric, printre borcane şi sticle, platoul cu "şuuri" (la 16 ani, de câte ori avea să audă "şu-şu" în melodia aceea din Serenada Văii Soarelui, Chatanooga-shoo-shoo, îi răsărea în faţă scena obscură din cămară, cu "şuurile" lui Puşi), îi dădu fetiţei un exemplar, ea începu să-l hăpăie, cu o poftă atât de veselă, încât el îi spuse "dă-mi şi mie" şi întinse botul spre gura ei, să mănânce împreună, izbutind, frişca întinzându-se şi pe obrajii lui şi pe ai ei; ea fu foarte amuzată, nu îngădui să i se ia din gură toată bucata, încleşta maxilarele, îşi prinseră limbile una într-alta, prin frişcă, îşi ciocniră şi dinţii, el începu să mârâie, tot în joacă, exact ca un câine furios, ea râdea mângâindu-i limba cu limba ei şi ţinându-l totodată lipit de uşă, cu braţele proptite în pieptul lui, pentru ca după câteva minute părinţii să-i găsească astfel încleştaţi şi voioşi, tatăl ei luând-o imediat la palme, iar mama strigând către părinţii lui Rohrlich Oscar: "Nu, nu azi, că-i ziua lui!..." Puşi ţipa ca din gură de şarpe că Relu, că Relu, că Relu... Domnul Rohrlich îi cârpi o palmă zdravănă fiului său, lovindu-l cu capul, rău, de uşa cămării. Bunica strigă: "Izi, ce faci ?" Mama lui Puşi repetă că "nu, nu azi, că-i ziua lui!" Rohrlich Oscar se gândi, pentru prima oară în viaţa lui, "de ce Relu?" De unde Relu? Nu-şi dădea seama - cu frişca încă pe faţă - ce-l durea mai tare: palma sau acest nume pe care-l deţinea, totuşi, de zece ani, de când se născuse, niciodată însă rostit, dinafară, cu atâta imputare şi vehemenţă: Relu - de la Oscar. Oscărelu - Relu. Mama lui Puşi o ştergea cu un prosop, în faţa chiuvetei; nu se putea desluşi cât e frişcă şi cât e lacrimă de plâns pe obrajii ei dolofani. Fata continua să îngaime Relu, Relu, cu o răsuflare întretăiată, obosită de efortul delaţiunii şi dezvinovăţirii, ca după o criză de isterie.

Aşa avu acest Oscar Rohrlich revelaţia violentului dezacord dintre diminutiv şi numele său din catalog, ca şi a nu mai puţin violentei inconsecvenţe cu care părinţii lui îi tratau numele pe care ei i-l dăduseră, fără să-l întrebe, dar care tot lor nu le plăcea, căci altfel de ce l-ar fi botezat Oscar ca, după aceea, să-l dezmierde cu acest Relu? Era o întrebare pe cât de simplă şi de uşoară, pe atât de neaşteptată, tulburătoare, dar care nu se dovedi nici stăruitoare, nici sfâşietoare din cauza forţei, să-i zic vitale, în pofida mediocrităţii, cu care băiatul acela se adapta la realitate, discret, jovial şi gramatical, de parcă ar fi fost un verb dornic să devină predicat, însetat de un subiect cu care să se acorde. El avea, de mic, fulguranţa unor întrebări dramatice, repede stinse, sacrificate pentru împlinirea unei nevoi obscure şi încăpăţânate de claritate. În asemenea cazuri, chiar la fiinţele minim dotate - Rohrlich Oscar nu luase niciodată premiu în clasele primare, ci doar două menţiuni - "viaţa nu iartă", după cum se exprima energic o mătuşă de-a lui.

Dacă tânjea după jocuri, publicistică şi armonie, viaţa i-a dat, repede, într-o sinteză, pasiunea puberă pentru enigmistică. Ea l-a măcinat mult mai apăsător decât mutarea lui de la o şcoală românească la una evreiască, în primul an al celui de al doilea deceniu de viaţă. Ar fi fost normal invers, ştiu. Ar fi trebuit să resimtă sfâşietor această necunoscută lovitură - a persecuţiei rasiale; o necesară sinceritate îmi cere să admit că Rohrlich Oscar n-a făcut o dramă din mutarea lui de la Şcoala lancului la Şcoala Spaniolă din Epureanu, după cum n-a suferit nici cât mama, nici cât tatăl său când - concomitent cu acest eveniment - au trebuit să părăsească locuinţa din aleea Popa Nan, unde, conform românizării, se instalase familia unui colonel, pentru se muta într-o casă de pe strada Cuza-Vodă, rămasă pustie

după ce familia care o locuise se îmbarcase pe un vas, "Struma", despre care se povestea că s-ar fi scufundat lângă Bosfor, cu câteva sute de evrei la bord. Exact în aceste zile, Rohrlich Oscar descoperise cuvintele şi literele, murind şi înviind într-o joacă a lor.

Discriminarea dinafară coincise în viaţa lui Rohrlich Oscar - printr-un efect de refracţie care se numeşte ironie a istoriei - cu pătrunderea lui, voioasă, ludică, într-un picior, în paradisul cuvintelor româneşti, unde oriunde calci, pe orice pui ochiul sau creionul, totul sare, sfârâie, zbârnâie şi cântă, ca într-un iarmaroc inventat de cel mai subtil şi vesel Dumnezeu, de care însă lui nu-i prea păsa, prea mulţumit că la inconvenientele existenţei putea să răspundă, cât de cât consecvent cu sine, printr-o asemenea miraculoasă sinteză a zburdălniciei în jocuri cu tensiunea clarificării unui mister în 5, 8 sau chiar 13 litere. Românizarea, mutându-l dintr-un cartier în altul, îi luase Labirintul (căci Popa Nanul dădea, mai sus, peste linia de tramvai 25, în strada Labirint, rebotezată inutil Mitropolit Ghenadie Petrescu, căci lumea tot Labirint îi spunea...), dar îi dăduse un altul, cu nu mai puţine străzi, alei şi fundături, cu mult mai multe ascunzători şi căutări, ale căror voluptăţi nu se mai puteau compara cu cele ale copilăriei din alee; începuse - în plin război şi teroare a discriminării - să simtă deosebirile dintre plăcerile vechilor jocuri şi ale acestora noi, numite monoverbe, anagrame, golfuri de cuvinte, criptografii, metagrame, anagrame; aleea - loc înfundat, fără deschidere, cu blocşoare paşnice, pe ale căror coridoare subterane mici, înguste şi meschine, ducând spre pivniţe fără alt mister decât al unor sănii lăsate peste vară, al unor butoaie goale, lemnele pentru foc, multe, neputând constitui vreo fascinaţie - aleea oferea jocuri de-a v-aţi ascunselea, în cele din urmă rutiniere şi plicticoase, căci câte

locuri de pitire pot rămâne virgine de-a lungul anilor? Fotbalul era şi el puţin, din cauza geamurilor multe. Bucuria ţinea de fuga după ziare, până la Hala Traian, până pe Mecet, în evadarea până acolo şi în povestirea filmelor - văzute departe, în oraş - în faţa copiilor încântaţi de ceea ce un domn mai binevoitor, necunoscut în alee, trecând întâmplător pe acolo şi auzindu-l, numise, cu un ton serios, într-o după-amiază, "darul povestirii la acest băieţel". Era cu o doamnă care mergea în cârje; lui i se păruse că se opreşte pentru ca doamna să-şi mai tragă sufletul. Când o porniră din nou, după ce el terminase să le spună "Copiii căpitanului Grant" (la cinema Roxi, pe strada Lipscani), îl auzi pe domn rostind răspicat doamnei: "Ai remarcat darul povestirii la acest băieţel?"

Toţi copiii auziră şi se lăsă imediat o linişte punctată doar de ciocănitul cârjelor pe pavaj; îi urmăriră din ochi, până când cei doi ieşiră şi o cotiră din alee spre Ţepeş-Vodă.

Dar pe Cuza-Vodă - stradă în toată puterea cuvântului, cu autobuze mari şi grele, cu căsuţe fără etaj, circulată intens şi bolovănoasă de nu puteai efectua un dribling ca lumea, lipsită de maidane, cu trotuare desfundate, strâmbe şi depravate, singura expresivitate fiind mirosul de pâine de la franzelăria "Gagel", dotată şi cu câteva căruţe trase de cai grei, masivi - joaca nu mai putea fi decât interioară, în casă, şi această activitate enigmistică apăru la sfârşitul copilăriei lui Rohrlich Oscar ca necesară, obiectivă, cu toate sugestiile, fie şi involuntare, ale istoriei care are mania de a se desfăşura şi pe străzi, şi la colţuri de stradă, nu numai în manuale şi ziare. Puberul primi această sugestie cu o bucurie crescândă, pe măsură ce i se dezvolta capacitatea de dezlegare a problemelor; putea sta ore în faţa unui monoverb, ca acela în 2 părţi şi 10 litere care reprezenta o superbă femeie,

într-o pădure, cu un trup voinic şi mândru pe care părul despletit cădea până la şold, într-o coamă fabuloasă, ţinând în mâini un arc cu săgeata lui gata să pornească din coarda perfect întinsă. Ce putea fi? Ore întregi această femeie l-a înnebunit, poate că s-ar putea spune că aceasta, şi nu alta, a fost prima imagine care l-a fascinat conştient, în afara filmelor, în afara unui epic care-i solicita doar "darul povestirii", dar nu şi puterea de a descoperi în imagine o enigmă şi dezlegarea ei. Filmele le povestea clar şi cursiv, dar ajuns pe Cuza-Vodă, nici nu mai avu cui să le povestească. Copiii străzii nu posedau nimic din cultura celor din alee: mici realişti, ţineau insectare, jucau ţintar, nu-şi relatau mai nimic, habar n-aveau de filme şi nu citeau ziare. Băiatul nu se simţea întristat, nici frustrat. El însuşi cedase din pasiunea pentru cinema, convertit la această artă a împerecherii literelor, a naşterii unor noi cuvinte, în condiţiile grele ale stabilirii unei necunoscute. Slab la algebră, îşi lua revanşa aici, unde imaginile aveau o infinit mai mare senzualitate şi concreteţe decât un x sau un y descărnat. Ideea că "fără algebră n-ai să trăieşti, boule..." - cum îi spusese un pedagog în a-ntâia de liceu - că aceşti x şi y ar fi superiori monoverbelor, "din care nimeni nu a mâncat vreodată", nu-l chinuia, (în general, nu-l chinuiau prea multe...) Dar fără amploare teoretică şi chiar fără o mare sensibilitate, doar aţâţat de asemenea vocaţie, puberul găsea replici ţepene, precum aceea că dacă unii vor să mănânce din algebră, el se pregăteşte pentru meseria lui, aceea de ziarist, exact cu ceea ce e mai necesar pentru ea, învăţând cuvinte. Era logic. Era armonios, îi scăzuse şi puterea de lectură - mai degrabă apetitul pentru cărţi, unde cuvintele se legau, faţă de intensitatea unui rebus, mult prea uşor, fără noduri; îşi întrerupea deseori lectura, fixând câte un cuvânt; o povestire din

Cuore sau Contesa de Segur nu-i dădea obsesia monoverbului cu femeia superbă care trăgea cu arcul într-o pădure, zile întregi nedezlegată, urmărindu-l tenace, ca întâia amantă, la baie, în clasă, pe dealul Oltenilor, în pat, el căutând-o, iscodind-o peste tot, în toate amănuntele desenului, căci de atâtea ori i se întâmplase să rateze soluţia din neatenţia sa faţă de un element al misterului; învăţase bine că nu există nimic mărunt sau neimportant în enigmistică. Exista un rebusist uluitor, unul, I.E. Tamşe, în "Curentul familiei", care propunea criptograme aproape imposibile, dar şi monoverbe, ca acesta, cu femeia despletită, în care exista întotdeauna un resort foarte ascuns, de multe ori nesemnificativ, din care zvâcnea, uimitor, umilitor, soluţia: umilirea - acel "cum dracu nu m-am gândit la asta?" - nu-l durea peste măsură; ea îi fortifica răbdarea; căci descoperise - prin noul labirint - răbdarea, pe care n-o cunoştea nici în matematică, nici în lectură; pentru examenul de capacitate, avea de pregătit câte zece probleme de aritmetică pe zi; dacă nu le găsea rezolvarea repede, deschidea volumul de "1001 probleme rezolvate" şi se uita acolo, deloc umilit; cu Edgar Wallace şi romanele lui poliţiste nu făcea altfel: după ce citea enunţul crimei, nu mai zăbovea mult pe pagini - mai ales că vocabularul fascicolelor era foarte sărac în cuvinte de oarecare importanţă enigmistică - şi se ducea glonţ la sfârşit, unde asasinul era dat pe faţă tot prin jocul câtorva amănunte care nu se comparau însă cu arta lui I.E. Tamşe; cu acesta Rohrlich Oscar avea o imensă răbdare.

Căutarea soluţiei la femeia despletită a durat două luni - deşi numărul din "Curentul familiei" care publica, de obicei după două săptămâni, dezlegările, fusese pus la colecţie; evita acest colţ al dezlegărilor, precum necrologurile din alte ziare; necrologurile erau

foiletonul zilnic al bunicii; băiatul nu le citea niciodată; el putea lua numele câte unui decedat, să-l anagrameze, sau să-l metagrameze; avea ochiul format, o tehnică rapidă, decapita uşor numele morţilor, le tăia membrele, cu literele rămase reconstituia alte corpuri; răbdarea îi dezvolta un simţ anatomic al cuvintelor, dus până la răceala autopsiei; mortul din necrolog trebuia să producă litere; femeia cu arcul fusese contemplată, zi şi noapte, fără ruşini şi prejudecăţi; coapsa, pulpa, umărul îi jucaseră în minte, obsedant, ochiul aţâţându-i limba aceea care se rostea pe muţeşte împerechind şi născând, undeva, în el, silabe, vocabule alergând - parcă şi ele cu limba scoasă, respirând excitate prin acelaşi întuneric de pivniţă labirintică - după o soluţie.

Soluţia îi dădea senzaţia jubilaţiei, ca în cazul femeii cu arcul: după ce o pipăise peste tot - câteva zile fusese urmărit de lipsa buricului în desenul ei! - după ce ajunsese la o soluţie stranie, să-i zicem trasă de păr, căci de la păr pornea, el constatând că o parte din coama ei nu se mai vedea, fiind acoperită de coapsa pe care era înfăşurată, de aici decurgând "pardoseală", adică exact în 2 părţi şi 10 litere: pardoseală, "ă"-ul fiind în enigmistică totuna cu "a", după ce câteva zile se simţise liniştit, liniştea aceea a epuizării mulţumite de sine, timp în care fusese plat şi exemplar în toate, la şcoală şi în studiul Hanonului (metagramă facilă: Hanon-Canon), în dialogul cu tatăl său şi în politeţea faţă de musafiri, deodată, într-o după-amiază, pe stradă, botezând copiii cu nume noi pentru cursa următoare de trap, când hotărî ca pe unul din băieţi, Miron Flechtenmacher, o mutră rotundă, blondă, cu dinţi mari şi laţi, să-l cheme Clifford Hanover, cel mai bun fondist dintre toţi trăpaşii, în clipa aceea ceva parcă se dezmorţi, se mişcă şi hurui în mintea lui, ca

un bolovan desprins dintr-un taluz, şi se rostogoli, oprindu-se în evidenţa dureroasă că nu va putea fi "pardoseală" şi, concomitent, că nici el nu va putea să se numească, o viaţă întreagă, Oscar Rohrlich.

Pentru mediocritatea sensibilităţii sale, această idee avu caracterul unei revoluţii. Era prima oară când decidea o schimbare cu privire la el însuşi. O luă foarte în serios: îşi părăsi prietenii, caii - peste câţiva ani, întâmplarea făcu ca prietenul, care avea să-l aducă în Uniunea Tineretului Comunist să poarte porecla de Calu - intră în casă, se duse la dulapul unde-şi ţinea programele de curse trap şi galop, dăruite săptămânal de un văr mai mare, şi de sub colecţia lor scoase teancul de tăieturi din "Curentul familiei", cu soluţiile problemelor de enigmistică; găsi repede numărul în care se dădea soluţia la monoverbul femeii care trăgea cu arcul, două părţi, zece litere; nu era stăpânit de nici o înfrigurare; avea calmul omului nenorocos care caută printre numerele câştigătoare la loterie, ştiind precis că nu-l va găsi pe al său. Într-adevăr, nu era "pardoseală", era "Trage-Diana", adică "tragediană", fiindcă "a"-ul, în enigmistică, devine "ă"; avu puterea să contemple, o clipă, frumuseţea şi eleganţa soluţiei şi să accepte că nu i-ar fi putut trece prin minte, deşi ştia ce-i aceea o tragediană. Nu se întrista, nu se simţi învins: ceea ce pierduse aici se recupera în energia hotărârii sale de a dezlega enigma noului său nume, care-l aştepta undeva, într-un golf de cuvinte, pe o coamă de deal, într-o pădure, unde Diana, zeiţa Vânătorii, îşi alerga câinii şi calul, să prindă un cerb pe care să-l prefacă în coafor pentru a-i aranja coama lungă - până la şold - de păr. Printr-un golf de înţelesuri, precum cel de cuvinte, de la Diana trecu la vânătorul acela - descoperit tot prin cultura rebusurilor - care-şi prinsese

părul de crengile unui copac, galopând prin hăţişurile unei păduri. Trezindu-se în el o oarecare imaginaţie, Rohrlich Oscar dibui ideea că tot ce se întindea în jurul lui erau hăţişuri de cuvinte în care va trebui să se descurce cum va putea, ele încercând - ca în toate basmele cu păduri rele şi animate - să i se agaţe de umeri, de păr (era tuns zero de taică-său, care nu admitea freza la un copil...), de pulpana hainei (3 + 4: pul (de table) + pană (de gâscă)). Va trebui să treacă prin ele, să le frângă, să le rupă, în zbaterea lui după un cuvânt care să-l denumească, o dată pentru totdeauna, în loc de Rohrlich Oscar. Avea imaginea acelui cuvânt - ceva tăios, aspru, capabil să defrişeze un drum printre hăţişuri, dar totodată armonios, luminos în silabele sale în jocul consoanelor şi vocalelor. Nu avea imaginaţia să găsească literele acestui nou nume, pe care-l voia ca un omagiu adus tragedienei lui Tamşe, din 2 părţi şi 10 litere. Simţea că până la el se deschidea un labirint.

Supus şi adaptat mereu nevoilor obscure, Rohrlich Oscar se ridică de peste colecţia "*Curentului familiei*", luă, de sub ea, un teanc de programe de curse şi se duse la bucătărie, să-şi astâmpere foamea. Casa era pustie. Toată familia era la templu, cu prilejul zilei de Yom-Kipur. Nu se mânca până la întoarcerea lor de la "*Fraterna*", pe strada Mămulari, unde tata ţinea şi scriptele contabiliceşti ale sinagogii. Aveau să vină acasă după apariţia primei stele pe cer. Înfometatul - era prima oară când, lăsat acasă, nu se dusese să se sărute cu prietenele lui de pe strada Poteraşi, rămase şi ele singure acasă, căci aşa obişnuiau să petreacă ziua morţilor, şi nimeni, neaflând, nu le spusese că ar fi ceva rău în asta - nu se uită pe cer, ci deschise răcitorul. Instinctul îi şoptea că n-avea nevoie de rugăciuni, ci de putere. Nu vedea legătura dintre acestea două, ci dintre foame şi răcitor; scoase farfuria cu

ştiucă umplută, tăie o felie frumoasă, apoi, din pâine şi, fără răbdare, înmuie miezul în sosul auriu şi bun; după aceea trecu la ştiucă propriu-zisă, preparată de bunica lui, "cum nici la «Capşa» nu găseşti", vorba unei balerine care stătea la ei în curte, fascinată permanent de ceea ce gătea "bătrâna castelană", după o altă denumire dată în familie aceleaşi bunici. Ca un burghez antipatic care în timpul mesei studiază cursul valorilor bancare, el mancă ghefeltăfiş căutând în programele de trap un nume de cal care să i se potrivească, aşa cum Clifford Hanover se armonizase perfect cu Miron Flechtenmacher. Mestecând cu deliciu, constata totuşi că-i era mai uşor să-l numească pe altul decât pe sine. Părinţii îl găsiră în această postură, mâncând, adică, în ziua de post consacrată amintirii morţilor. Mama îl rugă pe tata, din nou, să nu se enerveze, ca după aceea, ieşind amândoi din bucătărie, să-i audă discutând, în dormitor, îngrijoraţi de soarta unui copil atât de sălbatic.

"Ar trebui să-l omor!" strigă tatăl său, care, tot mai bolnav, devenea, probabil, tot mai habotnic. "Izi!" exclamă patetic mama, şi băiatul, în bucătărie, într-adevăr abandonă studiul părinţilor cabalini, căci, nemulţumit de numele copiilor, trecuse la eventualitatea unei inspiraţii dinspre partea taţilor şi mamelor lor. Ideea că ar trebui omorât fiindcă mânca de lom-Kipur i se păru clin aceeaşi speţă de ipocrizie care-i făcuse pe "ai lui" să-l boteze Oscar pentru a-l numi Relu: de ce-l lăsaseră în atâţia ani să se sărute, în aceeaşi zi socotită sacră, cu Angi, cu Lia, cu Ica, ca acum să-i interzică ştiuca umplută? Sărutările, în faţa morţilor, erau mai acceptabile decât ghefeltăfiş-ul?

Fură necesare încheierea războiului - din care egoistul inadmisibil nu va recunoaşte decât cu greu şi numai pentru sine că scena cea mai puternică a fost aceea când, într-un adăpost de sub un bloc aflat lângă biserica Armenească, în plin bombardament, a descoperit că fata pe care o mângâia el pe un sân, pe celălalt accepta degetele altui băiat, de la etajul 3, familia Popescu, Nicky Popescu - apoi stabilirea păcii, reforma agrară, naţionalizarea, interzicerea enigmisticii (pentru a nu servi ca mesaje şi coduri între spioni), dispariţia curselor de galop, odată cu abolirea monarhiei şi a hergheliei ei de la Periş, nu mai spun de dispariţia revistei "Spectator" şi a presei de inspiraţie burgheză, pentru ca Oscar Rohrlich să-şi găsească acele zece litere pentru două cuvinte, acea armonie a codrului şi a cordului bătut de gânduri, cadenţată regulat în consoanele şi vocalele care să-l denumească pe veci. Le-a găsit nu într-o pădure, ci pe o hârtie realizată din lemnul ei, pe o pagină din "Contemporanul" anului 1947, în titlul şi semnătura unei poezii: "Trei cosaşi" de Radu Boureanu.

Stătea tot la masă, în bucătărie, mâncând salată verde, vara. Tânărul - căci nu mai era copil şi nici cal pe Cuza-Vodă - se opri din mestecat şi rămase agăţat de acea poezie, ca pletosul vânător prins în galop de crăcile unui crâng: luă atunci, în cea mai ocultă criptogramă a vieţii sale, primul cuvânt din numele poetului, din care ştia pe dinafară versuri celebre ale zilei: "Din Amsterdam, din Rotterdam /Graşi negustori privind pe geam..." şi la acest Radu puse - cum ai face din două beţe o cruce - al doilea cuvânt al poeziei, singularizându-l repede. Îi sună, inexplicabil, foarte bine, deşi nu ţinuse niciodată în mână o coasă, şi nici imaginea morţii cu unealta aceasta în mână nu-l urmărise vreodată,

căci era superficial, optimist, deloc morbid. Enigmistul - ca şi pianistul - din el murise şi nu-l interesă prin ce golf de cuvinte trestia din "Rohr" găsise o coasă, complet indiferentă şi ea la tehnica rebusismului.

Dar, probabil, de multe ori, cuvintele şi literele lor au o independenţă, un instinct numai ale lor, cu care se sinucid sau îşi caută asasinul tot prin sau printre ele, cu o imaginaţie - de nenumărate ori - mai presus decât a omului. Toată problema este dacă omul va ajunge - rupându-se de mediocritate, ca de gravitaţie, în marile sale gesturi - s-o recupereze şi să se ridice la înălţimea şi la intensitatea cu care cuvintele se împerechează, delirează şi nu se sinucid, proliferând după moarte.

CONFESIUNEA

Capitolul I

Paragraf 1

Acea dimineaţă de luni, la Bucureşti, căutând un xerox în plin centru:

În primul de lângă casă, în spatele Ateneului, uşa este larg deschisă, dar nu există nici un om la orele 10.05,

la al doilea, în fostul Cucu - Bar, unde un prozator rural mi s-a jurat cândva pe fetiţa lui că nu-i antisemit, ca şi cum aş fi putut crede aşa ceva despre un scriitor, aparatul era stricat de vineri,

al treilea, lipit de Partidul Naţional Liberal, lângă fosta clădire a "muncipiului de partid", are uşa ferecată, şi abia pe Batiştei, găsesc o doamnă amabilă, instalată în fostul birou al Agenţiei Aviatice Suedeze, lucrând frumos şi ieftin, la o maşinărie curată;

Paragraf 2

toată alergătura asta lipsită de orice umor este necesară ca să trag o copie după actul meu de naştere emis de Primăria din Bacău într-o marţi, toamna, noaptea, în urmă cu 1930 de ani, certificând că sunt de confesiune mozaică, după care alerg cu hârtia la Ambasada Israelului să obţin, ca simplu cetăţean român, viza pentru a-mi vedea mama, în aprilie, că

vine şi Paştele cu pască şi hrean şi viza acum nu se mai dă, la rude de gradul I, decît dacă se aduce dovadă că eşti evreu, ceea ce nu mi s-a mai cerut vreodată.

Paragraf 3

"Cum adică?", o întrebasem pe funcţionara contactată telefonic, "sunt rudă de gradul I, sunt fiu, am acolo o mamă, două mătuşi, una stă pe Trumpeldor, alta pe Nahalal", "mama să vă trimită un act prin care..." năucit, am luat dintr-un fund de sertar, acel act de naştere în original pe care nu-l mai folosisem de o viaţă, singurul care cuprindea expresia, abia acum precisă: "confesiunea", fusesem de confesiune proustiană, aiurea!, fusesem de confesiune camiliană, aiurea!, fusesem de confesiune fitzgeraldiană, aiurea!, "tocmai mie să mi se întîmple asta", m-am gândit ca ultimul pensionar -

Paragraf 4

şi îi surâd poliţistului care, în colţul străzii, ieşind din ghereta sa, mă controlează cu detectorul său, pe la subsiori, la buzunare, între picioare şi în geanta de umăr, oriunde mă străbate acel fior pe care fie frigul, fie aparatul lui mi-l produce din cap până în picioare, fior de

Paragraful 5

Caragiale şi Gherea, Rebreanu şi Sebastian, Ion Neculce şi Rabi Şem Tov, Eminescu şi Gaster, Camil şi Celan, Arghezi şi Aderca, Paul şi Mugur, Bogza şi Brunea-Fox,

Bellu-ortodox, Bellu-catolic, Bellu-spaniol şi Bellu Silber la sicriul căruia Henriette Yvonne Sthal se închina, cum o văzuse Ţoiu - "de ce tremuraţi?" mă întrebă poliţaiul, închizînd detectorul, "mă taie o nevoie, unde aş putea să...?" "e de aia uşoară?" îmi zâmbeşte discret "mai ţineţi-vă, până intraţi, şi acolo...", mai toată poliţia a devenit amabilă, birocraţia e singura care pune punctele pe i şi numeşte confesiunea - confesiune, pisica - pisică, Cosaşu - un băcăuan.

Capitolul 2

1. În faţa porţii bine forjate şi butonate a ambasadei propriu-zise, dintr-un pâlc de oameni, o femeie în cizme de cauciuc, înfofolită, se recomandă la interfon, că-i "o curieră din partea domnului..." şi "trebuie să-i dea domnului ambasador o casetă de la Teatrul..."

"Repetaţi numele!" îi cere vocea din zid.

Ea îl repetă.

Mă ţin cât pot, să nu cad, conform expresiei.

2. Sunt la una din porţile raiului, cea spre Oz, desigur, acolo unde se ştie - din toate cele transmise ca ultime ştiri, la adevărata închidere a ediţiei - că semnul cel bun este să te întâlneşti şi să te însoţeşti nu cu vreunul dintre ai tăi, cine ştie cât de întârziat în acele verificări dintotdeauna severe, ci cu un cât mai vag cunoscut, proaspăt sosit, dacă se poate chiar împreună cu tine. Cât mai vag şi cât mai recent. E cazul acestui domn invocat de curiera de la teatrul bucureştean. Domnul M.

3. Acest domn, pe atunci tovarăş, cu muncă de răspundere în Direcţia Teatrelor, aprobându-mi şi plătindu-mi în urmă cu exact 30 de ani, în '61, prima mea piesă pe linie, după câţiva ani de şomaj ideologic şi interzicere a semnăturii, pedeapsă pentru teoria mea mârşavă a adevărului integral, îşi luase un risc calculat în 8000 de lei cu care am putut să-mi achit ultimele datorii, şi nu numai atât, către mătuşa mea Sanseverina şi unchiul meu Gerson (azi la Tel Aviv), aflaţi atunci cu fetiţa lor, în preajma plecării definitive. Ei mă ţinuseră, ei mă hrăniseră, ei mă omeniseră, erau ultimele mele rude - fără acei bani, fără acel tovarăş M., n-aş fi avut linişte, parcă aşa se zice, în noaptea când m-au lăsat pe strada Precupeţii Vechi, în uşa unui prieten la care trăseseră pentru acea ultimă oră în România, urându-mi răsuciţi de emoţie: "Noroc, băiatule!".

Domnul acesta M. fusese unul dintre aceia pe care, oricât ne-ar fi inaccesibil dostoievskianismul la Bucureşti, va trebui să-l numesc, până închid ochii definitiv, "un salvator al meu".

4. Poarta ambasadei se deschide şi se închide pentru curieră, cu un lung bâzâit. E fiorul ei, sub detectorul meu de miracole, îmi pipăi buzunarul hainei "Extream SUA", simt acolo xeroxul ataşat originalului din Bacău, de parcă ar palpita o vietate, sunt un obsedat al actelor şi mă gândesc ca la Biblia şi la ediţia liliput Caragiale - fără de care nu urc în avion! - să adaug "*România literară*" din 21 Decembrie 1989 cu articolul meu la semicentenarul "*Vrăjitorului din Oz*". Orice confesiune are o bibliografie, cu articole şi bucăţi. Eu însumi - ca o fiinţă dotată cu o confesiune - sunt o bibliografie la ceva, o bucată în faţa unei porţi,

un articol despre. Ar trebui să merg având ataşate la paşaport sau la Buletinul de identitate BG 580572, câteva articole de-ale mele, să nu ajung la poarta aceea, căzând peste Turcia sau peste Creta, sau într-un adânc de mare Mediterană, doar cu câteva acte, o poză şi un bilet de avion. Aş fi prea uscat. Când mă dezagreg, prin aer sau prin apă, să se resfire din mine, câteva hârtiuţe scrise, nu zic cărţi, Biblia şi ediţia liliput Caragiale mi-ar fi suficiente în acea clipă când s-ar inaugura "cadavrul cu bibliografie".

Capitolul 3

1. Funcţionara care-mi dă formularul pentru viză, e o femeie foarte frumoasă. E atât de frumoasă că seamănă cu Maria Rosetti, englezoaica lui Rosenthal pentru "România revoluţionară". E atât de frumoasă că mă gândesc imediat, privind-o, ce bine-i că a căzut Ceauşescu. E atât de frumoasă că mă ia cu schizo-FRENI-sm:

simultan cu completarea datelor din formular (mamă, mătuşi, soţie, prieteni, străzi, ani când, ani unde), scriu cu cerneală invizibilă, printre rânduri, în acelaşi ritm cu numele înşirate, "Balada în fa", compusă în '61, la o zi după ce am primit 8000 de lei pentru piesa pe linie, banii de la domnul şi tovarăşul M., salvatorul meu; deşi n-am mai cântat-o de mult, îmi ştiu bine "Balada în fa", dând-o ca "bis", invizibil şi mut la multe autobiografii şi formulare, la treziri de dimineaţă şi căderi din rai:

Stimate tovarăşe Cosaşu,

te rog, arestează-mă!

Arestează-mă în clipa asta,
când la radio aud balada în fa.
Arestează-mă pentru că îmi place balada,
şi vreau să te ucid! Vreau să te ucid tovarăşe Cosaşu!
Nici o clipă nu-i mai propice
pentru o arestare
decât aceea creată de balada în fa, arestează-mă!
Arestează-mă! Altfel te ucid!
De ce nu mă arestezi?
Dacă nu mă arestezi, trag eu, tovarăşe Cosaşu!
Nu te temi?
De ce nu te temi, tovarăşe Cosaşu?
Nu te temi de nimic? S-o cred?
Mai pot crede în tine, tovarăşe Cosaşu?
Există vreun gest, vreun gând al tău,
vreo vorbă a ta, în care să cred?
Balada în fa
balada în fa
balada în fa.
Nu cred, ţi-e teamă, tovarăşe Cosaşu, da, ţi-e teamă. Minţi
minţi

minţi,

dacă nu mă arestezi spun tot. Balada în fa

balada în fa

balada în fa.

Ce bine şti să pui cătuşele, tovarăşe Cosaşu! Ce dexteritate ai! Poftim cheile camerei mele de 2/3. Fă o descindere.

Ce bine şti să execuţi o descindere, tovarăşe Cosaşu. În dulap, sub cămăşi, vei găsi un carnet de cec: 8000 lei. Sunt ai tăi. Tu mi i-ai dat, banii trădărilor noastre. Ţine-i bine, să-mi plăteşti înmormîntarea, locul la cimitir, să plăteşti zece evrei să spună un kadiş pentru mine: Itgadal veitcadaş, şeme raba ... Mai şti kadiş, tovarăşe Cosaşu? Ridică-mi dulapul cu articole de higienă: periuţa de dinţi,

pastă de dinţi săpun şi nescafé -toate sunt subversive - ele, numai ele, mi-au cerut să te ucid. Spălându-mă pe dinţi, pe mâini, pe ochi, după un nescafé, am înţeles că trebuie să te ucid, tovarăşe Cosaşu. *Itgadal veitcadaş, şeme raba* ... Pune la dosar fotografiile mele de pe pereţi: Pele şi Picasso,

Sancho Panza şi Labiş,

Hemingway şi bunica mea mi-au cerut să te ucid.

în ei cred, în ce altceva să cred, în ei şi cătuşele tale. Kadiş pentru Pele,

kadiş pentru Picasso,

kadiş pentru Labiş. Nu desfăţa pernele de pe pat, nu te atinge de pat. E acolo parfumul unei femei, nu respira! Dacă nu vrei să mori - şi ştiu că nu vrei să mori -nu-l respira!

Lasă-mi parfumul femeii iubite, lasă-mi postul de radio Monte Carlo, cu emisiunea "*Musique sans passeport*", lasă-mi autobuzul 37,

lasă-mi acoperişul încins al camerei mele, vara, lasă-mi cimentul coridorului îngheţat, iarna, lasă-mi toate contrastele - cele imediate, cele schematice -

lasă-mi colecţia "*Miroir-Sprint*",
lasă-mi un sonet al lui Shakespeare
şi un rând al şarpelui boa numit Balzac,
lasă-mi o ţigară
şi agenda cu numere de telefon ale prietenilor
şi femeilor iubite.
Lasă-mi o noapte fără inspiraţie,
lasă-mi o întîlnire între două quinte royale
şi râsul sfânt după apariţia meteorică a
unei imbecilităţi.
Ia-mi lacrimile, inclusiv glandele lacrimale,
dar lasă-mi râsul,
râsul,
râsul.

(Un kadiş pentru râsul mort!) Lasă-mi kadişul

şi ochelarii de soare ai femeii iubite care a dormit în patul meu. Nu, nu mi le laşi! Ştiam!

Atunci o ultimă dorinţă. Să-ţi spun o glumă: Moişe se bărbierea dimineaţa în baie. Se privea în oglindă. Se privea atent. Trecând de la obrazul drept la cel stâng, a spus, privindu-se în ochi: "Moişe, Moişe, tu eşti un turnător!" Mâinile sus, tovarăşe Cosaşu! Mâinile sus! Da, am un revolver şi-l îndrept, liber, descătuşat, spre pieptul tău. Ca-n cel mai slab roman poliţist, am folosit o glumă pentru a-ţi abate atenţia şi mi-am atins cătuşele de periuţa mea de dinţi. Am mâinile mele libere! Şi iată revolverul. Am băut un nescafé şi nu te voi împuşca.

Nu! La radio, balada în fa,

balada în fa.

Nu poţi trage în timpul baladei în fa. În timpul baladei în fa pot numai să te gîtui. înţelege-mă! N-am putere decât pentru a te gâtui. Spune după mine: "Şema Israel ...

Adonai eloheinu...

(Balada în fa, balada în fa...)

Capitolul 4

1. Totdeauna după "Balada în fa", mi se întâmplă ceva surprinzător:

2. Funcţionara - aceeaşi "Românie revoluţionară", Rosetti, Rosenthal - parcurge cu un ochi rapid formularul şi nu-mi cere nici o dovadă că sunt rudă de gradul I cu mama mea; nici eu nu-i pretind să-mi explice de ce m-au pus pe drumuri, dacă tot nu ...

3. Care drumuri? Care dacă? Care tot? Care nu?

CUTIE DE REZONANŢĂ

Mulţumescu-ţi Ţie, Doamne, Tatăl nostru cel ceresc, My Lord, Mon Dieu, Mein Gott, Adonai Eloheinu, pentru ziua pe care mi-ai dat-o, în milosârdia Ta acolo, în Piaţa Dorobanţilor din oraşul Bucureşti, în ultimul deceniu al celui de-al doilea mileniu, pentru ora aceea cam întunecată dinspre prânz, pentru minutele ei nu doar puţine ci şi strălumi-nate, în care - din bardezi-ul ce-mi îngăduia o perfectă vizibilitate - l-am putut vedea pe Reznicek, şeful fostei cenzuri stând în faţa unei tejghele cu ziare româneşti şi citindu-le titlurile de pe prima pagină.

Nu clintea, se lăsa împins de câte unul, doi cumpărători şi nu părea să înregistreze şocul, era impasibil, indescifrabil, nu puteai şti, ca deobicei, ce gîndeşte.

Arăta sărăcăcios, ponosit cu sacoşa roşie din mâna stângă - cea dreaptă ţinând-o, ca paralizată, în buzunarul unui pardesiu oarecare de toamnă; o singură dată a mişcat-o, scoţând la iveală o batistă albă cu care s-a şters uşor la ochi, pe frunte, apoi şi-a tamponat nasul care nu-i căzuse de pe figura încremenită.

Şi iar Ţi-am mulţumit, Doamne, pentru că numai mie mi-ai hărăzit clipa asta - poate că eram singurul din lume care trăiam acest eveniment pe viu, - în care fostul şef al unei cenzuri nemiloase contempla în mijlocul unei mulţimi dintr-o piaţă într-adevăr liberă, deloc

persană, nenumăratele ziare apărute fără ştampila "bun de tipar", fără ştirea şi ordinele sale, puterea lui absolută fiind spulberată.

Niciodată nu Te-am rugat să mă omeneşti cu un asemenea minut de fericire, cum ar fi zis robul Tău, poetul Florin Mugur; fiindcă ajunsesem să cred - liber-credincios cum sunt, capabil să mă închin şi în Templul Raţiunii - că nu stă nici în puterile Tale. Scoţându-mi-l în faţa ochilor, mi-ai dat măsura Atotputerniciei Tale despre care - o, nu-Ţi întoarce faţa de la mine, nu Te mânia! - ne transmiţi nu o dată veşti îndoielnice. De veacuri, mulţimile care nu Te pricep, colportează că nu ştii ce sunt ironia şi autoironia - vai lor! Noi toţi suntem o ironie, de nu chiar o autoironie a Ta, căci fără ele n-am fi putut suporta ideea de a trăi după chipul şi asemănarea Ta. Ele sunt însă bine ascunse, precum în sacoşa roşie a fostului cenzor tiran, sticla de lapte al cărei gât alb abia ieşea la lumină şi doar ochiul meu a descoperit-o, după câteva minute lungi de contemplare a acestei minuni care s-a încheiat astfel: el a cumpărat Dilema şi-a pus-o în buzunarul pardesiului. În clipa aceea, mi-am dat seama -inima bătându-mi puternic, dar fără să mă sperie - că nu-l pot urî şi că din această insuficienţă a minţii mele, la fel de gravă, probabil, ca aceea a ficatului sau a rinichilor, se va produce în mine o tumoră a glandelor patetice; n-am simţit nici o panică: am ajuns un ipohondriac moral, pândit de o scleroză a sistemului autoironic. Rogu-Te frumos, Doamne, să faci aşa ca robul Tău, Florin Mugur, cel cu care m-am chinuit ani de zile cum să-mi apăr cuvintele pentru a nu fi ucise de cenzorii dictatorului, preferind să le omorâm noi doi, din faşă, decât ei, să afle şi să se bucure de acest minut de fericire (cum l-ar numi el, inventatorul expresiei), moment muzical (cum aş zice eu, schubertian nesmintit) trăit la

colţul dintre strada Radu Beller şi Calea Dorobanţilor, la 1993 de ani după naşterea lui Iisus Christos şi pe care, iată, nu l-am dat uitării nici după 7 ani.

Oscar Rohrlich, cel care de 40 de ani încearcă să-l sugrume pe scriitorul Radu Cosaşu din Bucureşti şi nu izbuteşte.